



Juha Rantala ja Ilpo Suoniemi

# **Työstä eläkkeelle – tulokehitys ja korvaussuhteet**

Eläketurvakeskuksen raportteja 2010:3

Palkansaajien tutkimuslaitoksen raportteja 18

---

# RAPORTTEJA

---



Juha Rantala ja Ilpo Suoniemi

# **Työstä eläkkeelle – tulokehitys ja korvaussuhteet**

Eläketurvakeskuksen raportteja 2010:3  
Palkansaajien tutkimuslaitoksen raportteja 18

**Eläketurvakeskus**

00065 ELÄKETURVAKESKUS

Puhelin 010 7511 • Faksi (09) 148 1172

---

**Pensionsskyddscentralen**

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Tfn 010 7511 • Fax (09) 148 1172

---

**Finnish Centre for Pensions**

FI-00065 Eläketurvakeskus Finland

Tel. +358 10 7511 • Fax +358 9 148 1172

---

Waasa Graphics Oy

Vaasa 2010

ISBN 978-951-691-126-0 (sid.)

ISBN 978-951-691-127-7 (PDF)

ISSN-L 1238-5948 (Eläketurvakeskus)

ISSN 1238-5948 (ETK, painettu)

ISSN 1798-7490 (ETK, verkkojulkaisu)

ISSN 1795-2832 (Palkansaajien tutkimuslaitos)

# SAATE

Eläkepolitiikan tavoitteena on turvata kaikille eläkeläisille kohtuullinen kulutustaso ja estää köyhyys. Tämä teos sisältää tiiviin ja asiapitoisen katsauksen eläkkeen korvaussuhteesta työstä eläkkeelle siirryttäessä vuosina 1999–2003 ja valottaa näin osaltaan eläketurvalle annettujen tavoitteiden onnistumista.

Tutkimus on toteutettu Eläketurvakeskuksen ja Palkansaajien tutkimuslaitoksen yhteistyönä. Kiitämme tukiryhmämme jäseniä Jukka Pirttilää Palkansaajien tutkimuslaitoksesta sekä Mikko Kauttoa ja Hannu Uusitalo Eläketurvakeskuksesta asiantuntevista ja arvokkaista kommenteista. Lämmin kiitos myös Mervi Takalalle, Marjukka Hietaniemelle ja Eila Tuomiselle Eläketurvakeskuksesta. Tilastokeskuksen Pihla Merimaata ja Pekka Ruotsalaista kiitämme tutkimusaineiston ongelmakohtien selvitystyössä. Tutkimuksen viimeistelystä kiitämme Merja Raunista Eläketurvakeskuksesta.

*Juha Rantala ja Ilpo Suoniemi*



# ABSTRAKTI

Tutkimuksessa arvioitiin, mitä muutoksia henkilön tuloissa ja tulorakenteessa tapahtui työstä eläkkeelle siirtymisen yhteydessä. Erityistä huomiota kiinnitettiin eläkkeen korvaussuhteeseen eli siihen, kuinka suuren osan eläkettä edeltävästä vakiintuneesta tulosta eläke korvasi henkilön siirtyessä työstä eläkkeelle. Korvaussuhteen rinnalla tarkastelimme, kuinka paljon ihmisten bruttotulot muuttuivat eläkkeelle siirtymisen yhteydessä.

Tulosten mukaan 2000-luvun työstä eläkkeelle siirtyneiden korvaussuhteen mediaani oli noin 60 prosenttia. Melko harvoin korvaussuhde oli alle 50 prosenttia. Eläkkeelle siirtymisen bruttotulosuhteet olivat näitä tasoja korkeammat. Kun eläkettä edeltävä tulotaso otettiin huomioon, korvaussuhteet olivat melko samantasoiset eläkelain, eläkelajin, iän, sukupuolen ja perhe-aseman mukaan. Poikkeuksena olivat pienituloisimmat työssä olleet, joilla korvaussuhteet olivat keskimääräistä korkeammat.

Tutkimusaineistona oli ainutlaatuinen Tilastokeskuksen väestöaineistosta poimittu noin 500 000 henkilön paneeliaineisto vuosilta 1995–2004. Varsinaisen analyysin kohteena olivat vuosina 1999–2003 työstä eläkkeelle siirtyneet henkilöt.

## **ABSTRACT**

The study examined the changes in the level and composition of a person's income during the process of retirement. Special attention was paid to the pension's replacement ratio, i.e. to the ratio between the pension and the regular income prior to retirement. In addition to the replacement ratio, the change in gross income as a result of retirement was also analysed.

According to the results, the median of the replacement ratio of retired employees was approximately 60 per cent. Only on rare occasions was the replacement ratio below 50 per cent. The gross income levels before and after retirement were higher than these levels. Furthermore, when the level of income prior to retirement is taken into consideration, the replacement ratio according to pension act, type of pension, age, gender, and family status was of a similar level. However, those retired employees who had the lowest income formed an exception: their replacement ratio was higher than on average.

The study utilizes a unique panel data comprising 500,000 people from Statistics Finland's population database in 1995–2004. The actual analysis was conducted on persons who retired from work between 1999 and 2003.



# TIIVISTELMÄ

Tutkimuksessa arvioitiin, mitä muutoksia henkilön tuloissa ja tulorakenteessa tapahtui eläkkeelle siirtymisen yhteydessä. Erityistä huomiota kiinnitettiin eläkkeen korvaussuhteeseen eli siihen, kuinka suuren osan työtulosta eläke korvasi henkilön siirtyessä työstä eläkkeelle. Korvaussuhteesta saatava tieto on mielenkiintoista siksi, että työeläkkeen tehtävänä on turvata työuran aikaisen toimeentulon säilyminen kohtuullisena eläkkeelle siirtymisen jälkeen. Korvaussuhteen rinnalla tarkastelimme, kuinka paljon ihmisten bruttotulot muuttuivat eläkkeelle siirtymisen yhteydessä.

Tutkimusaineistona oli ainutlaatuinen Tilastokeskuksen väestöaineistosta poimittu noin 500 000 henkilön paneeliaineisto vuosilta 1995–2004. Varsinaisen analyysin kohteena olivat vuosina 1999–2003 työstä eläkkeelle siirtyneet henkilöt. Vaikka aineisto onkin jo muutamia vuosia vanha, se antoi tutkittavasta ilmiöstä luotettavan kuvan, sillä korvaussuhteet eivät muutu nopeasti.

Korvaussuhteen empiiristä vastinetta kutsuimme omaeläkesuhteeksi. Se saatiin, kun työstä eläkkeelle siirtyneen henkilön omaeläke (lakisääteiset työ-, kansan- ja yrittäjäeläkkeet pl. perhe-eläke) suhteutettiin hänen eläkettä edeltävien ansiotulojensa ja tulonsiirtojen summaan. Ansiotulojen ohella tulonsiirrot huomioitiin osaksi eläkettä edeltävää tuloa, koska henkilöllä oli voinut olla tilapäisiä, esimerkiksi työttömyyden tai sairauden aiheuttamia, palkkatulojen menetyksiä ennen eläkkeelle siirtymistään. Henkilön omaeläke mitattiin eläkkeellesiirtymisvuotta seuraavalta vuodelta. Eläkettä edeltävänä tulona oli eläkkeellesiirtymisvuotta edeltävien toisen, kolmannen ja neljännen vuoden tulojen keskiarvo. Eläkettä välittömästi edeltävän vuoden tuloa ei otettu huomioon, jotta työkyvyttömyyseläkettä yleensä edeltävä vuoden mittainen sairauspäiväraha ei vaikuttaisi tuloksiin. Omaeläkesuhdetta laskettaessa eläkettä verrataan siis muutaman vuoden takaiseen vakiintuneeseen tuloon.

Vastaavalla periaatteella määriteltiin eläkkeen bruttotulosuhde eli työstä eläkkeelle siirtyneen henkilön eläkeajan ja eläkettä edeltävän ajan bruttotulojen suhde. Koska bruttotulo sisältää kaikki henkilön saamat tulot, bruttotulosuhde mittaa tulojen kokonaismuutosta eläkkeelle siirryttäessä.

Erityistä huomiota tutkimuksessa kiinnitettiin siihen, miten työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläke- ja bruttotulosuhteet vaihtelivat työeläkkeen määräytymisen kannalta merkityksellisten seikkojen, kuten henkilön eläkettä edeltäneen työsuhteen eläkelain, eläkelajin ja iän mukaan. Yksityiskohtaisin analyysi tehtiin vuonna 2003

työstä eläkkeelle siirtyneille. Kun tuloksia verrattiin vuosina 1999–2002 eläkkeelle siirtyneisiin, eivät eri vuodet poikenneet toisistaan juuri lainkaan. Siksi seuraavassa esiteltävät vuotta 2003 koskevat tulokset vastaavat varsin tarkasti kaikkia tutkimuksessa mukana olleita vuosia.

Tutkimusaineiston mukaan vuonna 2003 eläkkeelle siirtyi yhteensä noin 54 000 henkilöä. Heistä työssä oli ennen eläkettä ollut noin 60 prosenttia. Työttömänä tai muusta syystä työelämän ulkopuolella oli ollut noin 40 prosenttia. Koska omaeläkesuhdetta on mielekästä arvioida työstä eläkkeelle siirtymisen yhteydessä, työttömät ja muut työelämän ulkopuolella olevat jäivät tarkastelun ulkopuolelle. Tämä rajausta on tärkeä pitää mielessä etenkin pienituloisuuteen liittyvien tarkastelujen yhteydessä.

Toinen omaeläkesuhteen tutkimiseen liittyvä rajausta koskee osa-aikaeläkkeellä olevia, jotka yleisen käytännön mukaisesti ovat (osa-aika)työllisiä. Tässä työssä osa-aikaeläkeläiset ovat mukana, kun työstä eläkkeelle siirtyneitä tarkastellaan yleisellä tasolla. Työstä eläkkeelle siirtyneitä tarkemmin analysoitaessa he eivät kuitenkaan ole mukana. Kaikista työstä eläkkeelle siirtyneistä noin joka kymmenes siirtyi eläkkeelle osa-aikaeläkkeeltä.

Omaeläkesuhteen tulkinnassa on oltava tarkka. Teoreettisissa korvaussuhdelaskelmissa eläkkeelle siirtyminen oletetaan yleensä tapahtumaksi, jossa työ muuttuu välittömästi vanhuuseläkkeeksi. Aikajänteeseen ei siksi tarvitse kiinnittää huomiota. Todellisten, toteutuneisiin eläkkeelle siirtymisiin perustuvissa korvaussuhteissa, siis tämän työn omaeläkesuhteissa eläkettä verrataan kuitenkin eläkettä edeltäneeseen muutaman vuoden takaiseen tuloon. Tämä on välttämätöntä, jotta erilaisista tilanteista työstä eläkkeelle siirtyneiden henkilöiden vakiintuneita tuloja ennen ja jälkeen eläkkeelle siirtymisen voidaan verrata toisiinsa yhdenmukaisella ja tulkinnallisesti mielekkäällä tavalla.

Omaeläkesuhde ei myöskään ole työeläkkeen ja eläkepalkan välinen suhde. Eläkepalkan laskentaan liittyy moninaisia säännöksiä, joiden vuoksi työuralta kertyvä eläkepalkka ja eläkettä edeltävä tulotaso eroavat toisistaan. Työeläkkeen tavoitteena on ollut turvata täyden päivätyön tehneelle noin 60 prosentin suuruinen työeläke loppupalkkaan nähden. Tässä työssä ei siis arvioida työeläkejärjestelmän 60 prosentin tavoitetason toteutumista. Sitä varten tulisi tuntea ihmisten koko työura ja eläkettä eri aikoina kartuttaneet tulot sekä erilaiset eläkepalkan laskemiseen liittyvät säännöt.

## ***Eläke on noin 60 prosenttia palkansaajan muutaman vuoden takaisesta ansiotulosta***

Tutkimustulosten mukaan vuonna 2003 työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteiden mediaani oli 60 prosenttia. Yksilöllinen vaihtelu oli kuitenkin suurta, vaikkakin pieniä alle 20:n ja suuria yli 200 prosentin suhteita oli vähän. Kaikista työstä eläkkeelle siirtyneistä 80 prosentilla omaeläkesuhteet olivat välillä 31–96 prosenttia.

Vuonna 2003 lähes koko yksityisen sektorin kattaneelta TEL-alalta eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani oli 57 prosenttia.<sup>1</sup> Julkiselta sektorilta, kunnista ja valtiolta, eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen oli kuusi prosenttiyksikköä korkeampi. Tulos on looginen siinä valossa, että julkisella sektorilla eläkettä karttui TEL-aloja nopeammin.

Yrittäjillä omaeläkesuhteen mediaani oli pienempi ja maatalousyrittäjillä suurempi kuin TEL-alojen palkansaajilla. Merkittävintä oli kuitenkin omaeläkesuhteiden huomattava vaihtelu. Joka neljännellä yrittäjällä omaeläkesuhde oli vähintään 90 prosenttia ja joka neljännellä maatalousyrittäjällä omaeläkesuhde oli vähintään 105 prosenttia. Yrittäjät ja maatalousyrittäjät ovat palkansaajia selvästi epäyhtenäisempi väestöryhmä. Tätä osaltaan kuvaa omaeläkesuhteiden suuri hajonta. Omaeläkesuhteiden hajonta oli suuri myös rakennus- ja satama-alan LEL-aloilla, joissa lyhyet työsuhteet ovat tyypillisiä.

Vuonna 2003 vanhuuseläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani oli 64 prosenttia ja varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneiden 58 prosenttia. Vanhuuseläkkeen varhentaminen pienentää eläkettä pysyvästi ja tämä näkyi omaeläkesuhteessa. Täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani oli 60 prosenttia. Ero vanhuuseläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteeseen oli melko pieni ja selittyy osin sillä, että työkyvyttömyyseläkkeeseen sisältyy yleensä menetetystä tötulosta karttunut eläke eli niin sanottu tuleva aika.

Eläkelajeista osatyökyvyttömyyseläke ja maatalouden erityiseläkkeet olivat poikkeuksellisia. Ensin mainitussa omaeläkesuhteen mediaani oli vuonna 2003 vain 28 prosenttia, ja pienimmän ja suurimman kymmenyksen välinen ero oli 17–40 prosenttia. Omaeläkesuhteet ovat matalat, koska osatyökyvyttömyyseläke on puolet täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä. Maatalouden erityiseläkkeille siirtyneiden

---

1 TEL-alojen lisäksi yksityisen sektorin palkansaajiin kuuluvat rakentaminen ja satamat (LEL) sekä taiteilijaeläkelain (TaEL) mukaan vakuutetut henkilöt. Vuonna 2007 yksityisen sektorin eläkelait (TEL, LEL, TaEL) yhdistettiin TyEL:ksi.

joukossa sekä suuria että pieniä omaeläkesuhteita oli puolestaan keskimääräistä selvästi enemmän. Suurta hajontaa voi selittää se, että maatalouden erityiseläkkeet koostuvat hyvin erityyppisistä eläkkeistä.

Eri ikäryhmien omaeläkesuhteiden mediaanit olivat keskimääräisen tason tuntumassa. Alle 35 vuoden iässä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteet olivat kuitenkin keskimääräistä selvästi korkeammat, koska osa nuorista on käytännössä ollut ilman tuloja ennen eläkkeelle siirtymistään. Tulos on suuntaa antava, koska havaintoja nuorten ryhmässä oli vähän. Myös sukupuolen tai perheaseman mukaan erot omaeläkesuhteissa ovat vähäiset. Miehillä, naisilla, yksin asuvilla ja perheellisillä omaeläkesuhteen mediaani oli noin 60 prosenttia, ja vaihtelu pienimmän ja suurimman tulokymmenyksen välillä oli kaikissa ryhmissä 30–100 prosentin välissä. Tulos on luonteva, sillä sukupuoli tai perheasema ei vaikuta eläkkeen määräytymiseen.

### ***Työstä eläkkeelle siirryttäessä bruttotulot laskevat keskimäärin neljänneksen***

Vuonna 2003 työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteen mediaani oli 71 prosenttia. Keskimäärin bruttotulot laskevat siis yli neljänneksen, kun vertailukohteena ovat eläkettä edeltäneet muutaman vuoden takaiset vakiintuneet bruttotulot. Bruttotulosuhteiden hajonta on kuitenkin suuri. Kaikista työstä eläkkeelle siirtyneistä 80 prosentilla omaeläkesuhteet olivat 50–150 prosenttia. Keskimäärin bruttotulosuhteet olivat noin viidenneksen omaeläkesuhteita korkeammat. Karkeasti arvioiden tämän verran omaeläkesuhteet ”liioittelivat” työstä eläkkeelle siirtyneiden tulotason keskimääräistä laskua. Eläkkeen ja sitä edeltävien ansiotulojen lisäksi eläkkeelle siirtyneillä oli myös muita tuloja ja nämä tulot tasoittivat tulojen muuttumista eläkkeelle siirryttäessä.

Palkansaajilla brutto- ja omaeläkesuhteen välinen ero oli keskimääräistä pienempi. Sen sijaan yrittäjillä ja maatalousyrittäjillä bruttotulosuhteet olivat lähes kaksi kertaa korkeammat kuin omaeläkesuhteet. Muut tulot, kuten pääomatulot ja työtulot eläkeaikana, nostavat erityisesti yrittäjien ja maatalousyrittäjien bruttotulosuhteita. Toisaalta myös hajonta oli näissä ryhmissä huomattavaa.

Vuonna 2003 työstä vanhuuseläkkeelle ja täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteiden mediaanit olivat 70 prosenttia. Osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteen mediaani oli sen sijaan 86 prosenttia.

Osatyökyvyttömyyseläkkeessä eläkeaikaisen työnteon merkitys on ilmeinen, sillä tälle eläkkeelle siirtyneiden vastaava omaeläkesuhde oli vain 28 prosenttia. On kuitenkin muistettava, että kaikki osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet eivät käy työssä eläkeaikana.

Varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneillä bruttotulosuhteen mediaani, 74 prosenttia, on vanhuuseläkettä korkeampi. Omaeläkesuhteiden osalta tilanne oli päinvastainen. Vaikka vanhuuseläkkeen varhentaminen pienentää eläkettä ja tätä kautta omaeläkesuhdetta, on varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneillä keskimääräistä enemmän muita tuloja, joiden seurauksena bruttotulot laskevat eläkkeelle siirryttäessä keskimääräistä työstä eläkkeelle siirtyjää vähemmän.

Ikäryhmittäin bruttotulosuhteet olivat keskimääräistä korkeammat nuorilla, mutta myös vanhimmassa 65 vuotta täyttäneiden ikäryhmässä. Nuorten bruttotulosuhteisiin vaikutti eläkettä edeltävien ansiotulojen pienuus, kuten aikaisemmin jo todettiin. Vanhimman ikäryhmän korkeita bruttotulosuhteita selittää pitkälti se, että yrittäjien ja maatalousyrittäjien osuus vanhimmassa ikäryhmässä oli keskimääräistä suurempi. Näissä ryhmissä bruttotulosuhteet ovat usein korkeat.

Työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteiden tarkastelu sukupuolen tai perheaseman mukaan ei muuta tilannetta aikaisempaan todettuun nähden. Erot näiden ryhmien bruttotulosuhteissa olivat vähäiset ja keskimäärin bruttotulosuhteet olivat noin 11 prosenttiyksikköä korkeammat kuin omaeläkesuhteet.

### ***Pienituloisten työllisten omaeläke- ja bruttotulosuhteet ovat korkeat***

Korkeat omaeläkesuhteet ovat tyypillisiä pienituloisille. Vuonna 2003 alimmasta tulokymmenyksestä työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani oli 128 prosenttia ja toiseksi alimmassa tulokymmenyksessä 73 prosenttia. Kolmannesta kymmenyksestä lähtien se oli vakaa, noin 58 prosenttia. Eläkettä edeltävän tulotason merkitys oli samantapainen myös bruttotulosuhteita tarkasteltaessa. Alimmassa tulokymmenyksessä bruttotulosuhteen mediaani oli noin 170 prosenttia, mutta kolmannen kymmenyksen kohdalla se oli jo keskimääräisellä 70 prosentin tasolla. Pienituloisia oli kaikissa työstä eläkkeelle siirtyneiden ryhmissä, mutta suhteellisesti eniten heitä oli yrittäjinä tai maatalousyrittäjinä olleiden joukossa.

Matala tulotaso ennen eläkettä voi johtua monesta syystä. Eläkettä edeltävät vakiintuneet tulot lasketaan tässä työssä kolmen vuoden ajalta. Osan tästä ajasta

henkilö on voinut olla työttömänä, sairaana, opiskelemassa, vuorotteluvapaalla tai jostain muusta syystä ansiotyön ulkopuolella. Tulojen mataluutta voi selittää myös osa-aikatyö. Täysin oma ryhmänsä ovat yrittäjät ja maatalousyrittäjät. Heillä viimeiset eläkkeelle siirtymistä edeltävät vuodet ovat voineet olla taloudellisesti jopa tappiollisia. Tyypillistä pienituloisille oli se, että melko iso osa eläkettä edeltävästä bruttotulosta oli heillä muuta kuin ansiotuloa.

### **Lopuksi**

Työeläkejärjestelmän yhtenä tehtävänä on turvata työuran aikaisen toimeentulon säilyminen kohtuullisena eläkkeelle siirtymisen jälkeen. Tulokset 2000-luvun alussa työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteista antavat myönteisen kuvan asetetun tavoitteen onnistumisesta ensimmäisten eläkevuosien aikana. Työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhde on noin 60 prosenttia, ja melko harvoin se on alle 50 prosenttia. Eläkkeelle siirtymisen bruttotulosuhteet olivat näitä tasoja vielä korkeammat.

Omaeläkesuhteet eivät myöskään merkittävästi vaihdelleet eri taustatekijöiden mukaan. Tässä mielessä eläkejärjestelmä on monimutkaisuudestaan huolimatta ollut suhteellisen tasapuolinen vakuutettujaan kohtaan. Kun eläkettä edeltävä tulotaso otettiin huomioon, omaeläkesuhteet olivat melko samantasoiset eläkelain, eläkelajin, iän, sukupuolen ja perhe-aseman mukaan. Poikkeuksena olivat pienituloisimmat työssä olleet, joilla omaeläkesuhteet olivat keskimääräistä korkeammat. Eläkkeelle siirryttäessä heidän tulotasonsa laski keskimääräistä vähemmän tai jopa nousi.

Toimeentulon tasoa tai eläkkeelle siirtyneiden välisiä tuloeroja omaeläke- tai bruttotulosuhde eivät tietenkään kuvaa. Tutkimuksesta kävi hyvin ilmi, kuinka toimeentulon taso määräytyy pitkälti eläkettä edeltävän tulotason perusteella. Siten eri ryhmien väliset toimeentuloerot säilyvät yleensä samankaltaisena myös eläkkeelle siirtymisen jälkeen.

# SISÄLTÖ

<b>1</b>	<b>Johdanto.....</b>	<b>15</b>
<b>2</b>	<b>Tutkimusaineisto ja keskeiset käsitteet.....</b>	<b>21</b>
2.1	Tutkimusaineisto ja keskeiset määritelmät .....	21
2.2	Väestö.....	31
<b>3</b>	<b>Eläkkeelle siirtyminen vuosina 1999–2003.....</b>	<b>36</b>
<b>4</b>	<b>Työstä eläkkeelle siirtyneiden tulokehitys .....</b>	<b>40</b>
4.1	Työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulojen kehitys .....	40
4.2	Työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulojen rakenne .....	45
<b>5</b>	<b>Työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläke- ja bruttotulosuhde .....</b>	<b>48</b>
5.1	Omaeläkesuhteet työstä vuonna 2003 eläkkeelle siirtyneillä .....	50
5.2	Bruttotulosuhteet työstä vuonna 2003 eläkkeelle siirtyneillä .....	55
5.3	Työstä eläkkeelle siirtyneiden tulosuhteet vuosina 1999–2003 ....	58
<b>6</b>	<b>Omaeläke- ja bruttotulosuhteen riippuvuus eläkettä edeltävästä tulosta .....</b>	<b>63</b>
<b>7</b>	<b>Lopuksi .....</b>	<b>70</b>
	<b>Lähteet.....</b>	<b>80</b>
	<b>Liitteet.....</b>	<b>82</b>





# 1 Johdanto

Eläkepolitiikan tavoitteena on turvata kaikille eläkeläisille kohtuullinen toimeentulo ja estää köyhyys. Asetetun tavoitteen onnistumisen arvioimiseksi eläkeläisten toimeentuloa ja tulorakennetta on tarkasteltava koko eläkeläisten tulojakauman osalta sekä verrattava eläkeläisten toimeentuloa muihin väestöryhmiin. Eläkkeen riittävyyttä on arvioitava myös sen perusteella, mikä on toimeentulon taso suhteessa henkilön oman aktiivajan toimeentuloon. Työeläkejärjestelmän kannalta tämä on erityisen tärkeää, sillä työeläkkeen tehtävänä on turvata työuran aikaisen toimeentulon säilyminen kohtuullisena eläkkeelle siirtymisen jälkeen.

Eläkkeen riittävyyttä suhteessa aiempaan toimeentuloon voidaan arvioida eläkkeelle siirtymiseen liittyvän korvaussuhteen avulla. Korvaussuhde on eläkkeen ja sitä edeltävän vakiintuneen työtulon välinen suhde. Työeläkkeelle asetetun toimeentulotavoitteen kannalta korvaussuhde ei saisi olla liian matala. Toisaalta se ei saisi olla liian korkeakaan, jotta eläkehakuisuus ei lisääntyisi ja heikentäisi tätä kautta eläketurvan rahoituspohjaa. Eläketurvan sosiaaliselle kestävyydelle asetetut tavoitteet ja niiden rahoitus edellyttävät yhteensovittamista ja tähän tehtävään korvaussuhde antaa yhden välineen. Korvaussuhteen kiinnostavuutta lisää se, että se on tulossa yhdeksi EU:n eläketurvan sosiaalista kestävyyttä mittaavaksi indikaattoriksi (The Social Protection Committee 2009).

Ennen vuoden 2005 eläkeuudistusta yksityisen sektorin työeläkejärjestelmän tavoitteeksi oli vakiintunut 60 prosentin eläke suhteessa eläkepalkkaan (Pentikäinen 1997). Tämä korvaustaso oli mahdollista saavuttaa täyden työuran eli 40 vuoden ”täyden päivätyön” työskentelyn jälkeen, ja tähän tasoon oli myös rajattu eri työsuhteista karttuneiden eläkkeiden yhteismäärä. Vaikka nykyään eläkkeelle voi siirtyä joustavasti 62–68 vuoden iässä ja eläkkeiden yhteensovituksesta on luovuttu, vanhaa 60 prosentin rajaa eläkkeen ja viimeisen palkan suhteesta voi silti pitää yhtenä mittatikkuna sopivasta tai tavoitteellisesta korvaustasosta.<sup>2</sup>

Erilaisilla kyselytutkimuksilla on myös selvitetty ihmisten toiveita ja odotuksia eläketasosta suhteessa palkkaan (Tela 2007; Forma ym. 2007; Maunu 2007). Aina ei ole selvää, mihin ansioihin ja ajanjaksoon vastaajien korvaussuhteen laskenta

2 Työeläkkeen suhdetta eläkkeen perustana olevaan eläkepalkkaan kutsutaan (työeläkejärjestelmän) korvausasteeksi. Eläkejärjestelmän korvausaste on eri asia kuin korvausaste tässä työssä (katso keskustelu luvun lopussa).

perustuu, mutta yleisesti ottaen sopivaksi katsottu eläketaso on noin 65–70 prosenttia palkasta. Odotukset tulevasta eläkkeestä olivat selvästi matalammat, sillä tulevan työeläkkeen uskotaan olevan keskimäärin noin puolet palkasta (Maunu 2007).

Käytännössä valtaosa julkisessa keskustelussa esiintyvistä korvaussuhteista on erilaisia hypoteettisia esimerkkilaskelmia tai niiden korvikkeina käytettyjä niin sanottuja kvasikorvaussuhteita. Esimerkkilaskelmat perustuvat ennalta määritellyille työ- ja palkkauraolettamuksille ja eläkesääntöihin, joiden perusteella henkilön eläke ja korvaussuhde voidaan laskea (esim. The Social Protection Committee 2004 ja 2009; OECD 2009). Kvasikorvaussuhteissa yksittäisen eläkeläisryhmän keskitulo on puolestaan suhteutettu vastaavan työssä olevan väestöryhmän keskituloon (esim. OECD 2001 ja 2009; Mäkinen 2003).<sup>3</sup>

Esimerkkilaskelmien korvaussuhteet ovat tarpeen eläkejärjestelmää ja eläkkeen määräytymistä kuvattaessa. Niiden lähtökohta on kuitenkin usein oletamus siitä, että henkilö siirtyy säännöllisen ja kokoaikaisen työuran jälkeen suoraan kokoaikaiselle vanhuuseläkkeelle. Todellisuudessa näin ei aina käy. Henkilö voi siirtyä vanhuuseläkkeelle osa-aikatyöstä tai hän voi siirtyä varhaiseläkkeelle sairauden tai työttömyyden vuoksi. Työnteko voi myös jatkua eläkeaikana. Myös oletamus eläkettä edeltävän työuran säännöllisyydestä ja kokoaikaisuudesta ei aina vastaa todellisuutta. Vaikka esimerkkilaskelmien lähtöolettamuksia varioimalla saadaan vaihtoehtoisia korvaussuhteita, niiden avulla ei voida kuvata kaikkia eläkkeelle lähdön muotoja eikä saada kuvaa korvaussuhteiden yleisyydestä tai jakautumisesta.

Tässä tutkimuksessa laskemme eläkkeen korvaussuhteen todellisten, toteutuneiden eläkkeelle siirtymisten perusteella. Tutkimusaineistona on Tilastokeskuksen väestöaineistosta poimittu noin 500 000 henkilön paneeliaineisto vuosilta 1995–2004. Tarkemman analyysin kohteena ovat vuosina 1999–2003 työstä eläkkeelle siirtyneet henkilöt. Aineisto sisältää kaikki keskeiset tulonjaon kokonaisaineistosta saatavat henkilö- ja asuntokuntatason tulotiedot täydennettynä Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastosta peräisin olevilla henkilön työmarkkina-asemaa ja eläkkeen

---

3 Kvasikorvaussuhteita ei tule sekoittaa keskieläkkeen ja keskipalkan väliseen suhteeseen. Eläkemenojen ja maksujen kehitystä koskevassa keskustelussa keskieläkkeen ja keskipalkan suhdetta kutsutaan toisinaan virheellisesti eläkkeen korvaussuhteeksi. Tämä on aivan eri asia kuin henkilön oman eläkkeen suhde hänen eläkettä edeltävään palkkaan. Eläkemenojen pitkänaikavälin kehitystä suhteessa palkkasummaan ovat tarkastelleet muun muassa Lassila ja Valkonen (2005), Anttila ym. (2005) ja Elo ym. (2009).

määräytymistä kuvaavilla tiedoilla. Vastaavaa rekisteriaineistojen yhdistämistä ei aikaisemmin ole tehty. Laajuudeltaan ja yksityiskohtaisuudeltaan käytössämme oleva aineisto on kansainvälisestikin varsin harvinainen.

Yksiselitteistä tapaa määritellä korvaussuhde ei ole. Tässä työssä painotamme eläkejärjestelmän näkökulmaa, toisin sanoen huomion kohteena ovat erityisesti ne tuloerät, joihin eläkepolitiikalla ensisijaisesti vaikutetaan. Korvaussuhde liittyy henkilöön, hänen eläkkeeseensä ja siihen, kuinka suuren osan työtulosta eläke korvaa henkilön siirtyessä eläkkeelle. Korvaussuhteen empiiristä vastinetta nimitämme omaeläkesuhteeksi. Se saadaan, kun työstä eläkkeelle siirtyneen henkilön omaeläke (lakisääteiset eläkkeet paitsi perhe-eläke) suhteutetaan hänen eläkettään edeltäneeseen muutaman vuoden takaiseen vakiintuneeseen ansiotulojen ja tulonsiirtojen summaan. Omaeläkesuhdetta laskettaessa eläkkeensaajan mahdollisia muita tuloja ei oteta huomioon, ei myöskään eläkettä edeltävän ajan muita tuloja, esimerkiksi pääomatuloja. Ansiotulojen ohella tulonsiirrot ovat osa eläkettä edeltävää tuloa, koska henkilöllä voi olla tilapäisiä esimerkiksi työttömyyden tai sairauden aiheuttamia palkkatulojen menetyksiä ennen eläkkeelle siirtymistään.

Omaeläkesuhteen rinnalla tarkastelemme myös, kuinka paljon henkilön toimeentulo muuttuu työstä eläkkeelle siirryttäessä vertaamalla henkilön eläkeajan bruttotuloja hänen eläkettä edeltäviin bruttotuloihinsa. Bruttotulosuhde on tärkeä mittatikka omaeläkesuhteen järkevälle tulkinnalle. Jos henkilön tulot ovat ennen eläkettä ansiotuloja ja eläkeaikana eläkettä, omaeläkesuhde on sama kuin bruttotulosuhde, toisin sanoen omaeläkesuhde kuvaa tulojen muuttumista eläkkeelle siirryttäessä. Esimerkkeihin perustuvissa korvaussuhdelaskelmissa tämä on usein taustaoletuksena. Bruttotulosuhde on käyttökelpoinen myös siksi, että se voidaan laskea kaikille työstä eläkkeelle siirtyneille, myös niille, joille omaeläkesuhde on tulkinnallisesti ongelmallinen.<sup>4</sup>

4 Bruttotuloja kattavammin henkilön toimeentulon muuttumista eläkkeelle siirryttäessä ja samalla julkisen vallan tulontasausmekanismien (verotus, tulonsiirrot) merkitystä siihen voidaan tarkastella käytettävissä olevan ekvivalenttitulon avulla. Ekvivalenttituloa laskettaessa otetaan huomioon kotitalouden koko, rakenne ja bruttotulot, maksamat verot ja saamat tulonsiirrot (Canberra Group 2001). Ekvivalenttituloon perustuva tulosuhde on luonteva lähtökohta myös eläkkeelle siirtymisen taloudellisen kannustavuuden arvioimiseksi. Tutkimusaineistosta on mahdollista laskea rekisteritietoihin perustuvan kotitalouden käytettävissä oleva ekvivalenttitulo. Tähän tulokäsitteeseen perustuvia tarkasteluja teemme toisaalla.

Erityistä huomiota kiinnitämme työssä siihen, miten omaeläkesuhde vaihtelee työeläkkeen määräytymisen kannalta merkityksellisten seikkojen suhteen. Tällaisia ovat muun muassa henkilön ikä, eläkelaji ja eläkettä edeltävän työsuhteen eläkelaji. Luonnollisesti arvioinnin kohteena on myös bruttotulojen tulo taso ennen ja jälkeen eläkkeen. Kokonaiskuvan saamiseksi tarkastelemme myös muita kuin työstä eläkkeelle siirtyneiden ryhmiä, kuten esimerkiksi työttömyydestä eläkkeelle siirtyneitä.

Tutkimuksia, joissa tulojen muuttumista eläkkeelle siirtymisen yhteydessä arvioidaan toteutuneiden havaintojen pohjalta, on vähän.<sup>5</sup> Lähinnä tätä työtä on samaan aineistoon perustuva tutkimuksemme vuonna 2003 eläkkeelle siirtyneistä (Rantala ja Suoniemi 2007b). Koska työssäkäyntitilastosta peräisin olevia tietoja henkilön eläkelajista ei tuolloin ollut käytössä, eläkkeelle siirtyneet ryhmiteltiin tulotietojen perusteella päätulona ja osittain eläkkeelle siirtyneisiin. Muutoin osittaiset eläkkeet, osa-aikaeläke ja osatyökyvyttömyyseläke, olisivat vääristäneet omaeläkesuhteen tulkintaa. Päätulona eläkkeelle siirtyneitä olivat ne, joiden omaeläke oli vähintään puolet bruttotuloista, joista oli ensin vähennetty pääomatulot. Osittain eläkkeelle siirtyneitä olivat muut. Kaikista vuonna 2003 eläkkeelle siirtyneistä noin 70 prosentilla eläke oli päätulo.

Tulojen muuttumista tarkasteltiin useiden toisiaan täydentävien suhdelukujen avulla. Näistä eläkkeen korvaussuhdetta kuvasi omaeläkesuhde. Se saatiin jakamalla henkilön vuoden 2004 työ- ja kansaneläkkeet hänen vuosien 1997–2001 keskituloillaan, joihin kuuluivat ansiotulot ja tulonsiirrot. Tulosten mukaan vuonna 2003 eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteet vaihtelivat suuresti ja niiden jakauma oli voimakkaasti vino oikealle. Vaihtelua oli kaikissa tuloluokissa, mutta eniten korkeita omaeläkesuhteita oli pienituloisten kuten työttömien joukossa. Palkkatyöstä päätulona eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteet olivat keskimäärin 63 prosenttia ja vain pienellä osalla ne olivat alle 50 prosenttia. Julkisella sektorilla omaeläkesuhteet olivat korkeammat ja yksityisellä sektorilla matalammat kuin keskimäärin.

Toinen tutkimusotteeltaan lähellä tätä työtä on Rantalan (2003) artikkeli vuosina 1996–1997 eläkkeelle siirtyneistä 48–65-vuotiaista henkilöistä. Tutkimusaineis-

---

5 Taloudellisten kannustimien vaikutusta eläkkeelle siirtymiseen ei tässä työssä käsitellä. Henkilöt, joiden korvaussuhde on matala, eivät ehkä siirry eläkkeelle, ja jäävät tulosuhdetta laskettaessa tarkastelun ulkopuolelle. Eläkkeelle siirtymiseen vaikuttavat myös pitkän aikavälin tulo-odotukset. Taloudellisten kannustimien merkitystä eläkkeelle siirtymiseen ovat Suomessa tutkineet Hakola ja Määttänen (2007) sekä Valkonen ja Määttänen (2010).

tona oli työssäkäyntitilastosta poimittu 25 prosentin otos 48–65-vuotiaasta väestöstä. Seurantatietoja heistä oli vuosilta 1994–1998. Työssäkäyntitilaston tietojen ansiosta eläkkeelle siirtyneitä voitiin tarkastella sekä eläkelajeittain että eläkettä edeltävän eläkelain mukaan. Toisaalta työssäkäyntitilaston tulotiedot ovat melko karkeat ja siksi vain tyypillisiä eläkkeelle siirtymisiä oli mahdollista tutkia. Eläkkeen korvaussuhde (tulosuhde) oli eläkkeelle siirtymisen jälkeisten eläketulojen ja ansio- ja työttömyysturvatulojen suhde.

Tulokset sekä korvaussuhteen tason että hajonnan osalta olivat hyvin samansuuntaiset kuin Rantalan ja Suoniemen (2007b) tutkimuksessa. Myös tässä tutkimuksessa korvaussuhteen vaihtelu oli melko suurta, mutta vain harvoin suhde jäi alle 50 prosentin. Keskimäärin työstä eläkkeelle siirtyneiden korvaussuhteen mediaani oli 66 prosenttia. Työstä vanhuuseläkkeelle siirtyneillä se oli 67 prosenttia ja työstä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä 63 prosenttia.

Eläkkeen korvaussuhteita on laskettu myös Eläketurvakeskuksen ansiokehitysaineistolla (Salonen 2009). Ansiokehitysaineisto muodostuu 15:stä viisivuotisvälein valitusta syntymävuosiluokasta (1905, 1910, ..., 1975), joista kustakin on poimittu pienehkö työeläketurvaa kartuttaneen henkilön otos. Eläkkeelle siirtyneille laskettiin korvaussuhteet erikseen sekä syntymävuoden että kalenterivuoden mukaan. Korvaussuhde (omaeläkesuhde) määriteltiin eläkkeen ja kolmen eläkettä edeltävän palkkavuoden keskiansion suhteena. Tulosten mukaan korvaussuhteen mediaani on hieman yli 60 prosenttia. Kalenteri- tai syntymävuoden mukaan huomattavia eroja ei tutkimuksessa havaittu.

Ansiokehitysaineiston avulla on arvioitu myös tulevaisuuden vanhuuseläkkeen korvausasteita vuosina 1945, 1950, 1960, 1970 ja 1980 syntyneille (Anttila ym. 2005). Tulosten mukaan alkavan keskimääräisen vanhuuseläkkeen korvausaste on 65-vuotiaana eläkkeelle jäävillä hieman alle 60 prosenttia bruttotulona mitattuna ja 63-vuotiaana eläkkeelle jäävillä noin 45 prosenttia.

Omaeläkesuhteen tulokinnassa on oltava tarkka. Teoreettisissa korvaussuhdelaskelmissa eläkkeelle siirtyminen oletetaan yleensä tapahtumaksi, jossa työ muuttuu välittömästi vanhuuseläkkeeksi. Aikajänteeseen ei siksi tarvitse kiinnittää huomiota. Todellisten, toteutuneisiin eläkkeelle siirtymisiin perustuvissa korvaussuhteissa eli tämän työn omaeläkesuhteissa eläkettä verrataan kuitenkin eläkettä edeltäneeseen muutaman vuoden takaiseen vakiintuneeseen tuloon. Tämä on välttämätöntä, jotta erilaisista tilanteista työstä eläkkeelle siirtyneiden henkilöiden

vakiintuneita tuloja ennen ja jälkeen eläkkeelle siirtymisen voidaan yhdenmukaisella ja tulkinnallisesti mielekkäällä tavalla verrata toisiinsa.

Laskentatavasta johtuen omaeläkesuhde ei myöskään ole työeläkkeen ja eläkepalkan välinen suhde. Eläkettä edeltävä tulo on eri asia kuin viimeisen työsuhteen eläkepalkka saatikka korkein työuran aikana ansaittu eläkepalkka, jonka perusteella työeläke tutkimusvuosien aikana määräytyi. Eläkepalkan laskentaan liittyy moninaisia säännöksiä, joiden vuoksi työuralta kertyvä eläkepalkka ja eläkettä edeltävä tulotaso eroavat toisistaan. Työeläkkeen tavoitteena on ollut turvata täyden päivätönn tehneelle noin 60 prosentin suuruinen työeläke loppupalkkaan nähden. Tässä työssä ei siis arvioida työeläkejärjestelmän 60 prosentin tavoitetason toteutumista. Sitä varten tulisi tuntea ihmisten koko työura ja eläkettä eri aikoina kartuttaneet tulot sekä erilaiset eläkepalkan laskemiseen liittyvät säännöt.<sup>6</sup> Omaeläkesuhteen erottaa työeläkejärjestelmän korvaussuhteesta myös se, että omaeläkesuhteessa henkilön saama eläke sisältää työeläkkeen lisäksi mahdollisen kansaneläkkeen.

Tämä tutkimus täydentää ja täsmentää aiempia empiirisiä tutkimuksia työstä eläkkeelle siirtyneiden korvaussuhteista, sillä ensimmäistä kertaa käytössä on kattavat ja havaintomäärältään riittävät seurantatiedot sekä henkilöiden tuloista että työmarkkinahistoriasta ennen ja jälkeen eläkkeelle siirtymisen. Tämä mahdollistaa myös aikaisempia tutkimuksia yksityiskohtaisemman tarkastelun erilaisissa eläkkeelle siirtyneiden ryhmissä. Vaikka tutkimusajankohta on jo muutamia vuosia vanha ja koskee vuoden 2005 eläkeuudistusta edeltävää aikaa, se antaa tutkittavasta ilmiöstä luotettavan kuvan, sillä korvaussuhteet eivät muutu nopeasti.

Työ etenee seuraavasti: Luvussa 2 esittelemme tutkimusaineiston ja keskeiset käsitteet. Luvussa 3 tarkastelemme, missä määrin työstä eläkkeelle siirtyneet eroavat muista eläkkeelle siirtyneistä. Luvussa 4 analysoimme työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulojen kehitystä tarkemmin ja täsmennämme kuvaa siitä, keille työllisille eläkkeen omaeläkesuhde on tulkinnallisesti mielekästä laskea. Luvussa 5 esitämme tulokset työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläke- ja bruttotulosuhteista keskeisten eläkkeen määräytymisen tai tason kannalta kiinnostavien tekijöiden suhteen. Luvussa 6 käymme läpi missä määrin omaeläke- ja bruttotulosuhteet vaihtelevat eläkettä edeltävän tulotason suhteen. Viimeisessä luvussa esitetään yhteenveto tutkimuksen keskeisistä tuloksista ja jatkotutkimuksen tarpeista.

---

6 Hietaniemi ja Uusitalo (2006) ovat keskustelleet muutoksista, jotka ovat vaikuttaneet eläkepalkan määräytymiseen ja tätä kautta työeläkejärjestelmän korvaussuhteeseen.

## 2 Tutkimusaineisto ja keskeiset käsitteet

### 2.1 Tutkimusaineisto ja keskeiset määritelmät

Tutkimuksen aineistona on Tilastokeskuksen väestöaineistosta muodostettu 10 prosentin väestöotos vuosilta 1995–2004. Otoksen perusjoukko on vuoden 2000 lopussa Suomessa asunut väestö, jota on täydennetty 10 prosentin otoksilla sekä ajassa eteen että taaksepäin niistä ryhmistä, joista vuosittainen väestönmuutos muodostuu. Esimerkiksi vuonna 2001 täydennysotos on poimittu sekä tuona vuonna syntyneistä että maahanmuuttajista. Varsinaisen analyysin kohteena ovat vuosina 1999–2003 asuntokunnassa asuneet eläkkeelle siirtyneet henkilöt.

Aineistossa on runsaasti yksityiskohtaista tietoa Tilastokeskuksen henkilötason tulonjaon kokonaisaineistosta ja työssäkäyntitilaston pitkittäisaineistosta vuosilta 1995–2004. Työssäkäyntitilastosta peräisin olevat muuttujat sisältävät tietoja henkilön työllisyydestä, työttömyydestä ja eläkkeellä olosta. Esimerkiksi työssäoloajalta käytössä on työsuhteen eläkelaki ja eläkeajalta eläkelaji.<sup>7</sup> Henkilön sosioekonomisesta asemasta tiedetään muun muassa henkilön ikä ja siviilisäät. Tulonjaon kokonaistilaston tiedot kattavat kaikki keskeiset rekisteripohjaiset tulotiedot. Käytössä on vuositason tiedot eri tulolajeista, esimerkiksi palkka-, yrittäjä- ja pääomatuloista ja saaduista tulonsiirroista. Mukana ovat myös maksetut tulonsiirrot (välittömät verot ja eläke- ja sosiaalivakuutusmaksut). Lakisääteisiä eläkkeitä koskevat tiedot ovat erityisen yksityiskohtaiset. Tulotiedot ovat saatavilla sekä henkilö- että asuntokuntatasolla, mutta tässä tutkimuksessa käytämme ainoastaan henkilötason tulotietoja.

Suuren otoskoon ja seurantatietojen ansiosta eläkkeelle siirtyneiden tulokehitystä voidaan seurata hyvin yksityiskohtaisesti. Aineiston puutteena voi kuitenkin pitää sitä, että Tilastokeskus on tietosuojaan liittyvistä syistä korvannut ylimpään palkka- ja omaisuustuloprosentteihin kuuluvien henkilöiden palkka- ja omaisuustulot näiden muuttujien ylimpien tuloprosenttien jakaumista lasketuilla keskiarvoilla. Koska huipputulosten tulotasoa, tulorakennetta ja tulojen muuttumista ei palkka- ja omaisuustulojen salauksen vuoksi voida luotettavasti laskea, he eivät ole mukana

---

7 Tutkimusajankohdasta johtuen eläkelait ja -lajit ovat vuoden 2005 eläkeuudistusta edeltäneen lainsäädännön mukaiset. Esimerkiksi nykyään yksityisen sektorin eläkelait (TEL, LEL, TaEL) ovat yhdistyneet TyEL:ksi.

suurituloisia (ylimpään tulokymmenykseen kuuluvat) koskevissa tarkasteluissa. Tämä alentaa jonkin verran suurituloisuuden rajaa, mutta johtopäätelmiin tällä ei ole vaikutusta. Kaikista eläkkeelle siirtyneistä noin 1,5 prosentilta tulot olivat katkaistu.

Eläkkeen korvaussuhteen laskeminen edellyttää eläkkeelle siirtymisen yksiselitteistä määrittelyä. Tässä työssä henkilö on tietynä vuonna eläkkeelle siirtynyt, jos hän kyseisenä ja sitä seuraavana vuonna on eläkkeellä ja kahtena eläkettä edeltävänä vuonna ei ole ollut eläkkeellä.<sup>8</sup> Eläkkeellä olo, kuten muutkin työmarkkina-asemat, määräytyy henkilön kalenterivuoden lopun pääasiallista toimintaa ja eläkeoikeutta kuvaavan eläkelajimuuttujan perusteella taulukon 1 asetelman mukaisesti.

**Taulukko 1.** Työmarkkinatilat kalenterivuoden lopussa.

<p><b>Ei-eläkkeellä</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Työssä, ml. osa-aikatyö osa-aikaeläkkeen rinnalla (TYÖSSÄ)</li> <li>- Työtön työnhakija (TYÖTÖN)</li> <li>- Muu ei-eläkkeellä oleva työkäinen (MUU)</li> <li>- Lapset, alle 16-vuotiaat (LAPSET)</li> </ul>
<p><b>Eläkkeellä (oma työ-, yrittäjä- tai kansaneläke) *</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Vanhuuseläke (VANHUUS)</li> <li>- Varhennettu vanhuuseläke (VAVE)</li> <li>- Täysi työkyvyttömyyseläke (TÄYSITK)</li> <li>- Osatyökyvyttömyyseläke (OSATK)</li> <li>- Yksilöllinen varhaiseläke (YVE)</li> <li>- Maatalouden erityiseläkkeet (MELA)</li> <li>- Työttömyyseläke (TYÖTEL)</li> <li>- Muu eläke, tuntematon (TUNTEL)</li> </ul>

\* Eläkelajit vuoden 2004 säännösten mukaan. Vuoden 2005 eläkeuudistuksessa yksilöllinen varhaiseläke ja työttömyyseläke lakkautettiin. Nykyisin yksilöllistä varhaiseläkettä tai työttömyyseläkettä myönnetään vain harvoissa tapauksissa. Luvusta 5 lähtien Työttömyyseläke sekä Muu eläke, tuntematon on yhdistetty ryhmäksi Muut eläkkeet (MUUTEL). Henkilö voi saada myös perhe-eläkettä. Perhe-eläkkeet eivät ole omia eläkkeitä.

8 On mahdollista, että kertaalleen eläkkeelle siirtynyt henkilö palaa myöhemmin takaisin työelämään. Tässä tapauksessa hän voi siirtyä eläkkeelle toisen kerran. Eläkkeeltä työelämään palanneita on hyvin vähän.



Jos henkilöllä on samanaikaisesti monta työmarkkinatilaa, hänen työmarkkinatilansa määräytyy prioriteettijärjestyksen perusteella siten, että omaa eläkettä saava on aina ensisijaisesti eläkkeellä (liite 1). Siten esimerkiksi eläkettä saava, mutta myös ansiotyössä oleva henkilö on eläkeläinen. Priorisoinnin seurauksena kaikki ensimmäistä kertaa omaa eläkettä saavat ovat eläkkeelle siirtyneitä riippumatta eläkkeen suuruudesta tai heidän muusta toiminnastaan. Käytäntö vastaa eläkejärjestelmän tapaa tilastoida eläkkeiden alkavuuksia. Osa-aikatyössä ja samanaikaisesti osaaikaeläkkeellä olevat ovat yleisen tilastointikäytännön tapaan kuitenkin työllisiä.

Tutkimusaineiston tulotietojen pohjalta muodostuu erilaisia tulokäsitteitä (taulukko 2).<sup>9</sup> Näistä laajin, bruttotulo, sisältää kaikki henkilön saamat tulot. Tuotantotehtäjätulot kuten palkkojen, yrittäjätulot ja pääomatulot lisäksi bruttotuloihin luetaan henkilön saamat tulonsiirrot. Tulonsiirtoja ovat muun muassa eläkkeet, työttömyysturvaetuudet ja toimeentulotuki. Jos kyseessä on kotitalouden yhteisesti saama tulo (esim. toimeentulotuki), se kohdennetaan sille henkilölle, jolle tulo on osoitettu.

Eläkeläiselle tärkein tulolaji on omaeläke. Omaeläkkeitä ovat työ-, yrittäjä- ja kansaneläke (työkyvyttömyyseläkkeet, osa-aikaeläkkeet, työttömyyseläkkeet ja vanhuuseläkkeet), maatalouden erityiseläkkeet (luopumis- ja sukupolvenvaihdoseläkkeet, luopumiskorvaukset ja luopumistuet) ja muut työnantajan maksamat lisäeläkkeet. Omaeläke sisältää Kansaneläkelaitoksen maksamat mahdolliset lisät, esimerkiksi eläkeläisen asumistuen. Omaeläkkeen lisäksi eläkkeiksi luetaan myös perhe-eläkkeet (leskeneläke- ja lapseneläke), joita ei siis sisällytetä omaeläkkeisiin. Yksityisiin vapaaehtoiisiin vakuutuksiin perustuvia eläkkeitä ja korvauksia ei lasketa eläkkeisiin, vaan ne ovat pääomatuloa.

---

9 Tulokäsitteet määritellään noudattaen tulonjakotutkimuksessa vakiintuneiden taloustilastojen periaatteita (ks. The Canberra Group 2001).

## ***Taulukko 2. Keskeisiä tulokäsitteitä.***

Tuotannontekijätulot:  $T = \text{ansiotulot} + \text{pääomatulot}$ .

Ansiotulot (työtulot): palkkatulot + yrittäjätulot.

Palkkatulot: rahapalkka, luontoisedut päätoimesta, optioetu työsuhdeoptioista vähentäen palkkatulojen hankkimiskustannukset ja työsuhteeseen perustuva kustannusten korvaus. Yrittäjätulot: tulo maataloudesta, metsätaloudesta ja elinkeinon harjoittamisesta yms.

Pääomatulot (omaisuustulot): osinkotulot, yksityisiin vakuutuksiin perustuvat eläkkeet ja korvaukset, vuokratulo osakehuoneistosta ja kiinteistöistä, veronalainen luovutusvoitto ja muut pääomatulot.

Bruttotulot =  $T + S$ , jossa

$T$  = Tuotannontekijätulot: ansiotulot + pääomatulot.

$S$  = Saadut tulonsiirrot: yleiset sosiaaliturvaetuudet (esim. kansaneläke), työsuhteeseen perustuvat sosiaaliturvaetuudet (esim. työeläke), sosiaaliavustukset (esim. toimeentulotuki), muut tulonsiirrot.

Käytettävissä olevat tulot =  $T + S - V$ , jossa

$T$  = Tuotannontekijätulot.

$S$  = Saadut tulonsiirrot.

$V$  = Maksetut tulonsiirrot: välittömät verot, sosiaaliturvamaksut, työ- ja yrittäjäeläke-vakuutusmaksut.

Rahatulot: Rekisteripohjaiset käytettävissä olevat tulot.

Omaeläke: Lakisäätteiset työ-, yrittäjä- ja kansaneläkkeet (työkyvyttömyyseläkkeet, osa-aika-eläkkeet, työttömyyseläkkeet ja vanhuuseläkkeet), maatalouden erityiseläkkeet, muut työnantajan maksamat eläkkeet ilman perhe-eläkettä ja Kela:n maksamat mahdolliset lisät, esimerkiksi eläkeläisen asumislisä. Yksityisiin vapaaehtoisin vakuutuksiin perustuvia eläkkeitä ja korvauksia ei lasketa eläkkeisiin.

Perhe-eläke: Tulonsiirtoihin sisältyvät lakisäätteiset perhe-eläkkeet (lesken- ja lapseneläke).

Kokonaiseläke = Omaeläke + perhe-eläke.

Kotitalous: Henkilöt, jotka asuvat ja ruokailevat yhdessä ja/tai muuten käyttävät tulojaan yhdessä.

Rekisterikotitalous (asuntokunta): Henkilöt, jotka asuvat vakinaisesti samassa asuinhuoneistossa. Tässä työssä käytetään rekisterikotitalouskäsitettä.

Tulokymmenys (tulodesiili): Kymmenen prosentin ryhmä, joka on määritelty tulojen suuruusjärjestyksen perusteella. Esimerkiksi alin tulokymmenys, matalimmat tulot ja ylin tulokymmenys, korkeimmat tulot.

Mediaanitulo: Keskimäinen suuruusjärjestykseen asetetusta tuloista (50. prosenttipiste).

Kvartiilit: Neljänneksittäin määritellyt osat suuruusjärjestykseen asetetusta jakaumasta (25., 50. ja 75. prosenttipiste).

Tulosuhteet vuosina 1999–2003 (tulot vuoden 2008 rahassa):

- *Bruttotulosuhde vuonna  $t$*  = Bruttotulot  $t+1$  / Bruttotulot, vuosien  $t-4$ ,  $t-3$  ja  $t-2$  keskiarvo,

- *Omaeläkesuhde vuonna  $t$*  = Omaeläkkeet  $t+1$  / Ansiotulot + Tulonsiirrot, vuosien  $t-4$ ,  $t-3$  ja  $t-2$  keskiarvo.

Eläkkeelle siirtyneiden tulosuhteet lasketaan kahdella toisiaan täydentävällä tavalla. Molemmissa lähtökohtana on vakiintuneen eläkeajan tulojen suhde eläkettä edeltävään vakiintuneeseen tuloon. Tästä syystä eläkeajan tulo mitataan niissä eläkkeellesiirtymisvuotta seuraavalta vuodelta, jolloin henkilö on ollut eläkkeellä täyden kalenterivuoden. Eläkettä edeltävänä tulona on puolestaan eläkkeellesiirtymisvuotta edeltävien toisen, kolmannen ja neljännen vuoden tulojen keskiarvo.<sup>10</sup> Eläkkeellesiirtymisvuotta välittömästi edeltävän vuoden tuloa ei oteta huomioon, koska työkyvyttömyyseläkettä edeltää pääsääntöisesti vuoden mittainen sairauspäiväraha-aika.

*Bruttotulosuhde* on eläkkeelle siirtyneen henkilön eläkeajan ja eläkettä edeltävän ajan bruttotulojen suhde. Koska bruttotulo sisältää kaikki henkilön saamat tulot, bruttotulosuhde mittaa tulojen kokonaismuutosta eläkkeelle siirryttäessä.

*Omaeläkesuhde* on omaeläkkeen suhde eläkettä edeltävien ansiotulojen ja tulonsiirtojen summaan. Omaeläkettä verrataan siis tuloon, jonka se ensisijaisesti korvaa. Kun kyseessä on palkkatyöstä kokoaikaiselle eläkkeelle siirtynyt henkilö, omaeläkesuhde on käsitteellisesti lähellä eläkkeen korvaussuhdetta eli eläkkeen ja sitä edeltävän normaalipalkan suhdetta. Tässä työssä tulonsiirrot ovat osa eläkettä edeltävää tuloa siksi, että henkilöllä voi olla myös työttömyysjaksoja ja muita, esimerkiksi sairauden aiheuttamia, palkkatulojen menetyksiä ennen eläkkeelle siirtymistään. Jos henkilöllä ei ole pääomatuloja ja eläkeajan ainoa tulolähde on omaeläke, omaeläkesuhde on sama kuin bruttotulosuhde.

Brutto- ja omaeläkesuhteita tarkastellaan useiden taustatekijöiden suhteen. Henkilön eläkettä edeltävän työmarkkina-aseman ja siihen suoraan liittyvien taustatietojen kuten työsuhteen eläkelain osalta käytetään kahden vuoden takaista tietoa. Tämä varmistaa sen, että työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden työmarkkina-asemaksi tulee sairauspäiväraha-aikaa edeltävä työmarkkina-asema. Eläkelajitieto on eläkkeellesiirtymisvuotta seuraavalta vuodelta, jolta ajalta myös eläkeajan tulo on mitattu. Muilta osin käytetään eläkkeelle siirtymisvuoteen liittyviä tietoja (esim. ikä ja siviilisääty).

---

10 Aikaisemmassa työssämme eläkettä edeltävä tulo oli viiden vuoden keskitulo (Rantala ja Suoniemi 2007b). Tekemiemme vertailujen perusteella kolmen ja viiden vuoden keskitulojen jakaumat ovat varsin samankaltaiset. Kolmen vuoden käyttöä puoltaa se, että voimme tarkastella eläkkeelle siirtymisiä useammalta vuodelta.

### ***Tutkimusaineiston vertailukelpoisuus ja luotettavuus***

Suomessa tulonjakotutkimukset perustuvat yleensä yksilö- ja kotitalouskohtaisia tulotietoja sisältäviin tulonjakotilaston palveluaineistoihin (esim. Tilastokeskus 2007). Palveluaineistot kuvaavat edustavasti yhden vuoden poikkileikkaustietoja kerrallaan, toisin sanoen otoksen henkilöjoukko muuttuu vuodesta toiseen (rajoitetusti otoshenkilöitä voi seurata kahden vuoden ajalta). Valtaosa tulotiedoista saadaan rekistereistä, mutta osa on saatu otoshenkilöitä haastattelemalla. Aineiston vuotuinen otoskoko on 9 000–12 000 kotitalouden välillä, mikä vastaa noin 25 000–32 000 henkilön tietoja.

Tämän työn tutkimusaineiston ja palveluaineiston tulokäsitteet ovat lähellä toisiaan, mutta eräiltä osin on eroja (ks. määritelmät taulukko 2).<sup>11</sup> Ensiksi tämän työn tutkimusaineiston tietosisältö vastaa palveluaineistojen rekisteritietoja (ns. rahatulo), mutta haastatteluun perustuvat tulot esimerkiksi verottomat ja lähdeveronalaiset pääomatulot ja laskennalliset erät, kuten asuntotulo omassa käytössä olevasta asunnosta, eivät ole mukana. Asuntotulon on havaittu olevan etenkin pienituloisille ikääntyneille eläkeläisille tärkeä tuloerä (Rantala ja Suoniemi 2007a).

Toiseksi henkilön työmarkkina-asema määräytyy tässä työssä henkilön oman työmarkkina-aseman perusteella. Tulonjakotutkimuksessa se on yleensä kotitalouden eniten ansaitsevan jäsenen työmarkkina-asema. Tämän työn määrittelyä puoltaa se, että kaikki eläkkeelle siirtyneet henkilöt tulevat asuntokunnan muiden jäsenten tuloista riippumatta otettua huomioon. Henkilön työmarkkina-asema ei myöskään muutu asuntokunnan muiden jäsenten tulojen perusteella.<sup>12</sup>

Yleisesti ottaen aineiston laatua ja kattavuutta voidaan pitää erinomaisena eivätkä havaitut puutteet ja erot palveluaineistoon ole tämän tutkimuksen kannalta merkittäviä. Seuraavassa jaksossa esiteltävät väestö- ja tulotiedot ovat varsin lähellä vastaavia tulonjaon palveluaineistosta laskettuja lukuja (Rantala ja Suonie-

---

11 Tarkemmin tulonjakotilaston rekisteritietoja ja palveluaineiston eroja on kuvannut Ruotsalainen (2004).

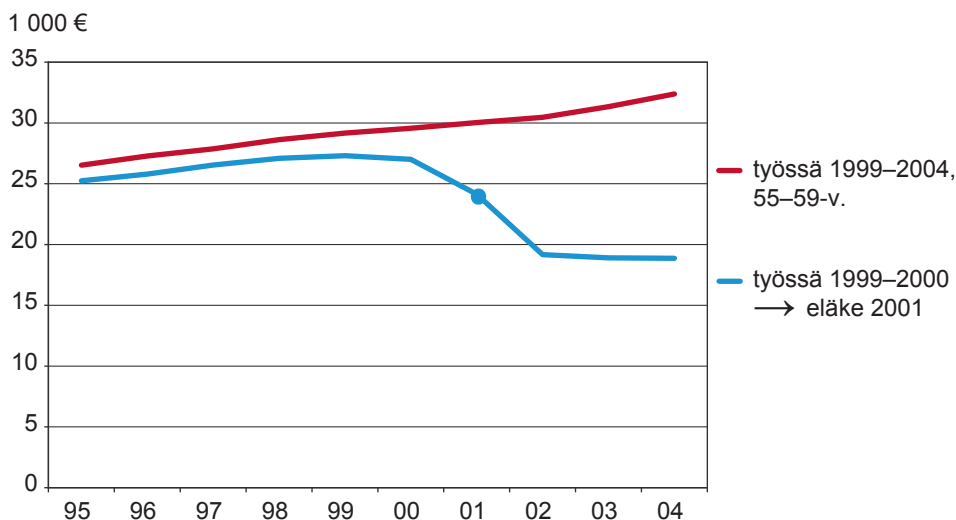
12 Rantala ja Suoniemi (2007a) vertasivat tulonjaon palveluaineistoa käyttäen henkilön omaan ja kotitalouden eniten ansaitsevan jäsenen sosioekonomiseen asemaan perustuvia määritelmiä toisiinsa. Tulosten mukaan henkilön sosioekonomisen aseman perusteella eläkeläisiksi luokiteltuja oli noin neljännes enemmän kuin kotitalouden eniten ansaitsevan jäsenen perusteella luokiteltuja eläkeläiskotitalouksia. Eläkeläisten toimeentulon kannalta ei ollut kuitenkaan suurta merkitystä sillä perustuiko eläkkeellä olon määrittely henkilön vai kotitalouden eniten ansaitsevan jäsenestä laskettuun tuloon.

mi 2007a). Rantala ja Suoniemi (2007b) tarkastelivat vuonna 2003 eläkkeelle siirtyneitä saman aineiston pohjalta kuin mikä tässä työssä on käytössä. Tutkimuksessa tehdyn vertailun perusteella aineiston tiedot eläkeläisten ja eläkkeelle siirtyneiden lukumääristä vastasivat varsin tarkasti eläkejärjestelmän rekisteritietoja. Ainoastaan alle 50-vuotiaita eläkeläisiä oli tässä aineistossa jonkin verran rekisteritietoa vähemmän. Luvun alussa mainittu huipputuloloisten palkka- ja omaisuustulojen salaus ei myöskään ole tässä tutkimuksessa merkittävä ongelma.

### ***Esimerkki – mitä lasketaan ja mitä ei lasketa***

Tutkimusasetelmaa havainnollistaa kuvio 1, josta näkyy vuonna 2001 työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulojen mediaanin kehitys vuosina 1995–2004 (vuoden 2008 rahassa). Vuosina 1995–1999 mediaanibruttotulot nousevat reaalisesti noin 2,5 prosentin vuosivauhtia, ja vuonna 1999 ne ovat korkeimmillaan noin 27 000 euroa. Vuonna 2000 keskimääräiset tulot eivät enää nouse, sillä tulotasoon vaikuttavat vuonna 2001 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet, jotka olivat vuotta aiemmin olleet sairauspäivärahalla. Eläkkeelle siirtymisvuonna 2001 bruttotulot laskevat selvästi. Tämän vuoden tulot sisältävät kuitenkin vielä jonkin verran tuloa eläkettä edeltävältä ajalta. Ensimmäinen täysi eläkevuosi on 2002, josta lähtien bruttotulot ovat noin 18 500 vuodessa.

**Kuvio 1.** Työstä vuonna 2001 eläkkeelle siirtyneiden ja työssä vuoteen 2004 asti jatkaneiden 55–59-vuotiaiden bruttotulot 1995–2004, mediaanit vuoden 2008 rahassa.



Eläkkeelle siirtyneiden bruttotulojen rakenne ja kehitys perustelevat tulosuhteen laskentatavan. Riittävän pitkä seuranta-aika ja eläkkeelle siirtymiseen välittömästi liittyvän tulon huomiotta jättäminen ovat tarpeen, jotta henkilöiden vakiintuneita tuloja ennen ja jälkeen eläkkeelle siirtymisen voidaan mielekkäällä tavalla verrata toisiinsa. Vuonna 2001 eläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhde saadaan, kun kunkin henkilön bruttotulo vuonna 2002 suhteutetaan hänen vuosien 1997–1999 bruttotulojensa keskiarvoon.

Tulosuhteen tulkinnoissa on oltava tarkka, sillä arkiajattelussa ja esimerkkilaskelmissa eläkkeelle lähtö on yleensä välitön tapahtuma. Kuviossa 1 on vertailun vuoksi esitetty niiden 55–59-vuotiaiden henkilöiden bruttotulojen kehitys, jotka ovat olleet työssä vuosina 1999–2004 välisenä aikana (pl. osa-aikaeläkkeellä olevat). Työssä jatkaneiden bruttotulot ovat vuoden 2001 jälkeen nousseet keskimäärin nopeammin kuin vuonna 2001 eläkkeelle siirtyneiden keskimääräiset bruttotulot, koska palkat ovat nousseet eläkkeitä nopeammin. Tässä tutkimuksessa eläkkeelle lähteneiden henkilöiden tuloja eläkkeellä verrataan kuitenkin aina heidän omiin muutaman vuoden takaisiin tuloihinsa. Tämä on eri asia kuin jos vertailukohteena olisivat esimerkiksi eläkkeellesiirtymisvuonna työssä olevien tulot tai olettamukseen perustuva laskelma korvaussuhteesta ennen ja jälkeen välittömän eläkkeelle siirtymisen. Kuvioista käy hyvin ilmi myös se, kuinka työssä jatkajien bruttotulot olivat jo lähtötilanteessa eli vuonna 1999 eläkkeelle siirtyneitä korkeammat.

Seuraava kuvitteellinen esimerkki vuonna 1938 syntyneen herra Y:n työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisestä havainnollistaa osaltaan korvaussuhteen erilaisia laskentatapoja ja samalla niihin liittyviä väärinymmärryksen mahdollisuuksia. Olkoon herra Y:n ansiotulot 25 000 euroa vuonna 1995 (~ 2 100 €/kk) ja ansiotulojen reaalkasvu kolme prosenttia vuodessa (taulukko 3). Työkyvyttömyyseläkkeelle herra Y siirtyy 1.6.2001. Tätä ennen hän on vuoden sairauspäivärahalla, joka on 64 prosenttia vuoden 1999 ansiotulosta. Vuosi 2002 on herra Y:n ensimmäinen täysi eläkevuosi. Tuolloin hän saa työeläkettä 16 000 euroa vuodessa (~ 1 300 €/kk). Esimerkin rahamäärät ovat vuoden 2008 hintatasossa ja yksinkertaisuuden vuoksi herra Y:llä ei ole muita tuloja.

**Taulukko 3.** Herra Y:n kuvitteellinen tulokehitys vuosina 1995–2002 (tulot 1 000 €, vuoden 2008 rahassa).

kalenterivuosi	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
työmarkkinatila	työssä	työssä	työssä	työssä	työssä	työssä / sv.-raha	sv.raha / eläke	eläke
tulot								
ansiotulo	25,0	25,8	26,6	27,4	28,2	14,1	.	.
sairauspäiväraha	.	.	.	.	.	9,0	9,0	.
työeläke	.	.	.	.	.	.	8,0	16,0
yhteensä	25,0	25,8	26,6	27,4	28,2	23,1	17,0	16,0
hypoteettinen tulo 2000	25,0	25,8	26,6	27,4	28,2	29,0 <sup>e</sup>	17,0	16,0

Taulukossa 4 on viisi herra Y:n tulokehityksestä johdettua korvaussuhdetta. Korvaussuhteet eroavat toisistaan nimittäjän suhteen, sillä osoittaja on kaikissa vuoden 2002 eläketulo. Ensimmäisen laskentatavassa lähtökohtana ovat vakiintuneet tulot ennen eläkkeelle siirtymistä ja nimittäjänä on vuosien 1997–1999 ansiotulojen keskiarvo (tulonsiirtoja ei ollut). Toinen laskentatapa esittää esimerkkilaskelmissa usein käytetyn korvaussuhteen, jossa lasketaan eläkkeen ja sitä edeltäneen välittömän tulon suhde. Nimittäjänä on tällöin vuoden 2000 ansiotulojen ja tulonsiirtojen summa. Kolmas eroaa edellisestä laskentatavasta siinä, että nimittäjänä on pelkästään eläkettä edeltävä ansiotulo. Myös neljännessä laskentatavassa eläkettä verrataan vuoden 2000 tuloon. Toteutuneen tulon sijaan käytetään kuitenkin hypoteettisia ansiotuloja, koska vuoden 2000 ansiotulo on sairauspäivärahan vuoksi jäänyt ”vajaaksi”. Oletuksena on ansiotulojen kolmen prosentin vuotuinen kasvu.

Viidennessä laskentatavassa nimittäjänä on eläkkeen perustana oleva eläkepalkka. Työeläke määräytyy eläkepalkan ja koko työuraan perustuvan eläkkeen karttumisprosentin perusteella. Eläkepalkka ja karttumisprosentti ottavat huomioon kaikki eläkkeen määräytymiseen liittyvät säännöt kuten edellisen työsuhteen vapaa-  
kirjat, palkansaajan työeläkemaksun vähennyksen, tulevan ajan ansiot, eläkepalkan indeksoinnin ja eläkkeiden yhteensovituksen. Herra Y:n eläkepalkka on sovitettu hänen työuran lopun tilanteeseen sopivaksi ja oletettu olevan 28 500 euroa.

**Taulukko 4.** Herra Y:n neljä erilaista korvaussuhdetta (tulot 1 000 €, vuoden 2008 rahassa).

Eläkettä edeltävä tulo		työeläke 2002	suhde,%
1) vuosien 1997–1999 tulojen keskiarvo	27,4	16,0	58
2) tulo vuonna 2000	23,1	16,0	69
3) ansiotulo 2000	14,1	16,0	113
4) hypoteettinen tulo vuonna 2000	29,0	16,0	55
5) eläkepalkka	28,5	16,0	56

Ensimmäisessä, muutaman vuoden takaiseen vakiintuneeseen tuloon perustuvassa laskentatavassa korvaussuhde on 58 prosenttia. Laskentatapa on sama asia kuin tämän työn omaeläkesuhde. Toisen laskentatavan korvaussuhde, 69 prosenttia, on omaeläkesuhdetta korkeampi, koska eläkettä välittömästi edeltävät tulot ovat sairauspäivärahan vuoksi pienemmät kuin tätä edeltäneet vakiintuneet tulot. Kolmannen korvaussuhde on peräti 113 prosenttia, sillä eläkettä on verrattu vajaan työvuoden ansiotuloon. Neljännen laskutavan korvaussuhde, 55 prosenttia, on puolestaan omaeläkesuhdetta matalampi. Tämä johtuu siitä, että ansioiden on oletettu nousevan aikaisemman tulokehityksen mukaisesti. Viidennen, eläkkeen ja eläkepalkan suhteeseen perustuvan laskentatavan mukaan korvaussuhde on 56 prosenttia.<sup>13</sup>

Korvaussuhteen kolmella ensimmäisellä laskentatavalla voidaan laskea myös eläkkeelle siirtymisen bruttotulosuhteet, jolloin pääomatulot ja eläkeajan ansiotulot tulevat otetuksi huomioon. Tällöin bruttotulosuhteiden osoittajana ovat vuoden 2002 bruttotulot ja nimittäjänä kunkin laskentatavan mukaiset eläkettä edeltävät bruttotulot. Korvaussuhteiden laskentatavoissa havaitut erot säilyvät myös bruttotulosuhteissa.

13 Vaikka esimerkissä korvaussuhteet laskelmissa 1) ja 5) ovat lähellä toisiaan, eläkepalkkaan perustuva korvaussuhde eroaa omaeläkesuhteesta monin tavoin. Esimerkiksi ennen vuoden 2005 eläkeuudistusta voimassa olleen lainsäädännön mukaan eläkepalkka laskettiin työsuhtekohtaisesti siten, että kunkin työsuhteen ansiot korjattiin TEL-indeksillä eläkkeelle siirtymisvuoden tasoon. TEL-indeksissä sekä ansiotasoindeksin että elinkustannushintaindeksin paino oli 50 prosenttia. Palkansaajan työeläkemaksua (noin 4 prosenttia ansioista) ei eläkepalkkaa laskettaessa otettu vuodesta 1996 alkaen huomioon. Omaeläkesuhteessa nimittäjänä ovat puolestaan työuran viimeisten vuosien vakiintuneet elinkustannushintaindeksillä korjatut ansiot (ml. palkansaajan työeläkemaksu). Vuonna 2002 maksettujen eläkkeiden osalta voimassa oli myös eläkkeiden yhteensovitus, jonka mukaan TEL-työeläkkeen suhde korkeimpaan eläkepalkkaan ei saanut olla korkeampi kuin 60 prosenttia (julkisella sektorilla 66 prosenttia). Omaeläkesuhteessa vastaavaa rajoitusta ei ole.



Tässä työssä korvaus- ja bruttotulosuhteet lasketaan siis ensimmäisen laskentatavan mukaan. Näin työstä eläkkeelle siirtyneille saadaan laskettua yhdenmukainen ja tulkinnallisesti mielekäs korvaus- ja bruttotulosuhde. Etuna on myös se, että eläkkeelle siirtyneiden henkilöiden eläkkeen määräytymiseen vaikuttavia tekijöitä ei tarvitse tuntea eikä olettamuksia henkilöiden mahdollisesta tulokehityksestä tarvitse tehdä. Esimerkki osoittaa hyvin myös sen, että omaeläkesuhdetta ei tule sekoittaa eläkejärjestelmän eläkepalkkaan perustuvaan korvaussuhteeseen.

## 2.2 Väestö

Tutkimusaineiston mukaan vuonna 2004 rekisterikotitalouksissa asui yhteensä vajaa 5,2 miljoonaa henkilöä (taulukko 5). Heistä työssä oli 43 prosenttia, työttömänä 6 prosenttia, eläkkeellä 23 prosenttia ja muussa toiminnassa, esimerkiksi opiskelemassa oli 11 prosenttia. Lapsia oli 18 prosenttia. Noin viidennes väestöstä asui yhden hengen ja vajaa kolmannes kahden aikuisen asutokunnassa. Suuria muutoksia ei vertailuvuosien aikana ole tapahtunut. Näkyvintä on ollut työllisyyden kasvu ja työttömyyden vähentyminen. Vuoteen 1996 verrattuna kotitalousväestö on kasvanut noin 100 000 henkilöllä.

Työssä olevat ovat useimmiten keski-ikäisiä, eläkeläiset vähintään 55-vuotiaita ja muut työvoiman ulkopuolella olevat nuoria (taulukko 6). Työttömyys on verrattain yleistä kaikissa työikäisten ikäryhmissä. Merkillepantavaa on kuitenkin 55–64-vuotiaiden työttömyysosuuden nousu tarkasteluvuosien aikana. Taustalla on 1990-luvun lama ja sitä seurannut rakennemuutos, jonka seurauksena moni ikääntynyt päätyi työttömyysputkeen odottelemaan työttömyyseläkkeelle pääsyä.<sup>14</sup>

Työllisistä hieman yli puolet on yksityisen sektorin TEL-alan palkansaaajia.<sup>15</sup> Toinen merkittävä työllistäjä on kuntasektori, jossa on noin viidennes työllisistä.

14 Työttömyysputkeksi kutsutaan järjestelyä, jonka tavoitteena on turvata ikääntyvän pitkäaikaistyöttömän toimeentulo vanhuuseläkeikään saakka. Putki alkaa 500 päivän työttömyyspäivärahakaudella, jonka jälkeen työttömällä on oikeus lisäpäivärahaan. Vuosina 2004 ja 2000 putken alaikäraja oli 55 ja vuonna 1996 se oli 53 vuotta. Työttömyyseläkkeeksi järjestely muuttui aikaisintaan 60 vuoden iässä. Nykyään työttömyyseläke on poistunut ja putki jatkuu lisäpäivien piirissä vanhuuseläkkeelle siirtymiseen saakka (v. 1950 ja myöhemmin syntyneet). Putken alaikäraja on 57 vuotta.

15 TEL-alat kattavat lähes koko yksityisen sektorin palkansaaajaväestön. TEL-alojen lisäksi yksityisen sektorin palkansaaajiin kuuluvat rakentaminen ja satamat (LEL) sekä taiteilijaeläkelain (TaEL) mukaan vakuutetut henkilöt. Vuonna 2007 yksityisen sektorin eläkelait (TEL, LEL, TaEL) yhdistettiin TyEL:ksi.

Tilastoissa osa-aikaeläkkeelle olevat ovat työllisiä, koska he ovat samaan aikaan osa-aikatyössä. Kokonaistyöllisyyden kannalta osa-aikaeläkkeen merkitys on lähes olematon. Tilanne on toinen ikäluokissa, joita osa-aikaeläke koskee, sillä tarkasteluvuosien aikana osa-aikaeläkkeen suosio on voimakkaasti noussut.<sup>16</sup> Vuonna 2004 kaikista 55–64-vuotiaista työllisistä enemmän kuin joka kymmenes oli osa-aikaeläkkeellä. Vuonna 1996 vastaava osuus oli yli puolet pienempi.

Eläkeläisistä vanhuuseläkkeellä on 66 prosenttia ja työkyvyttömyyseläkkeellä noin viidennes. Työttömyyseläkkeellä oli 5 prosenttia eläkeläisistä. Odotetusti eläkeläisten joukossa yksin asuvien tai kahden aikuisen asuntokunnat ovat yleisiä, kun taas työllisten ja työttömien keskuudessa yleisiä ovat lapsiperheet. Naisten miehiä pidempi elinikä näkyy siinä, että naisia on eläkeläisten joukossa miehiä enemmän.

Vuonna 2004 koko väestöstä laskettu bruttotulojen mediaani oli 15 600 euroa vuodessa (vuoden 2008 rahassa). Tulojakauma on oikealle vino, mikä näkyy siinä, että bruttotulojen keskiarvo on mediaania korkeampi. Työssä olevien mediaanitulo oli korkein, 28 500 euroa, ja eläkeläisillä noin 14 500 euroa. Eläkeläisen toimeentulosta huomattava osa on eläkettä, sillä ryhmän mediaanieläke oli 11 600 euroa. Työttömien tulot ovat eläkeläisten tuloja hieman matalampia. Työvoiman ulkopuolella olevien työikäisten bruttotulot ovat erityisen matalat siksi, että tässä ryhmässä on paljon nuoria aikuisia, joiden toimeentulo on ensisijaisesti perheen muiden jäsenten varassa. Keskimäärin koko väestön bruttotulot ovat nousseet neljänneksellä vuoteen 1996 verrattuna. Työttömillä ja eläkeläisillä kehitys on ollut hitaampaa kuin työllisillä.

---

16 Vuonna 1996 osa-aikaeläkkeen alaikäraja oli 58 vuotta. Vuonna 1998 ikäraja alennettiin tilapäisesti 56 vuoteen. Vuonna 2003 ikäraja palautui takaisin 58 vuoteen (v. 1947 ja sen jälkeen syntyneet). Vuonna 2011 osa-aikaeläkkeen ikäraja nousee 60 vuoteen (v. 1953 ja sen jälkeen syntyneet).

**Taulukko 5.** Rekisterikotitalouksissa asuva väestö.

	1996	2000	2004
<b>Ikä, %</b>			
Alle 15 vuotta	20	19	19
15–34 vuotta	25	24	24
35–54 vuotta	30	31	29
55–59 vuotta	6	6	8
60–64 vuotta	5	5	5
65+ vuotta	14	15	15
<b>Sukupuoli, %</b>			
Nainen	51	51	51
<b>Perheasema, %</b>			
Yksin asuva	16	17	18
2 aikuista, ei lapsia	25	27	29
Muu	59	56	53
<b>Työmarkkina-asema, %</b>			
Työ	38	43	43
Työtön	9	6	6
Eläke	22	22	23
Muu (opiskelijat, kotityö, yms.)	12	11	11
Lapsi	19	18	18
<b>Tulot, 1 000 €* </b>			
Bruttotulo (mediaani)	12,7	14,0	15,6
Bruttotulo (keskiarvo)	15,9	18,8	20,5
Henkilöä väestössä, tuhatta	5 066	5 099	5 164

\* Vuoden 2008 rahassa.

**Taulukko 6.** Yli 15-vuotias väestö työmarkkinatilan mukaan 1996, 2000 ja 2004, rekisterikotitalouksissa asuvat.

	Työssä			Työtön		
	1996	2000	2004	1996	2000	2004
<b>Ikä, %</b>						
15–34 vuotta	32	33	31	39	32	31
35–54 vuotta	59	57	54	46	48	45
55–59 vuotta	7	8	11	13	16	19
60–64 vuotta	2	2	3	2	4	5
65+ vuotta	0	0	0	0	0	0
<b>Työsuhteen eläkelaki, %</b>						
TEL	51	52	53	.		.
KVTEL	22	20	20	.		.
VEL ym.	9	7	7	.		.
YEL	8	8	7	.		.
LEL + TaEL	3	6	6	.		.
MYEL	5	3	3	.		.
Tuntematon	4	4	3	.		.
<b>Työssä ja osa-aikaeläkkeellä, %</b>						
Osuus työllisistä	0	1	2	.	.	.
Osuus työllisistä, 55–64-v.	4	11	11	.	.	.
<b>Sukupuoli, %</b>						
Nainen	49	48	49	46	49	46
<b>Perheasema, %</b>						
Yksin asuva	14	15	17	21	25	28
2 aikuista, ei lapsia	25	29	31	30	32	33
Muut	61	56	52	49	43	49
<b>Tulot, 1 000 €* </b>						
Bruttotulo (mediaani)	25,0	26,2	28,5	12,3	11,7	13,3
Bruttotulo (keskiarvo)	27,0	31,5	33,7	13,6	13,3	15,4
Henkilöä väestössä, tuhatta	1 932	2 192	2 234	460	310	291

*Taulukko 6 jatkuu.*

	Eläkkellä			Muu työikäinen		
	1996	2000	2004	1996	2000	2004
<b>Ikä, %</b>						
15–34 vuotta	2	1	1	84	83	81
35–54 vuotta	9	9	8	13	14	15
55–59 vuotta	8	6	7	1	2	3
60–64 vuotta	17	17	15	1	1	1
65+ vuotta	64	67	69	0	0	1
<b>Eläkelaji, %</b>						
Vanhuuseläke	65	67	68	.	.	.
Varhennettu vanhuuseläke	3	3	4	.	.	.
Täysi työkyvyttömyyseläke	21	19	19	.	.	.
Osatyökyvyttömyyseläke	1	1	1	.	.	.
Yksilöllinen varhaiseläke	4	3	1	.	.	.
Työttömyyseläke	4	5	5	.	.	.
Mela, muu eläke, tuntematon	3	2	2	.	.	.
<b>Sukupuoli, %</b>						
Nainen	57	57	56	55	55	54
<b>Perheasema, %</b>						
Yksin asuva	34	34	36	8	10	12
2 aikuista, ei lapsia	48	50	51	16	18	20
Muu	18	14	13	76	72	68
<b>Tulot, 1 000 €* </b>						
Bruttotulo (mediaani)	12,5	13,1	14,5	3,2	3,1	3,6
Bruttotulo (keskiarvo)	15,8	17,3	19,1	5,5	6,1	6,5
Omaeläke (mediaani)	10,2	10,5	11,6	.	.	.
Omaeläke (keskiarvo)	12,0	12,2	13,4	.	.	.
Henkilöä väestössä, tuhatta	1 093	1 110	1 153	617	560	575

\* Vuoden 2008 rahassa.

### 3 Eläkkeelle siirtyminen vuosina 1999–2003

Arkiajattelussa ja esimerkkilaskelmissa eläkkeelle siirtyminen mielletään usein tapahtumaksi, jossa täysiaikainen työnteko muuttuu suoraan vanhuuseläkkeeksi. Todellisuudessa tämä pitää melko harvoin paikkansa, sillä yleensä eläkkeelle siirytään ennen vanhuuseläkettä joko työkyvyttömyyden tai työttömyyden vuoksi tai sitten työntekoa jatketaan osittain esimerkiksi osa-aikaeläkkeen rinnalla. Eläkkeelle lähdön moni-ilmeisyys käy ilmi, kun vuosina 1999–2003 omalle eläkkeelle siirtyneitä henkilöitä tutkitaan heidän taustaominaisuuksiensa mukaan (taulukko 7).

Vuonna 2003 omalle eläkkeelle siirtyi yhteensä noin 54 000 henkilöä.<sup>17</sup> Valtaosa heistä siirtyi eläkkeelle ennen 65 vuoden ikää, yleensä 55–64-vuoden iässä. Työssä ennen eläkettä oli ollut noin 60 prosenttia, joista noin joka kymmenes oli ollut samaan aikaan osa-aikaeläkkeellä (ja osa-aikatyössä). Työttömyydestä eläkkeelle lähteneiden osuus oli noin kolmannes. Suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyi neljännes kaikista eläkkeelle lähtijöistä. Työkyvyttömyyseläkkeille siirtyneiden osuus oli yhteensä 43 prosenttia, työttömyyseläkkeen 21 prosenttia ja muiden eläkkeiden 11 prosenttia.<sup>18</sup>

1990-luvun puolivälistä lähtien osa-aikaeläkkeen suosio on kasvanut voimakkaasti. Vuonna 2003 kaikista työstä eläkkeelle siirtyneistä 12 prosenttia oli aikaisemmin ollut osa-aikaeläkkeellä. Vuoteen 1999 verrattuna osuus on kolminkertaistunut. Työttömyydestä eläkkeelle lähteneiden osuus on sen sijaan laskenut yllättävän vähän ottaen huomioon sen, että ikääntyvien työllisyyden kasvu on ollut poikkeuksellisen nopeaa. Taustalla on ikääntyvien pitkäaikaistyöttömyys.

---

17 Eri vuosina eläkkeelle siirtyneiden lukumäärät vastaavat hyvin eläkerekisteritietoja. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrä on tässä aineistossa kuitenkin pienempi. Yksi syy on se, että tässä työssä tarkastelun kohteena on asutokunnassa asuva väestö. Eläkerekisterit kattavat myös laitoksissa asuvat eläkkeensaajat. Tarkemmin tämän työn tutkimusaineiston ja eläkerekisteritietojen välisistä eroista ks. Rantala ja Suoniemi (2007b).

18 Nykyään tilanne on muuttunut, sillä vuonna 2008 kaikista eläkkeelle siirtyneistä (varsinaisen) vanhuuseläkkeen osuus oli 41 prosenttia, täyden työkyvyttömyyseläkkeen 32 prosenttia ja työttömyyseläkkeen 16 prosenttia.

**Taulukko 7. Vuosina 1999 ja 2003 eläkkeelle siirtyneiden taust ominaisuuksia.\***

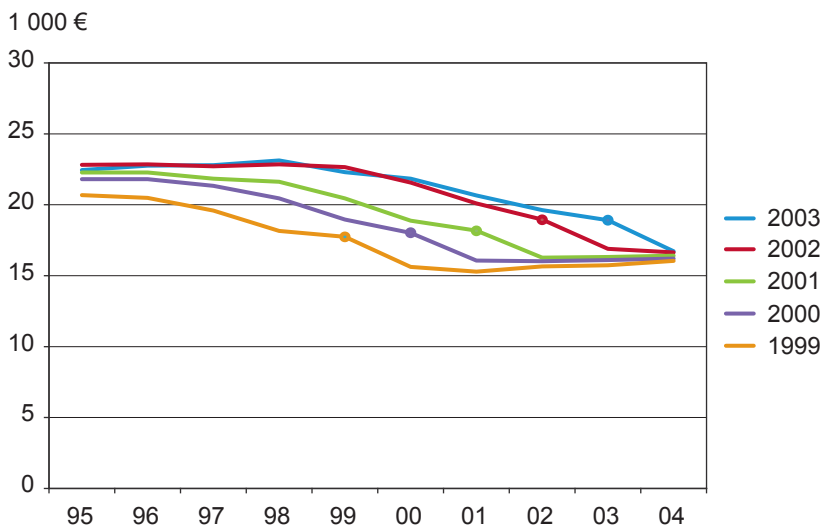
	Kaikki		Työstä eläkkeelle		Työttömyydestä eläkkeelle	
	1999	2003	1999	2003	1999	2003
<b>Ikä, %</b>						
15–34 vuotta	3	4	1	1	3	3
35–54 vuotta	20	19	22	19	15	17
55–59 vuotta	18	19	27	24	8	10
60–64 vuotta	49	45	38	39	72	64
65+ vuotta	9	14	12	17	3	6
<b>Edeltävä työmarkkina-asema, %</b>						
Työ (pl. osa-aika-eläke)	54	52	96	88	.	.
Osa-aika-eläkkeellä	2	7	4	12	.	.
Työtön	37	33	.	.	100	100
Muut (opiskelijat yms.)	7	6	.	.	.	.
<b>Työsuhteen eläkelaji, %</b>						
TEL	.	.	31	38	.	.
KVTEL	.	.	30	26	.	.
VEL ym.	.	.	11	10	.	.
YEL	.	.	8	10	.	.
MYEL	.	.	15	9	.	.
LEL+TaEL	.	.	2	3	.	.
Tuntematon	.	.	3	4	.	.
<b>Eläkelaji, %</b>						
Vanhuuseläke	24	25	37	35	4	6
Varhennettu vanhuuseläke	4	7	6	10	1	1
Täysi työkyvyttömyyseläke	30	36	31	35	25	32
Osatyökyvyttömyyseläke	3	3	5	5	1	0
Yksilöllinen varhaiseläke	5	4	8	7	1	0
Työttömyyseläke	26	21	1	1	67	60
Mela	5	2	8	3	0	0
Muu eläke, tuntematon	3	3	4	4	1	1
<b>Sukupuoli, %</b>						
Nainen	52	50	51	49	51	49
<b>Perheasema, %</b>						
Yksin asuva	22	25	19	21	26	31
2 aikuista, ei lapsia	52	54	53	57	54	52
Muut	25	21	28	22	20	16
Henkilöä väestössä, tuhatta	50,8	53,6	28,6	31,9	18,7	17,6

\* Ryhmää Muut eläkkeelle siirtyneet ei esitetty. Eläkettä edeltävä työmarkkina-asema ja viimeisen työsuhteen eläkelaji kaksi vuotta ennen eläkkeelle siirtymistä, eläkelaji vuosi eläkkeelle siirtymisen jälkeen, muut muuttajat eläkkeellesiirtymisvuodelta.

Työssä olleet siirtyvät työttömiä vanhempina eläkkeelle, sillä 65 vuoden iässä tai myöhemmin eläkkeelle siirtyneiden osuus eläkkeelle siirtyneistä on työssä olleilla korkeampi. Työstä ja työttömyydestä eläkkeelle siirtyneet eroavat toisistaan myös siinä, että työttömien eläke on käytännössä työttömyyseläke tai täysi työkyvyttömyyseläke. Työssä olleilla eläkereittejä on enemmän, joskin selvästi merkittävimmät eläkelajit ovat heillä vanhuus- ja täysi työkyvyttömyyseläke.<sup>19</sup> Merkillepantava ero on vielä se, että työttömyydestä eläkkeelle siirtyneiden joukossa yksin asuminen on yleisempää kuin työstä eläkkeelle siirtyneillä.

Kuviossa 2 on esitetty vuosina 1999–2003 eläkkeelle siirtyneiden bruttotulojen mediaanien kehitys vuosilta 1995–2004.<sup>20</sup> Eri vuosien tulot ovat vuoden 2008 rahassa ja eläkkeellesiirtymisvuosi on merkitty pisteellä. Kalenterivuodesta riippuu kuinka suuri osa seurantajaksosta on eläkettä edeltävältä ajalta ja kuinka suuri osa eläkeajalta. Esimerkiksi vuonna 2002 eläkkeelle siirtyneiden bruttotuloista vuodet 1995–2001 ovat eläkettä edeltävältä ajalta ja vuodet 2003–2004 eläkeajalta. Vuosi 2002 sisältää sekä eläkeajan että sitä edeltävän ajan tuloa.

**Kuvio 2.** Vuosina 1999–2003 eläkkeelle siirtyneiden bruttotulot 1995–2004, mediaanit vuoden 2008 rahassa.



19 Ikääntyvien varhaiseläkkeiden tai niiden kaltaisten järjestelyjen (osa-aikaeläke, työttömyysputki) käyttöä on tarkastellut Rantala (2008).

20 Kaikki eläkkeelle siirtyneet henkilöt eivät ole mukana koko 10 vuoden seuranta-aikaa.

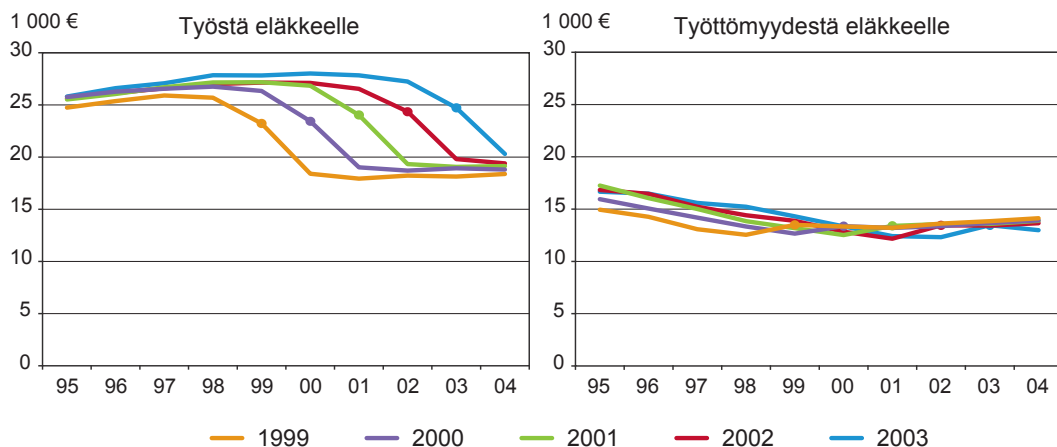


Eläkkeelle siirtymisvuodesta riippumatta bruttotulot lähtevät laskuun muutamaa vuotta ennen eläkkeelle lähtöä. Esimerkiksi vuonna 2002 eläkkeelle siirtyneiden mediaanitulo oli vuonna 1999 reilut 22 000 euroa, kaksi vuotta myöhemmin noin 20 000 euroa ja vuonna 2003 eli ensimmäisenä täytenä eläkevuotena 16 000 euroa. Eläkkeelle siirtymisen jälkeen tulot vakiintuvat. Kuvasta näkyy myös tulotason nousu ikäluokasta toiseen, sillä 90-luvun lopussa eläkkeelle siirtyneiden bruttotulot ovat keskimäärin matalammat kuin 2000-luvun alussa eläkkeelle siirtyneiden bruttotulot.

Vaikutelma eläkkeelle siirtyneiden tulokehityksestä muuttuu, kun eläkettä edeltänyt työmarkkina-asema otetaan huomioon (kuvio 3). Työstä eläkkeelle siirtyneillä bruttotulot nousevat eläkkeelle lähtöön saakka ja eläkkeelle siirtymisen aikana ne laskevat selvästi. Työttömänä olleiden tulot puolestaan vähenevät eläkkeelle siirtymiseen asti, jonka jälkeen ne hivenen nousevat. Keskimäärin eläkkeelle siirtyminen siis alentaa työllisten mutta hieman nostaa työttömien bruttotuloja.

Euromääräisesti tasoero työllisten ja työttömien välillä on selkeä, sillä työttömyydestä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulot ovat keskimäärin 50–60 prosenttia työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotuloista. Eläkeaikana ero jonkin verran tasoittuu. Sillä, minä vuonna eläkkeelle siirtyminen on tapahtunut, ei ole suurta merkitystä.

**Kuvio 3.** Työstä ja työttömyydestä vuosina 1999–2003 eläkkeelle siirtyneiden bruttotulot 1995–2005, mediaanit vuoden 2008 rahassa.



## 4 Työstä eläkkeelle siirtyneiden tulokehitys

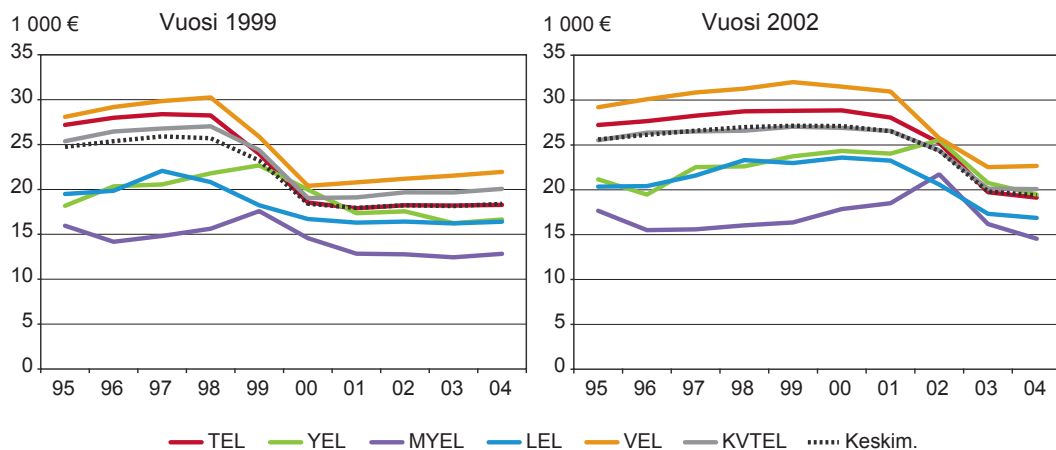
Edellisessä luvussa tarkasteltiin, missä määrin työstä eläkkeelle siirtyneet eroavat muista eläkkeelle siirtyneistä. Tässä luvussa keskitytään pelkästään työstä eläkkeelle siirtyneisiin. Tavoitteena on sekä kuvata työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulojen kehitystä eräiden eläkkeen määräytymisen ja tason kannalta kiinnostavien tekijöiden suhteen että tarkentaa kuvaa siitä, keille työllisille eläkkeen omaeläkesuhde on mielekästä laskea. Koska merkittäviä muutoksia eläkkeelle siirtymisissä vuosien 1999–2003 aikana ei ole tapahtunut, analyysin kohteena ovat pelkästään vuosina 2002 ja 1999 työstä eläkkeelle siirtyneet.

### 4.1 Työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulojen kehitys

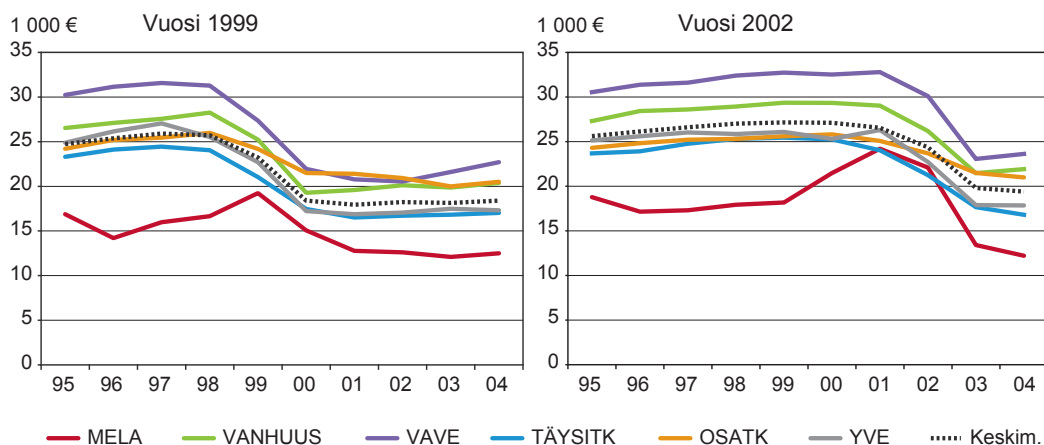
Kuviossa 4 on esitetty vuosina 1999 ja 2002 työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulojen mediaanien kehitys 1995–2004 eläkettä edeltävän kahden vuoden takaisen työsuhteen eläkelain mukaan. Sen perusteella eläkkeelle siirtyneet jakaantuvat kahteen ryhmään. Ensimmäisessä ovat valtion (VEL), kuntien (KVTEL) ja yksityisen sektorin TEL-aloilla työskentelevät palkansaajat. Tässä ryhmässä eläkkeelle siirtymisen aiheuttama muutos bruttotulossa näkyy selvästi ja bruttotulot ovat niissä lisäksi muita aloja korkeammat. Toiseen ryhmään kuuluvat yrittäjät (YEL ja MYEL) ja muiden alojen (LEL, TaEL) työntekijät. Tässä ryhmässä eläkettä edeltävä tulotaso on matalampi ja tulomuutos eläkkeelle siirryttäessä vähäisempi kuin ensimmäisen ryhmän palkansaajilla. Epäsäännölliset ansiot mutta myös työntöön jatkuminen eläkeaikana ovat näillä aloilla työskentelevillä verrattain tyypillisiä, mikä näkyy myös heidän tulokehityksessään.

Kun eläkkeelle siirtyneitä tarkastellaan eläkelajeittain, poikkeavat osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet muista siinä, että heillä bruttotulot laskevat eläkkeelle siirryttäessä melko vähän (kuvio 5). Tätä selittää osa-aikainen työnteko eläkeaikana, sillä osatyökyvyttömyyseläkettä myönnettäessä osa-aikaisen työntöön arvioidaan alentuneesta työkyvystä huolimatta olevan mahdollista ja toivottavaa. Vaikka osatyökyvyttömyyseläke on puolet pienempi kuin vastaava kokoaikainen työkyvyttömyyseläke, ovat ansiotulorajat eläkeaikana tehdystä työstä siinä vastaavasti korkeammat. On kuitenkin merkillepantavaa, että kaikki osatyökyvyttömyyseläkettä saavat eivät saa ansiotuloja.

**Kuvio 4.** Vuosina 1999 ja 2002 työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulot eläkettä edeltävän eläkelain mukaan 1995–2004, mediaanit vuoden 2008 rahassa.



**Kuvio 5.** Vuosina 1999 ja 2002 työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulot eläkelajin mukaan 1995–2004, mediaanit vuoden 2008 rahassa.



Matalimmat bruttotulot ovat maatalouden erityiseläkkeelle siirtyneillä.<sup>21</sup> Ilmiön taustalla olevat syyt vaativat lisäselvityksiä. Sen lisäksi, että maatalouden erityiseläkkeet koostuvat hyvin erityyppisistä eläkkeistä saattaa esimerkiksi puolison tuloilla olla merkitystä erityisesti maatalouden erityiseläkkeille siirtyneiden toimeentuloon. Bruttotulojen hajonta on myös korkea, toisin sanoen maatalouden erityiseläkkeelle

21 Maatalouden erityiseläkkeet sisältävät luopumis- ja sukupolvenvaihdoseläkkeet sekä luopumiskorvaukset ja luopumistuet.

siirtyneiden joukossa on sekä suuria että pieniä tuloja muita eläkkeelle siirtyjiä enemmän.

Varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneiden bruttotulot ovat korkeimmat. Tar kasteluvuosina tälle eläkkeelle oli mahdollista siirtyä aikaisintaan viisi vuotta ennen henkilökohtaisen vanhuuseläkkeen alkamista. Varhentaminen pienensi eläkettä pysyvästi ja jos sen teki täysimääräisesti, vanhuuseläke pieneni liki neljänneksellä. Varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneiden korkeat bruttotulot eläkeaikana viittaavat siihen, että eläkkeen lisäksi tässä ryhmässä on keskimääräistä enemmän muuta tuloa.

Täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden osalta näkyy hyvin, kuinka bruttotulojen lasku alkaa jo vuotta ennen eläkkeelle siirtymistä. Tämä johtuu siitä, että täysi työkyvyttömyyseläke alkaa vuoden mittaisen sairauspäivärahan jälkeen. Yksilöllinen varhaiseläkkeelle pääsy ei sen sijaan edellyttänyt sairauspäivärahakautta.

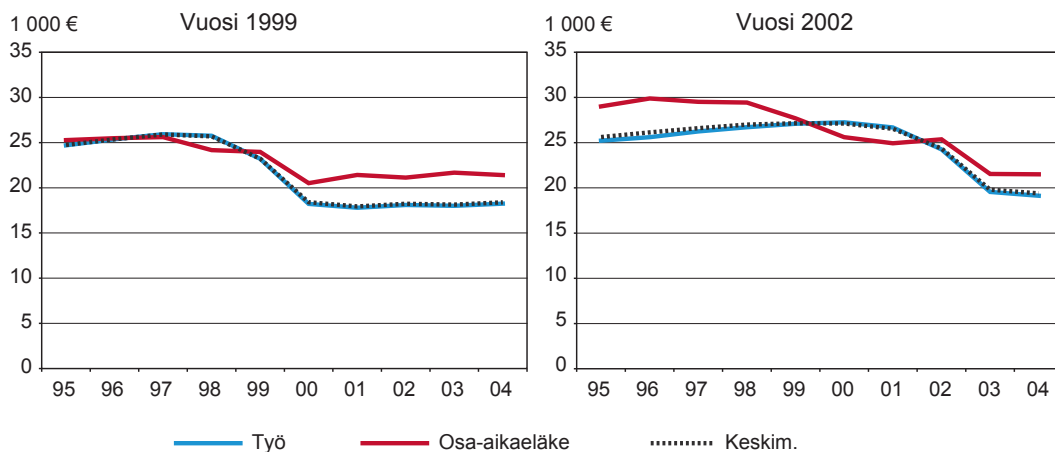
Tilastoissa osa-aikaeläkettä saavat ovat työllisiä ja siksi eläkkeelle siirtyminen näkyy heillä silloin, kun osa-aikaeläke päättyy eläkkeeseen. Käytännössä eläkkeelle siirtyminen on heillä vaiheittaista, sillä osa-aikaeläke edellyttää kokoaikaista työntekoa ennen osa-aikaeläkettä ja osa-aikatyötä osa-aikaeläkeaikana.<sup>22</sup> Eläkkeelle siirtymisen vaihteellisuus näkyy hyvin kuviossa 6, jossa on esitetty osa-aikatyöstä (ja osa-aikaeläkkeeltä) vuosina 1999 ja 2003 eläkkeelle siirtyneiden bruttotulojen kehitys. Vertailun vuoksi mukana ovat myös muut työstä eläkkeelle siirtyneet.

Osa-aikaeläkkeeltä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulot laskevat jo muutamaa vuotta ennen eläkkeelle siirtymistä, koska ennen eläkettä he ovat olleet osa-aikatyössä ja saaneet samalla osa-aikaeläkettä (kuvio 6). Tätä ennen he ovat olleet kokoaikatyössä. Keskimääräinen osa-aikaeläkkeellä oloaika on noin 2–4 vuotta (Salonen ym. 2010). Eläkkeelle siirryttyään osa-aikaeläkkeellä olleet menettävät osa-aikatyön palkan mutta saavat osa-aikaeläkkeen sijaan täyden eläkkeen. Siksi muutos työstä eläkkeelle siirryttäessä ei myöskään ole suuri. Osa-aikaeläkeläiset erottuvat myös siinä, että heidän tulotaso on ennen ja jälkeen osa-aikaeläkkeen muita korkeampi. Osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden onkin havaittu olevan keskimääräistä parempituloisia (Polvinen 2001, Hakola 2002, Rantala 2008).

---

22 Osa-aikaeläke on korvaus ansiotulon alenemasta henkilön siirtyessä kokoaikaisesta työstä osa-aikatyöhön. Osa-aikaeläkkeelle pääsyä säätelee alaikäraja. Vuosina 1999–2002 se oli 56 vuotta ja vuosina 2003 ja 2004 se oli 58 vuotta. Tarkemmin osa-aikaeläkkeestä ks. Takala ja Hietaniemi (2008).

**Kuvio 6.** Vuosina 1999 ja 2002 työstä (pl. osa-aika-eläkkeeltä) ja osa-aika-eläkkeeltä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulot 1995–2004, mediaanit vuoden 2008 rahassa.

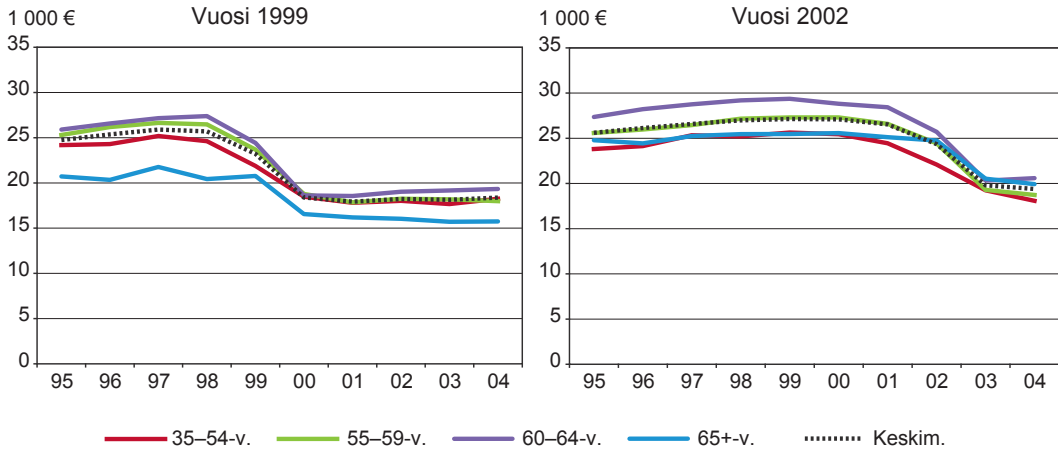


Kuvioissa 7, 8 ja 9 on esitetty työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulojen kehitystä, sukupuolen ja perhetyypin mukaan.<sup>23</sup> Yllättävää on se, että 65 vuoden iässä työstä vuonna 2002 eläkkeelle siirtyneiden tulot ovat eläkkeellä yhtä suuret ja vuonna 1999 siirtyneillä jopa matalammat kuin keskimäärin. Tilanteen voisi olettaa olevan päinvastainen, sillä pitkä työura nostaa työeläkettä. Yksi syy on valikoituminen. Vuonna 1999 työstä 65 vuoden iässä eläkkeelle siirtyneistä lähes 60 prosenttia oli yrittäjiä (YEL tai MYEL), kun kaikista työstä eläkkeelle siirtyneistä yrittäjiä oli vain neljännes. Yrittäjyydestä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulojen havaittiin olevan keskimäärin palkansaajia matalammat. Vuonna 2002 tilanne oli muuttunut niin, että yrittäjien osuus 65 vuoden iässä eläkkeelle siirtyneistä oli 40 prosenttia.

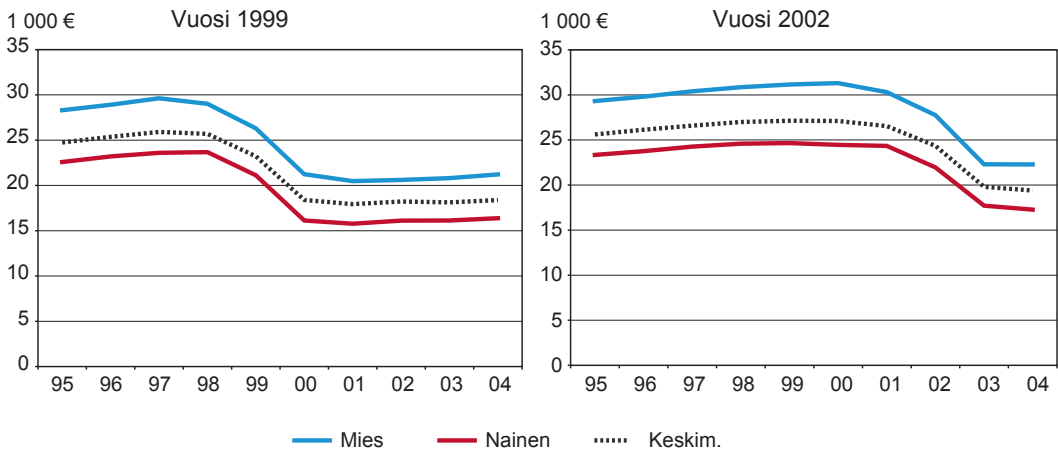
Odotetusti miesten bruttotulot ovat keskimäärin korkeammat kuin naisten. Ero säilyy myös eläkkeelle siirtymisen jälkeen. Ennen eläkkeelle siirtymistä yksin asuvien tulot ovat jonkin verran kahden aikuisen perheitä matalammat, mutta eläkeaikana erot tasoittuvat. On muistettava, että perheenjäsenet voivat jakaa yhteisiä menojaan kuten asumisesta koituvia kustannuksia keskenään. Yhdessä asumisen skaalaetujen merkitystä toimeentuloon ei tässä työssä kuitenkaan oteta huomioon.

23 Alle 34-vuotiaana työstä eläkkeelle siirtyneiden ikäryhmää ei havaintojen vähyyden vuoksi ole esitetty. Yleisesti ottaen nuorena eläkkeelle siirtyneiden tulot ovat muita ikäryhmiä selvästi matalammat.

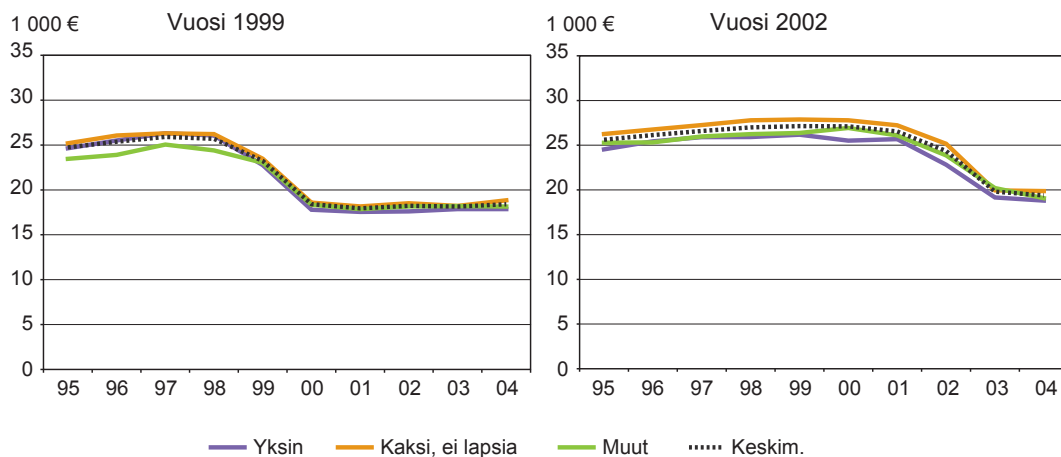
**Kuvio 7.** Vuosina 1999 ja 2002 työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulot 1995–2004 iän mukaan, mediaanit vuoden 2008 rahassa.



**Kuvio 8.** Vuosina 1999 ja 2002 työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulot 1995–2004 sukupuolen mukaan, mediaanit vuoden 2008 rahassa.



**Kuvio 9.** Vuosina 1999 ja 2002 työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulot 1995–2004 perhe-aseman mukaan, mediaanit vuoden 2008 rahassa.



## 4.2 Työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulojen rakenne

Edellä työstä eläkkeelle siirtyneiden tulomuutoksia tarkasteltiin keskimääräisinä, bruttotulojen mediaanien kautta. Mediaanitarkastelu ei kuitenkaan kuvaa suurituloisten ja pienituloisten työllisten tulokehitystä, jotka voivat poiketa huomattavastikin keskimääräisestä kehityksestä. Huomion ulkopuolelle on jäänyt myös se, mistä bruttotulot koostuvat. Jo pelkästään omaeläkesuhteen tulkinnan kannalta on tärkeä tietää, mikä on ansiotulojen osuus henkilön bruttotulosta ennen eläkettä ja kuinka suuri on eläkkeen osuus hänen ollessaan eläkkeellä.

Kuviossa 10 on esitetty ylimpään, keskimmäiseen ja alimpaan tulokymmenyksen kuuluneiden vuosina 1999 ja 2002 työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulojen kehitys tulolajeittain.<sup>24</sup> Keskituloisten lisäksi tarkastelun kohteena ovat näin myös pienituloisin ja vaurain työstä eläkkeelle siirtyneiden joukko. Tulokymmenyksiin jako on tehty työstä eläkkeelle siirtyneiden henkilöiden eläkettä edeltävien toisen, kolmannen ja neljännen vuoden bruttotuloista laskettujen keskiarvojen perusteella.

24 Huipputuloiset eli ylimpään tuloprosenttiin kuuluvat henkilöt eivät ole ylimmässä tulokymmenyksessä mukana, koska heille bruttotuloja ei ollut mahdollista laskea (ks. jakso 2.1). Siksi suurituloisimman kymmenyksen bruttotulojen keskiarvo on todellisuudessa korkeampi.

Suuri-, keski- ja pienituloiset poikkeavat niin tulotason, tulokehityksen kuin tulorakenteenkin suhteen toistaan. Ylimpään tulokymmenyksen kuuluneiden eläkettä edeltävät bruttotulot ovat keskimäärin lähes kaksinkertaiset ja alimpaan tulokymmenyksen kuuluneiden noin kolmanneksen keskituloisten bruttotuloista. Eläkeaikana ero keskituloisiin nähden säilyy suurituloisilla mutta kaventuu pienituloisilla.

Eläkkeelle siirtymiseen asti keskituloisten bruttotulot hieman nousevat ja eläkkeelle siirryttäessä ne selvästi laskevat. Tämä kehitys havaittiin jo aikaisempien mediaanitarkastelujen yhteydessä. Myös suurituloisten tulot laskevat eläkkeelle siirryttäessä, mutta tätä edeltävinä vuosina tulokehitys on heillä kuitenkin keskituloisia nopeampaa. Vuosina 1995–2000 suurituloisten bruttotulot nousivat yhteensä 33 prosenttia ja keskituloisten 10 prosenttia. Pienituloisten tulokehitys poikkeaa muista tuloryhmistä eniten. Eläkkeelle siirtymiseen asti pienituloisten bruttotulot hieman laskevat. Tämän jälkeen bruttotulot nousevat selvästi ja jäävät myös eläkettä edeltävää tasoa korkeammaksi. Keski- ja suurituloisilla eläkkeelle siirtyminen siis vähentää ja pienituloisilla se parantaa bruttotuloja.

Keskituloisten eläkettä edeltävät bruttotulot koostuvat ansiotuloista, käytännössä palkkatuloista. Ylimmän tulokymmenyksen tulot ovat keskituloisia korkeammat palkka- ja erityisesti yrittäjätulojen ansiosta. Lisäksi pääomatuloja heillä on enemmän.<sup>25</sup> Myös alimmasta tulokymmenyksestä eläkkeelle siirtyneillä erottuu yrittäjätulojen korkea osuus eläkettä edeltävästä bruttotulosta. Suurituloisten lisäksi yrittäjätuloa saavia on myös pienituloisten työllisten joukossa. Pienituloisilla näkyy myös työuran katkonaisuus, sillä heillä työttömyyspäivärahan ja muiden tulonsiirtojen (esim. toimeentulotuki) osuus eläkettä edeltävästä bruttotulosta on merkittävä.

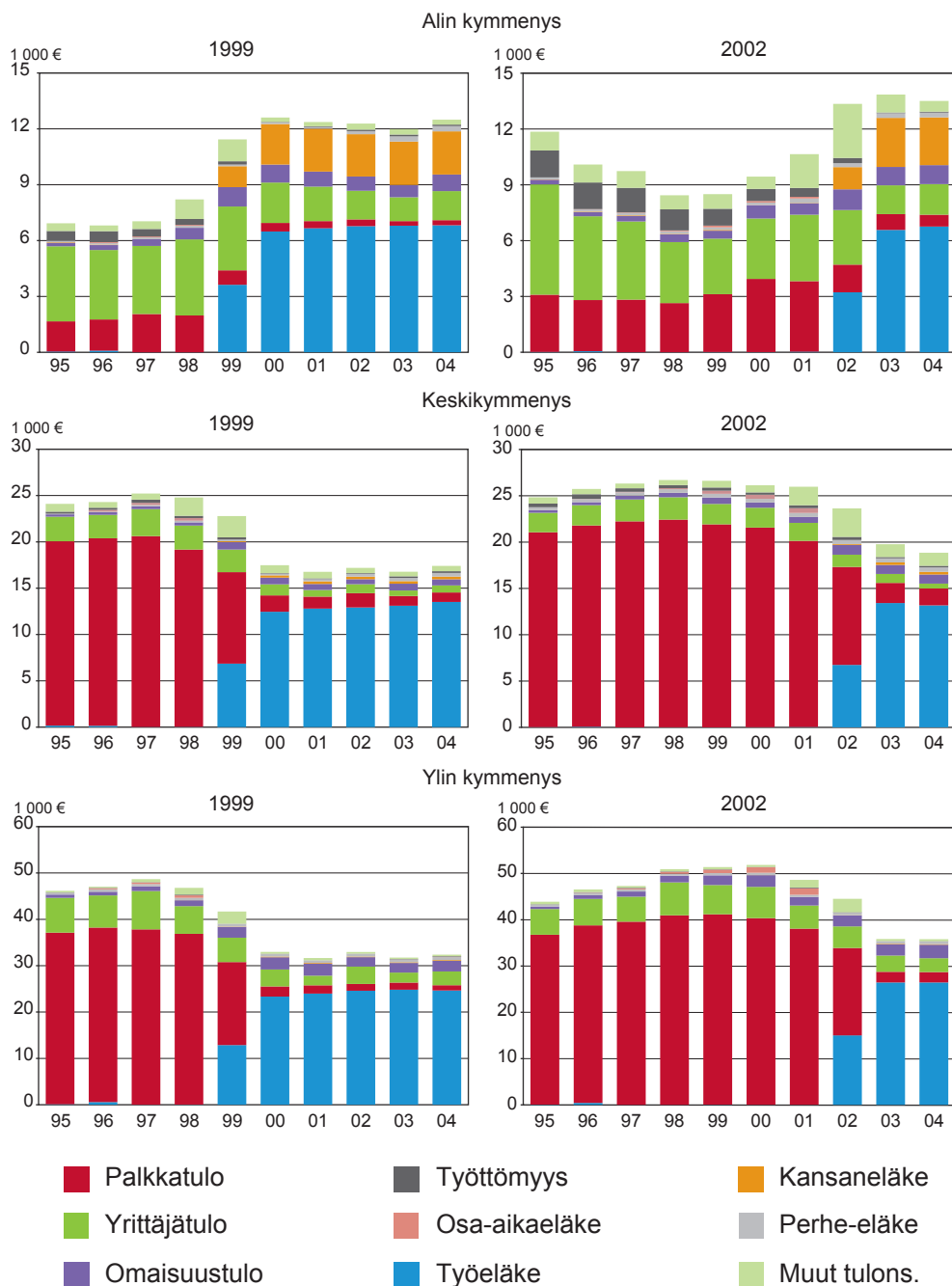
Eläkeaikana eläke on kaikissa kolmessa tuloryhmässä merkittävin tulolähde. Suuri- ja keskituloisilla eläke on työeläke. Pienituloisten eläkettä täydentää kansaneläke. Myös muilla tuloilla on merkitystä, sillä noin 30 prosenttia bruttotulosta on muuta kuin eläketuloa. Suuri- ja pienituloisilla muu tulo on usein yrittäjätuloa ja pääomatuloa, keskituloisilla se on palkkatuloa.

---

25 On muistettava, että huipputuloiset henkilöt eivät ole tarkastelussa mukana. Heillä pääomatulojen merkitys tulonmuodostuksessa on suuri.



**Kuvio 10.** Vuosina 1999 ja 2002 työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulot tulolajeittain 1995–2004, alin, ylin ja keskiarvo, keskiarvo vuodelle 2008 rahassa (huomioi skaala).



## 5 Työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläke- ja bruttotulosuhde

Tässä luvussa tarkastellaan vuosina 1999–2003 työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteita. Omaeläkesuhde on henkilön omaeläkkeen suhde hänen eläkettä edeltävien ansiotulojen ja tulonsiirtojen summaan. Eläkettä verrataan siis tuloon, jonka eläke ensisijaisesti korvaa. Eläkettä edeltävänä tulona on henkilön eläkkeelle siirtymisvuotta edeltävien toisen, kolmannen ja neljännen vuoden tulojen keskiarvo. Kun kyseessä on säännöllisestä ja kokoaikaisesta ansiotyöstä kokoaikaiselle eläkkeelle siirtynyt henkilö, omaeläkesuhde on käsitteellisesti lähellä eläkkeen korvaussuhdetta eli eläkkeen ja sitä edeltävän normaalipalkan suhdetta.

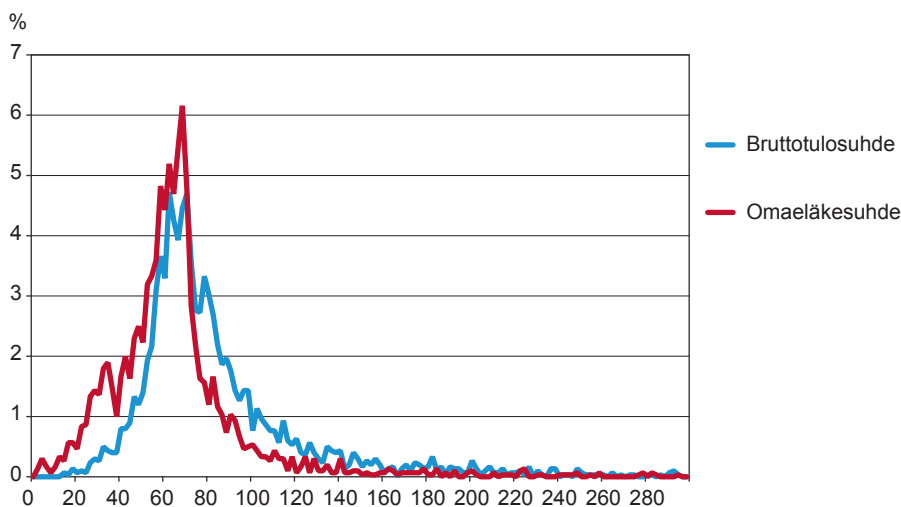
Omaeläkesuhteen lisäksi luvussa käsitellään työstä eläkkeelle siirtyneiden tulojen muuttumista kuvaavia bruttotulosuhteita. Jos henkilön tulot ovat ennen eläkettä ansiotuloja ja eläkeaikana eläkettä, omaeläkesuhde on sama kuin bruttotulosuhde. Tällöin omaeläkesuhde kuvaa myös tulojen muuttumista eläkkeelle siirryttäessä. Esimerkkeihin perustuvissa korvaussuhdelaskelmissa tämä on usein käytetty taustaoletus. Bruttotulosuhteen käyttökelpoisuutta lisää se, että suhde on järkevä mitta kaikille työstä eläkkeelle siirtyneille, myös niille, joille omaeläkesuhde on tulkinnallisesti ongelmallinen.

Edellisen luvun tapaan tarkastelun kohteena ovat erityisesti eläkejärjestelmän kannalta kiinnostavat väestöryhmät. Siksi tavoitteena on myös selvittää, missä määrin työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläke- ja bruttotulosuhteet vaihtelevat eläkelain, eläkelajin, iän, sukupuolen ja perhe-aseman mukaan, ja missä määrin vaihtelua on kunkin ryhmän sisällä. Luvun kaksi ensimmäistä jaksoa käsittelee vuonna 2003 työstä eläkkeelle siirtyneitä. Aluksi analyysin kohteena ovat omaeläkesuhteet ja seuraavaksi bruttotulosuhteet. Luvun lopussa, jaksossa 5.3, tarkastellaan, missä määrin saadut tulokset pätevät myös vuosina 1999–2002 työstä eläkkeelle siirtyneisiin.

Yleiskuvan saamiseksi kuviossa 11 on esitetty vuonna 2003 työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläke- ja bruttotulosuhteiden jakautuminen. Silmämääräisesti omaeläke- ja bruttotulosuhteet ovat yleisimmin 60–70 prosentin tuntumassa. Yksilöllinen vaihtelu on kuitenkin huomattava. Molemmat suhdeluvut jakautuvat laajalle alueelle, vaikkakin pieniä alle 20:n ja suuria yli 200 prosentin suhteita

on vähän. Bruttotulosuhteet saavat kauttaaltaan jonkin verran korkeampia arvoja kuin omaeläkesuhteet, sillä sitä laskettaessa pääomatulot ja työtulot eläkeaikana otetaan myös huomioon. Nämä tuloerät tasaavat tulojen muuttumista eläkkeelle siirryttäessä ja siksi bruttotulosuhteet ovat yleensä omaeläkesuhteita suuremmat.

**Kuvio 11.** Työstä eläkkeelle vuonna 2003 siirtyneiden omaeläke- ja bruttotulosuhteen jakautuminen.

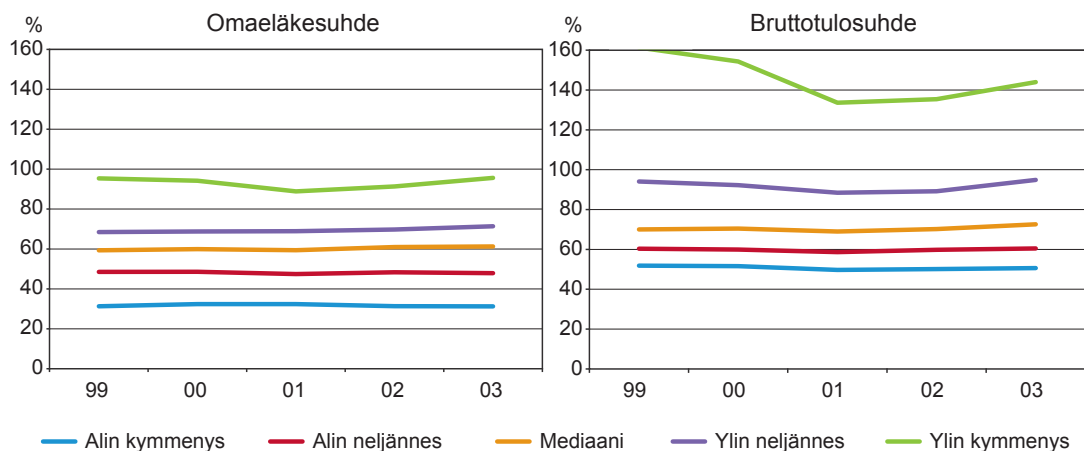


Vuosien 1999–2003 välisenä aikana merkittäviä muutoksia ei ole tapahtunut. Tämä käy ilmi kuviosta 12, jossa näiden vuosien brutto- ja omaeläkesuhteet on esitetty niiden jakaumia kuvaavien mediaanien, desiili- ja kvartiilirajojen avulla. Korkein desiili, P90, viittaa suhdelukuun, jonka alle jää 90 prosenttia ja korkein kvartiili, Q3, suhdelukuun, jonka alle jää 75 prosenttia eläkkeelle siirtyneistä. Alin desiili, P10, viittaa suhdelukuun, jonka alle jää 10 prosenttia ja alin kvartiili, Q1, suhdelukuun, jonka alle jää 25 prosenttia eläkkeelle siirtyneistä.

Vuonna 2003 työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani oli 61 prosenttia ja vuonna 1999 kaksi prosenttiyksikköä vähemmän. Myös jakauman muoto on pysynyt melko samana. Esimerkiksi vuonna 2003 omaeläkesuhteiden kvartiiliväli oli 48–71 prosenttia ja vuonna 1999 se oli 48–68 prosenttia. Kvartiilivälillä tarkoitetaan korkeimman ja alimman kvartiilin erotusta, vaihteluväliä, jonka sisään sijoittuu puolet eläkkeelle siirtyneistä.

Bruttotulosuhteet ovat omaeläkesuhteita korkeammat. Eläkkeen ja sitä edeltävien ansiotulojen lisäksi eläkkeelle siirtyneillä on myös muita tuloja ja nämä tulot tasoittavat tulojen muuttumista eläkkeelle siirryttäessä. Vuonna 2003 bruttotulosuhteiden mediaani oli 73 prosenttia, eli työstä eläkkeelle siirryttäessä bruttotulot laskivat keskimäärin hieman alle 30 prosenttia. Vertailukohtana on eläkettä edeltänyt vakiintunut tulo. Alimmillaan noin 69 prosentissa bruttotulosuhteet olivat tarkasteluvuosien puolessa välissä. Ajallista vaihtelua on lähinnä erityisen korkeissa bruttotulosuhteissa. Tarkasteluvuodesta riippuen bruttotulosuhteen ylimmän desiilin raja on 134–161 prosenttia.

**Kuvio 12.** Työstä vuosina 1999–2003 eläkkeelle siirtyneiden omaeläke- ja bruttotulosuhteiden jakaumia kuvaavia tunnuslukuja.



## 5.1 Omaeläkesuhteet työstä vuonna 2003 eläkkeelle siirtyneillä

Taulukossa 8 on esitetty vuonna 2003 työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteiden jakaumaa kuvaavat keskeiset tunnusluvut yhteensä sekä ryhmiteltynä eräiden keskeisten taustatekijöiden suhteen. Kaikkien työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani on 61 prosenttia ja 80 prosentilla se oli välillä 31–96 prosenttia. Kokonaisuuden kannalta merkitystä ei ole sillä, luetaanko osa-aikaeläkkeeltä (ja osa-aikatyöstä) eläkkeelle siirtyneet työstä eläkkeelle siirtyneisiin vai ei, sillä luvut ovat lähes samat myös ilman osa-aikaeläkeläisiä.

Tässä työssä osa-aikaeläkkeeltä eläkkeelle siirtyneet eivät ole mukana työstä eläkkeelle siirtyneitä tarkemmin analysoitaessa, koska osa-aikaeläkeläiset siirtyvät eläkkeelle kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa he siirtyvät kokoaikatyöstä osa-aikatyöhön (ja osa-aikaeläkkeelle) ja toisessa vaiheessa osa-aikatyöstä (ja osa-aikaeläkkeeltä) kokoaikaiselle eläkkeelle. Koska omaeläkesuhde liittyy vain jälkimmäiseen tapahtumaan ja koska lisäksi eläkettä edeltävän vakiintuneen tulon määrittely on epäselvä, omaeläkesuhteen tulkinta on ongelmallinen.<sup>26</sup> Taulukossa eläkkeelle lähdön osittaisuus näkyy siinä, että osa-aikaeläkkeeltä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteet ovat keskimääräistä korkeammat ja siinä, että matalia omaeläkesuhteita heillä ei juuri ole.

Lähes koko yksityisen sektorin palkansaajat kattavan TEL-alan omaeläkesuhteen mediaani on 57 prosenttia. Omaeläkesuhde on korkeimman desiilin kohdalla 79 prosenttia ja alimman desiilin kohdalla 30 prosenttia. Näiden rajojen sisäpuolella on 80 prosenttia kaikista TEL-aloilta eläkkeelle siirtyneistä. Julkisen sektorin (KVTEL, VEL) omaeläkesuhteet ovat noin seitsemän prosenttiyksikköä TEL-aloja korkeammat. Julkisella sektorilla eläkettä on karttunut TEL-aloja nopeammin. Omaeläkesuhteiden jakauman ääripäät ovat kuitenkin julkisella sektorilla samaa suuruusluokkaa kuin TEL-aloilla.

Tasoltaan palkansaajien omaeläkesuhteet ovat korkeat, jos niitä vertaa tutkimusvuosien aikana voimassa olleisiin TEL-alojen 60 prosentin ja julkisten alojen (KVTEL, VEL) 66 prosentin yhteensovitusrajoihin. On muistettava, että omaeläkesuhteessa eläkettä verrataan eläkettä edeltävään vakiintuneeseen tuloon. Tämä on eri asia kuin jos nimittäjänä olisi eläkepalkka, johon eläkkeen yhteensovitusrajat perustuvat. Eläkkeen kertymisvauhtiin ja eläkepalkan laskentaan sisältyy lukuisia säännöksiä, joiden vuoksi eläkettä edeltävien tulojen suora rinnastaminen eläkepalkkaan on virheellistä. Nykyään yhteensovitusrajoja ei ole.

Yrittäjillä (YEL) omaeläkesuhteen mediaani on pienempi ja maatalousyrittäjillä (MYEL) suurempi kuin TEL-alojen palkansaajilla.<sup>27</sup> Omaeläkesuhteiden vaihtelu on kuitenkin huomattava, sillä joka neljännen yrittäjän omaeläkesuhde on vähintään 90 prosenttia ja joka neljännen maatalousyrittäjän omaeläkesuhde vähintään

26 Omaeläkesuhdetta laskettaessa osa-aikaeläke ei sisälly ja bruttotulosuhdetta laskettaessa se sisältyy eläkettä edeltävään tuloon.

27 Seikkaperäisesti yrittäjien eläkevakuuttamista ja sen suhdetta yrittäjien tuloihin on tarkastellut Hyrkkänen (2009).

**Taulukko 8.** Vuonna 2003 työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen jakauman tunnuslukuja eräissä ryhmissä, %.

Omaeläkesuhde	P <sub>10</sub>	Q <sub>1</sub>	Md.	Q <sub>3</sub>	P <sub>90</sub>	Keskiarvo	Lkm, otos
Kaikki	31	48	61	71	96	77	3 004
Kaikki (pl. osa-aikaeläke)	30	46	60	69	94	75	2 634
Osa-aikatyö + osa-aikaeläke	50	62	73	85	98	90	370
<b>Työsuhteen eläkeläki*</b>							
TEL	30	46	57	63	79	59	938
KVTEL	34	52	64	69	78	61	691
VEL	39	54	64	67	70	60	270
YEL	21	33	52	90	162	112	269
MYEL	26	35	62	105	248	140	271
LEL	36	51	66	87	135	77	80
Muut, tuntematon	30	49	67	92	132	87	115
<b>Eläkelaji eläkkeellä*</b>							
Vanhuuseläke	38	53	64	69	90	83	965
Varhennettu vanhuuseläke	34	45	58	64	87	82	234
Täysi työkyvyttömyyseläke	37	50	60	72	100	74	971
Yksilöllinen varhaiseläke	40	54	59	68	83	70	143
Osatyökyvyttömyyseläke	17	23	28	32	40	32	174
Maatalouden erityiseläkkeet	28	36	47	79	147	77	95
Muut eläkkeet	12	29	69	93	107	72	52
<b>Ikä*</b>							
16–34 vuotta	56	59	71	90	184	106	36
35–54 vuotta	25	41	56	67	90	61	566
55–59 vuotta	29	42	59	69	92	71	657
60–64 vuotta	37	51	62	68	82	70	951
65+ vuotta	31	47	60	80	154	109	424
<b>Sukupuoli*</b>							
Mies	31	45	60	69	97	74	1 333
Nainen	29	47	60	69	92	76	1 295
<b>Perhe-asema*</b>							
Yksin asuva	31	50	61	71	105	82	552
2 aikuista, ei lapsia	31	46	60	69	89	74	1 454
Muut	28	42	58	69	100	72	628

\*) Osa-aikaeläkkeeltä eläkkeelle siirtyneet eivät ole mukana. Eläkeläki vuodelta 2001, ikä, sukupuoli ja perhe-asema vuodelta 2003, eläkelaji vuodelta 2004.

105 prosenttia. Toisaalta matalia omaeläkesuhteita on heillä myös selvästi enemmän kuin TEL-alojen palkansaajilla. Yrittäjät ja maatalousyrittäjät ovat palkansaajia selvästi epäyhtenäisempi väestöryhmä, jota omaeläkesuhteiden suuri hajonta myös osaltaan kuvaa. Omaeläkesuhteiden hajonta on suuri myös LEL-aloilla, joissa lyhyet työsuhteet ovat tyypillisiä.

Työstä vanhuuseläkkeelle siirtyy hieman yli kolmannes kaikista työstä eläkkeelle siirtyneistä.<sup>28</sup> Vanhuuseläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani on 64 prosenttia. Vanhuuseläkkeisiin lukeutuvalla varhennetulla vanhuuseläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani, 58 prosenttia, on kuusi prosenttiyksikköä vähemmän kuin vanhuuseläkkeessä. Vanhuuseläkkeen varhentaminen pienentää eläkettä pysyvästi ja tämä näkyy omaeläkesuhteessa. Noin kahdeksan prosenttia vuonna 2003 työstä eläkkeelle siirtyneistä (pl. osa-aikaeläkeläiset) siirtyi varhennetulle vanhuuseläkkeelle.

Täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani on 60 prosenttia. Ero vanhuuseläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteeseen on melko pieni ja selittyy osin sillä, että työkyvyttömyyseläkkeeseen sisältyy yleensä menetetyistä tuloista karttunut eläke eli niin sanottu tuleva aika. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden eläkettä edeltävä ansiotaso voi myös työuran katkeamisen tai erilaisista sairauspoissaolojen vuoksi olla keskimäärin matalampi kuin työstä vanhuuseläkkeelle siirtyneillä.

Työkyvyttömyyseläkkeisiin kuulunut, mutta vuoden 2005 eläkeuudistuksessa poistunut yksilöllinen varhaiseläke, on melko samankaltainen kuin täysi työkyvyttömyyseläke. Omaeläkesuhteiden jakaumat ovatkin näissä eläkkeissä samanlaiset. Yksilöllinen varhaiseläke poikkeaa täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä lähinnä siinä, että työkyvyn kriteerit ovat siinä harkinnanvaraisemmat ja että vaatimuksena oli oikeus tulevaan aikaan. Yksilöllisessä varhaiseläkkeessä oli lisäksi alaikäraja, joka tutkimusvuosien aikana oli henkilön syntymävuodesta riippuen 58–60 vuotta. Ikäraja saattaa olla yksi syy, miksi omaeläkesuhteiden hajonta on yksilölliselle varhaiseläkkeelle siirtyneille hieman pienempi kuin täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä.

28 Osa-aikaeläkkeeltä eläkkeelle siirtyneiden huomiotta jättäminen alentaa hieman vanhuuseläkkeelle siirtyneiden osuutta kaikista työstä eläkkeelle siirtyneistä, koska osa-aikaeläkkeeltä siirrytään useimmiten vanhuuseläkkeelle. Osa-aikaeläkeläiset mukaan lukien vanhuuseläkkeelle siirtyneiden osuus on 38 prosenttia.

Eläkelajeista poikkeuksia ovat osatyökyvyttömyyseläke ja maatalouden erityiseläkkeet. Ensin mainitulle eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteet ovat erityisen matalat. Mediaani on 28 prosenttia ja vaihtelu pienimmän ja suurimman kymmenyksen välillä 17–40 prosenttia. Osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteet ovat matalat, koska osatyökyvyttömyyseläke on puolet täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä.<sup>29</sup> Osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet ovat myös syy siihen, miksi työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteiden jakaumassa on ”piikki” 30 prosentin kohdalla (ks. aiemmin kuvio 11). Maatalouden erityiseläkkeille siirtyneiden joukossa on sekä suuria että pieniä omaeläkesuhteita keskimääristä selvästi enemmän. Suurta hajontaa voi selittää se, että maatalouden erityiseläkkeet koostuvat luonteeltaan hyvin erityyppisistä eläkkeistä.

Kaikissa 55 vuotta täyttäneissä ikäryhmissä omaeläkesuhteiden mediaanit ovat likimain samaa, noin 60 prosentin tasoa. Alle 35 vuoden iässä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani on sen sijaan keskimääristä selvästi korkeampi ja joka kymmenellä omaeläkesuhde on vähintään 184 prosenttia. Nuorten omaeläkesuhdetta nostaa matala ansiotaso, sillä osa heistä on käytännössä ollut ilman tuloja ainakin joinakin vuosina ajanjaksolla 1997–2001. Havaintoja nuorten ryhmässä on vähän. On myös muistettava, että tässä tarkastelun kohteena ovat vain työstä eläkkeelle siirtyneet. Valtaosa nuorista siirtyy eläkkeelle työvoiman ulkopuolelta.

Vanhimmassa ikäryhmässä poikkeavaa on se, että joka kymmenennellä eläkkeen suhde eläkettä edeltävään vakiintuneeseen tuloon on yli 150 prosenttia. Korkeiden omaeläkesuhteiden taustalla ovat yrittäjät, jotka siirtyvät eläkkeelle keskimääristä myöhemmin. Yrittäjillä on erityisen korkeita omaeläkesuhteita enemmän kuin palkansaajilla. Taustalla voi olla myös muita syitä kuten esimerkiksi osa-aikatyö ennen eläkkeelle siirtymistä.

Sukupuolen tai perheaseman mukaan erot omaeläkesuhteissa ovat vähäiset. Miehillä, naisilla, yksin asuvilla ja perheellisillä omaeläkesuhteen mediaani on noin 60 prosenttia ja vaihtelu pienimmän ja suurimman tulokymmenyksen välillä on kaikissa ryhmissä 30–100 prosentin välissä. Tulos on luonteva, sillä sukupuoli tai perheasema ei vaikuta eläkkeen määräytymiseen. Valikoituminen työelämän ulkopuolelle, esimerkiksi työttömäksi tai kotityöhön sukupuolen tai perhe-aseman

---

29 Osatyökyvyttömyyseläke on puolet täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä, koska osatyökyvyttömyyseläkkeen rinnalla osa-aikaisen työnteon arvioidaan olevan mahdollista.



mukaan, ei myöskään ole niin merkittävää, että se näkyisi eroina työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteissa näissä ryhmissä.

Yksityisen sektorin TEL-aloilla ja kuntasektorilla (KVTEL) työskennelleiden osuus kaikista työstä eläkkeelle siirtyneistä on yli 60 prosenttia ja kaikista palkkatyöstä eläkkeelle siirtyneistä yli 80 prosenttia. Liitteissä 2 ja 3 on taulukkoa 8 vastaava analyysi tehty erikseen TEL- ja KVTEL-alojen työsuhteista eläkkeelle siirtyneille.

Kuntasektorilla omaeläkesuhteet ovat keskimäärin seitsemän prosenttiyksikköä TEL-aloja korkeammat myös eläkelajin, iän, sukupuolen ja perhetaustan mukaan tarkasteltuna. Esimerkiksi työstä vanhuuseläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani on TEL-alojen työntekijöillä 58 prosenttia ja kunta-alan työntekijöillä 66 prosenttia. Osa-aikaeläkkeeltä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteet ovat kuitenkin kuntasektorilla keskimäärin 17 prosenttiyksikköä korkeammat kuin TEL-aloilla. Varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneiden osalta merkillepantavaa on se, että kuntasektorilla eläkkeen käyttö on selvästi vähäisempää kuin TEL-aloilla. Molemmissa varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteet ovat yhtä suuret.

Ikäryhmittäisessä tarkastelussa näkyy, kuinka 65 vuoden iässä eläkkeelle siirtyneiden osuus kaikista työstä eläkkeelle siirtyneistä on TEL-aloilla selvästi korkeampi kuin kuntasektorilla. Tämä johtuu siitä, että TEL-alojen vanhuuseläkeikärajat ovat olleet kuntasektoria korkeammat. Nykyään ikärajat ovat yhdenmukaistuneet, joskin julkisella puolella on vielä pitkään henkilökohtaisia eläkeikiä.

## **5.2 Bruttotulosuhteet työstä vuonna 2003 eläkkeelle siirtyneillä**

Vuonna 2003 työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteet eläkelain, eläkelajin, iän, sukupuolen ja perhe-aseman mukaan on esitetty taulukossa 9. Kaikkien työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteen mediaani on 73 prosenttia. Työstä eläkkeelle siirtymisen yhteydessä bruttotulot laskevat siis keskimäärin yli neljänneksen, kun vertailu kohteena on eläkkeelle siirtyneiden vuosien 1999–2001 bruttotulojen keskiarvo. Joka neljännellä tulot laskevat korkeintaan viisi prosenttia. Osa-aikaeläkkeeltä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulot laskevat noin viidenneksen.

Esimerkkilaskelmissa eläkkeen korvaussuhdetta käytetään toisinaan kuvaamaan tulojen muuttumista eläkkeelle siirryttäessä. Taulukkoja 3 ja 4 vertaamalla käy

ilmi, kuinka bruttotulosuhteiden mediaani on noin 18 prosenttia (11 prosenttiyksikköä) omaeläkesuhteiden mediaania korkeampi. Karkeasti arvioiden tämän verran omaeläkesuhteet (tai korvaussuhteet) ”liioittelevat” työstä eläkkeelle siirtyneiden tulotason keskimääräistä laskua. Eläkkeen ja sitä edeltävien ansiotulojen lisäksi eläkkeelle siirtyneillä on myös muita tuloja, ja nämä tulot tasaavat tulomuutosta eläkkeelle siirryttäessä.<sup>30</sup>

Palkansaaja-aloilla brutto- ja omaeläkesuhteen välinen ero on hieman pienempi kuin keskimäärin. Esimerkiksi TEL-aloilta eläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteen mediaani on 65 prosenttia. Tämä on kahdeksan prosenttiyksikköä korkeampi kuin vastaava omaeläkesuhteen mediaani. Yrittäjillä ja maatalousyrittäjillä bruttotulosuhteen mediaanit ovat kuitenkin yli 100 prosenttia eli kaksi kertaa suuremmat kuin omaeläkesuhteet. Muut tulot, kuten työtulot eläkeaikana ja pääomatulot, nostavat erityisesti yrittäjien ja maatalousyrittäjien bruttotulosuhteita. Myös hajonta on näissä ryhmissä suuri, sillä vaihtelu pienimmän ja suurimman desiilin välillä on noin 50–300 prosenttia.

Työstä vanhuuseläkkeelle ja täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteiden mediaanit ovat kumpikin 70 prosenttia. Osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteen mediaani oli sen sijaan 86 prosenttia. Osatyökyvyttömyyseläkkeessä eläkeaikaisen työnteon merkitys on ilmeinen, sillä tälle eläkkeelle siirtyneiden vastaava omaeläkesuhde on vain 28 prosenttia. On kuitenkin muistettava, että kaikki osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet eivät käy työssä eläkeaikana.

Varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneillä bruttotulosuhteen mediaani, 74 prosenttia, on vanhuuseläkkeelle siirtyneitä hieman korkeampi. Omaeläkesuhteiden osalta tilanne on päinvastainen. Vaikka vanhuuseläkkeen varhentaminen pienentää eläkettä ja tätä kautta omaeläkesuhdetta, on varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneillä keskimääräistä enemmän muita tuloja, joiden seurauksena bruttotulot laskevat keskimääräistä työstä vanhuuseläkkeelle siirtyjää vähemmän.

---

30 Mikäli bruttotulojen sijaan tulosuhde laskettaisiin verotuksen jälkeen käytettävissä oleva tulon tai kotitalouden tulot huomioon ottavan ekvivalenttitulon avulla, ero omaeläkesuhteeseen kasvaisi edelleen, koska verotuksen ja kotitalouden muiden jäsenten tulojen huomioon ottaminen tasaavat tulomuutosta eläkkeelle siirryttäessä. Myöhemmin tarkoituksenamme on tarkastella tulojen muuttumista ekvivalenttitulon kautta.

**Taulukko 9.** Vuonna 2003 työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteen jakauman tunnuslukuja eräissä ryhmissä, %.

	P <sub>10</sub>	Q <sub>1</sub>	Md.	Q <sub>3</sub>	P <sub>90</sub>	Keskiarvo	Lkm, otos
Kaikki	51	60	73	95	144	99	3 004
Kaikki (pl. osa-aikaeläke)	50	60	71	95	149	100	2 634
Osa-aikatyö + osa-aikaeläke	58	69	80	95	115	94	370
<b>Työsuhteen eläkeläki*</b>							
TEL	48	57	65	84	112	78	938
KVTEL	54	63	70	82	98	77	691
VEL	50	62	68	80	100	74	270
YEL	45	64	106	162	284	169	269
MYEL	48	75	108	195	312	193	271
LEL	44	56	74	101	142	89	80
Muut, tuntematon	42	64	83	113	181	110	115
<b>Eläkelaji*</b>							
Vanhuuseläke	53	62	70	93	152	107	965
Varhennettu vanhuuseläke	47	60	74	100	179	106	234
Täysi työkyvyttömyyseläke	49	57	70	95	140	95	971
Yksilöllinen varhaiseläke	44	56	64	77	118	77	143
Osatyökyvyttömyyseläke	61	78	86	95	135	108	174
Maatalouden erityiseläkkeet	34	46	75	106	191	99	95
Muut eläkkeet	55	67	88	107	135	100	50
<b>Ikä*</b>							
16–34 vuotta	62	71	93	115	221	129	36
35–54 vuotta	51	60	75	95	137	91	566
55–59 vuotta	49	60	71	90	136	98	657
60–64 vuotta	48	59	68	82	119	84	951
65+ vuotta	52	61	85	141	230	149	424
<b>Sukupuoli*</b>							
Mies	47	59	71	99	161	103	1 333
Nainen	52	61	71	90	138	97	1 295
<b>Perhe-asema*</b>							
Yksin asuva	54	62	72	96	149	106	552
2 aikuista, ei lapsia	48	59	70	90	146	98	1 454
Muut	47	60	74	104	163	100	628

\*) Osa-aikaeläkkeeltä eläkkeelle siirtyneet eivät ole mukana. Eläkeläki vuodelta 2001, ikä, sukupuoli ja perhe-asema vuodelta 2003, eläkelaji vuodelta 2004.

Nuorimmasta ikäryhmästä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteet ovat keskimääräistä korkeammat, ja erityisen korkeita bruttotulosuhteita niissä on myös enemmän. Nuorten bruttotulosuhteisiin vaikuttaa eläkettä edeltävien ansiotulojen pienuus, kuten ikäryhmän omaeläkesuhteita tarkasteltaessa aikaisemmin jo todettiin. Myös vanhimmasta ikäryhmästä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteet ovat keskimääräistä korkeammat. Nuorista poiketen omaeläkesuhteiden mediaani on vanhimmassa ikäryhmässä kuitenkin keskimääräistä tasoa. Korkeiden bruttotulosuhteiden taustalla ovat ainakin yrittäjät, sillä he siirtyvät eläkkeelle keskimääräistä myöhemmin.

Työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteiden tarkastelu sukupuolen tai perheaseman mukaan ei muuta tilannetta aikaisempaan todettuun. Erot näiden ryhmien bruttotulosuhteissa ovat vähäiset, ja keskimäärin bruttotulosuhteet ovat noin 11 prosenttiyksikkö korkeammat kuin omaeläkesuhteet.

Liitteissä 4 ja 5 on työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteet esitetty eläkelajin, iän, sukupuolen ja perheaseman mukaan erikseen TEL- ja KVTEL-aloille. Erillistarkastelu näiden alojen bruttotulosuhteista ei muuta kuvaa aikaisemmin havaituista. Samat erot, jotka eri ryhmien omaeläkesuhteissa havaittiin, näkyvät myös bruttotulosuhteita tarkasteltaessa. Keskimäärin bruttotulosuhteet ovat kunta-alalta eläkkeelle siirtyneillä noin kahdeksan prosenttia (viisi prosenttiyksikköä) TEL-aloja korkeammat. Poikkeuksena mainittakoon kunta-alan osa-aika-eläkkeeltä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteet, jotka käytännössä ovat samat kuin omaeläkesuhteet.

### **5.3 Työstä eläkkeelle siirtyneiden tulosuhteet vuosina 1999–2003**

Vuosina 1999–2003 työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläke- ja bruttotulosuhteiden yleisessä kehityksestä ei ole tapahtunut suuria muutoksia (ks. kuvio 12). Kuvioissa 13–18 tarkastellaan, pitääkö tämä paikkansa myös silloin, kun eri vuosina työstä eläkkeelle siirtyneet ryhmitellään eläkelajin, iän, sukupuolen ja perhe-aseman mukaan. Osa-aika-eläkkeeltä eläkkeelle siirtyneet eivät ole mukana työstä eläkkeelle siirtyneissä. Kuvioissa omaeläkesuhteen mediaani on esitetty vasemmalla ja bruttotulosuhteen mediaani oikealla puolella. Muiden jakaumatunnuslukujen esittäminen ei osoittautunut tarpeelliseksi.

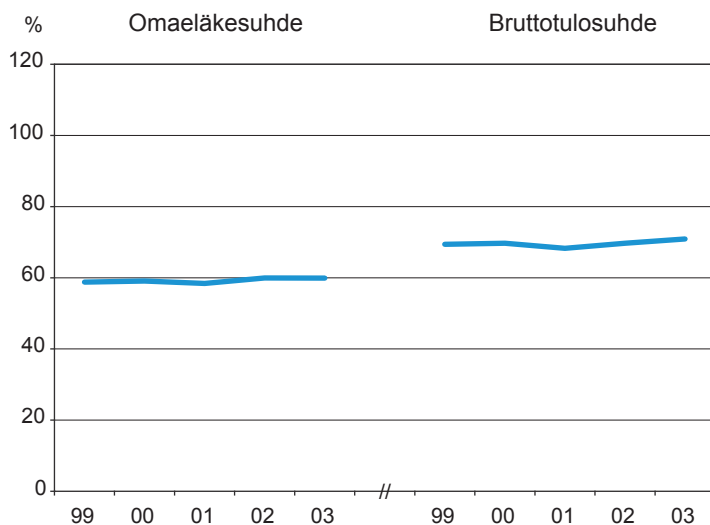
Vuosina 1999–2003 työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani on noin 60 prosenttia ja bruttotulosuhteen mediaani noin 70 prosenttia. Vuosittainen vaihtelu on vieläkin vähäisempää kuin mitä kuvion 12 omaeläkkeen- ja bruttotulosuhteiden jakaumien mediaanien kehityksen osalta havaittiin. Osa-aikaeläkkeeltä eläkkeelle siirtyneiden huomiotta jättäminen tasaa siis eroja eri vuosien välillä.

Perinteisten palkansaaja-alojen (TEL, KVTEL ja VEL) väliset erot sekä omaeläke- että bruttotulosuhteissa ovat tarkasteluvuodesta riippumatta melko samat. Kaikkina vuosina julkiselta sektorilta (KVTEL, VEL) eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteiden mediaani on 6–7 prosenttiyksikköä ja bruttotulosuhteiden mediaani 3–5 prosenttia korkeampi kuin TEL-aloilta eläkkeelle siirtyneiden. Aikaisemmin havaittu yrittäjien, maatalousyrittäjien ja LEL-aloilla ilmenevä suuri vaihtelu omaeläke- ja bruttotulosuhteissa näkyy myös ajallisessa kehityksessä. Esimerkiksi yrittäjien omaeläkesuhteen mediaani oli vuonna 2003 hieman matalampi ja vuonna 2002 hieman korkeampi kuin TEL-aloilla. Yrittäjien ja maatalousyrittäjien omaeläkesuhteet ovat likimain samaa tasoa ja bruttotulosuhteet selvästi korkeammat kuin perinteisillä palkansaaja-aloilla.

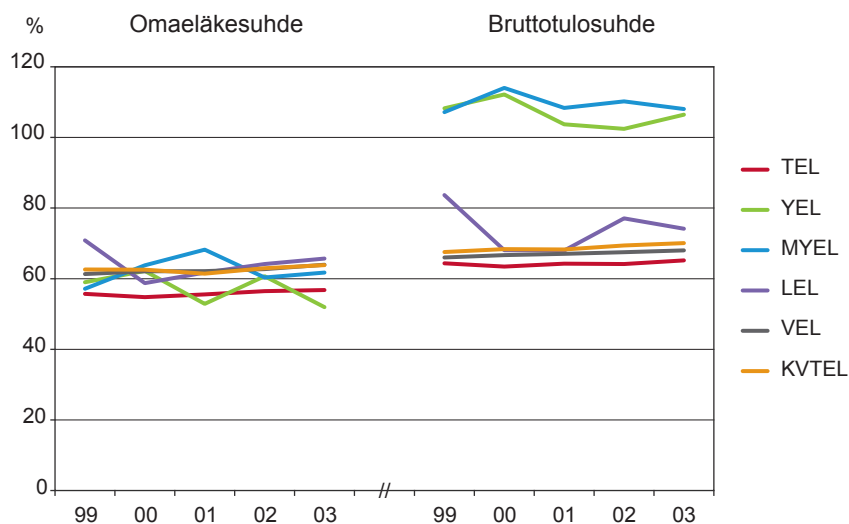
Eläkelajeista omaksi ryhmäkseen erottuu osatyökyvyttömyyseläke, jolle siirtyneiden omaeläkesuhteiden mediaanit ovat korkeammat ja bruttotulosuhteen mediaanit matalammat kuin muille eläkkeille siirtyneiden. Merkittävää muutosta omaeläke- tai bruttotulosuhteiden kehityksessä eläkelajeittain tarkasteltuna ei kuitenkaan ole tapahtunut, paitsi maatalouden erityiseläkkeissä, joille siirtyneiden henkilöiden bruttotulosuhteiden mediaani on tarkasteluvuosien aikana laskenut 100 prosentista 75 prosenttiin. Ilmiön taustalla olevat syyt vaativat lisäselvityksiä. On myös muistettava, että maatalouden erityiseläkkeille siirtyneiden bruttotulosuhteiden jakauman vaihtelu on huomattavaa.

Alle 35-vuotiaana eläkkeelle siirtyneet erottuvat muun ikäisistä sekä tason että ajallisen vaihtelun suhteen. Alle 34 vuoden iässä työstä eläkkeelle siirtyneitä on kuitenkin vähän ja vaihtelu omaeläke- ja bruttotulosuhteissa on suuri. Merkillä pantavaa on myös 65-vuotiaan eläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteen vaihteleva kehitys. Taustalla ovat työstä eläkkeelle siirtyneet yrittäjät. Perhe-aseman tai sukupuolen suhteen tarkasteltuna ajallista muutosta ei ole tapahtunut.

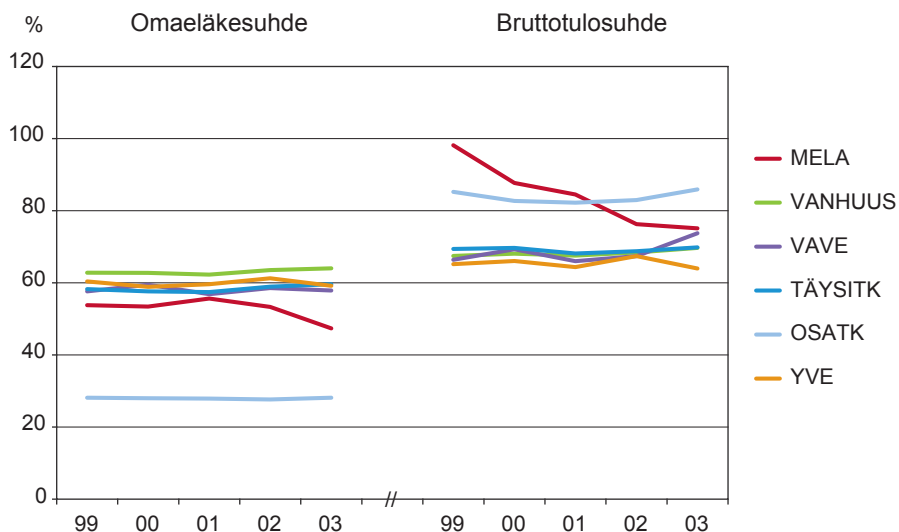
**Kuvio 13.** Työstä vuosina 1999–2003 eläkkeelle siirtyneiden omaeläke- ja bruttotulosuhteiden mediaanit.



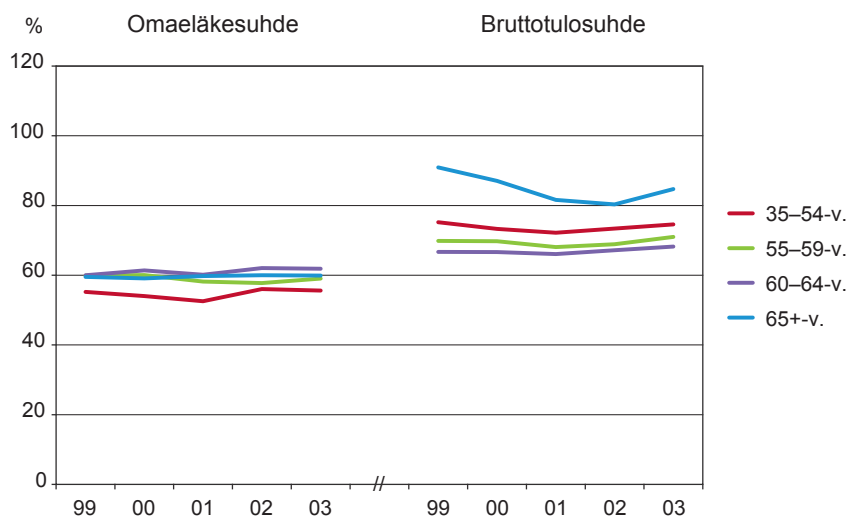
**Kuvio 14.** Työstä vuosina 1999–2003 eläkkeelle siirtyneiden omaeläke- ja bruttotulosuhteiden mediaanit eläkelain mukaan.



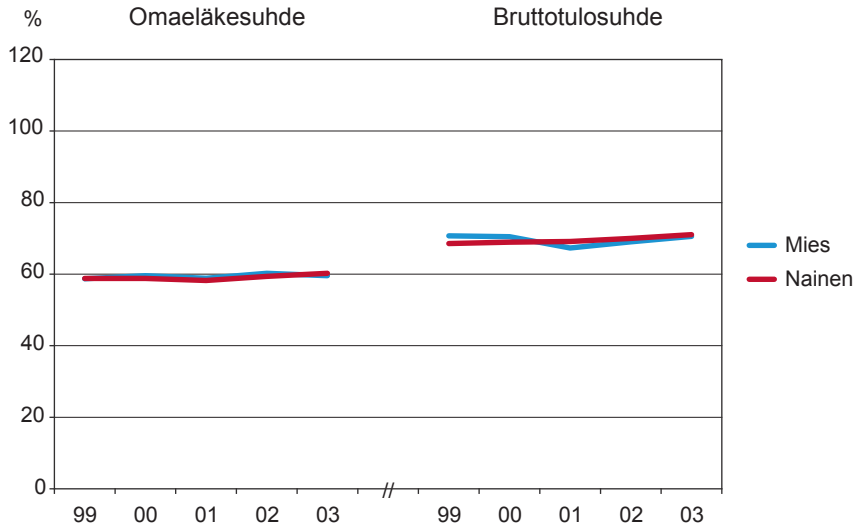
**Kuvio 15.** Työstä vuosina 1999–2003 eläkkeelle siirtyneiden omaeläke- ja bruttotulosuhteiden mediaanit eläkelajin mukaan.



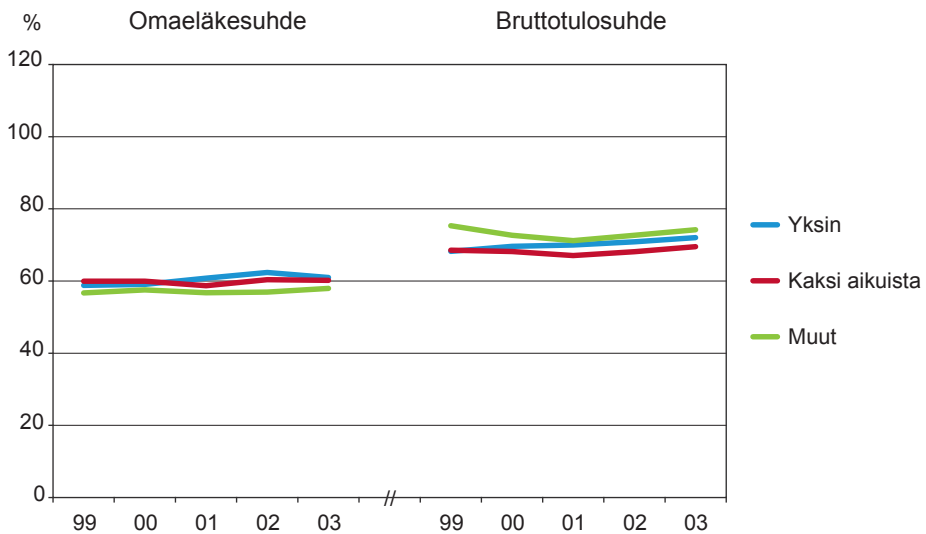
**Kuvio 16.** Työstä vuosina 1999–2003 eläkkeelle siirtyneiden omaeläke- ja bruttotulosuhteiden mediaanit iän mukaan.



**Kuvio 17.** Työstä vuosina 1999–2003 eläkkeelle siirtyneiden omaeläke- ja bruttotulosuhteiden mediaanit sukupuolen mukaan.



**Kuvio 18.** Työstä vuosina 1999–2003 eläkkeelle siirtyneiden omaeläke- ja bruttotulosuhteiden mediaanit perhe-aseman mukaan.





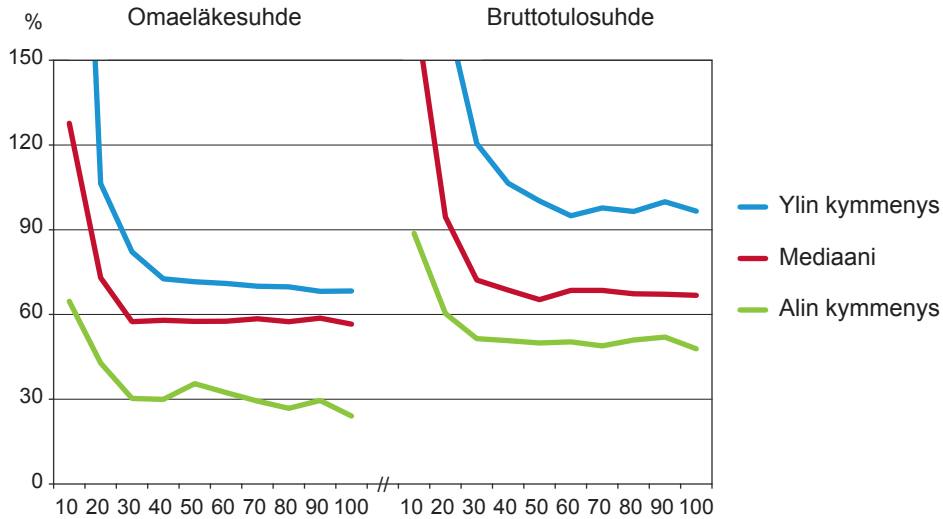
## 6 Omaeläke- ja bruttotulosuhteen riippuvuus eläkettä edeltävästä tulosta

Tässä luvussa tutkitaan, missä määrin omaeläke- ja bruttotulosuhteet vaihtelevat eläkettä edeltävän tulotason mukaan. Viitteitä saatiin jo luvussa 4, jossa tarkasteltiin työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulojen kehitystä. Eläkettä edeltävän tulon perusteella alimpaan tulokymmenyksen kuuluvien henkilöiden bruttotulojen havaittiin keskimäärin nousevan eläkkeelle siirtymisen yhteydessä. Keskituloisten tai suurituloisten eläkkeelle siirtyjien osalta tulot sen sijaan laskivat.

Kuviossa 19 tulotason merkitystä omaeläkesuhteisiin on tarkasteltu jakamalla työstä vuonna 2003 eläkkeelle siirtyneiden eläkettä edeltävät tulot kymmeneen yhtä suureen osaan, jotka on muodostettu tulojen suuruusjärjestyksen perusteella. Tämän jälkeen omaeläkesuhteen jakaumaa on kussakin tulokymmenyksessä kuvattu mediaanin, alimman omaeläkesuhdekymmenyksen P10, ja ylimmän omaeläkesuhdekymmenyksen P90, avulla. Eläkettä edeltävänä tulona on vuosien 1999–2001 ansiotulojen ja tulonsiirtojen keskiarvo (vuoden 2008 rahassa). Vastaavalla menetelyllä kuvion 19 oikealla puolella on esitetty bruttotulosuhteiden mediaani, P10 ja P90 kussakin tulokymmenyksessä. Tulokymmenyksiin jako on tehty eläkettä edeltäneiden vuosien 1999–2001 bruttotulojen keskiarvon perusteella.<sup>31</sup> Osa-ai-kaeläkkeeltä eläkkeelle siirtyneet eivät ole tarkastelussa mukana.

31 Vuosina 1999–2004 ylimpään palkka- tai omaisuustuloprosenttiin kuuluneet henkilöt eivät ole mukana, koska näiden henkilöiden palkka- tai omaisuustulot on katkaistu (ks. jakso 2.1). Poistettuja havaintoja on 270, noin 8 prosenttia kaikista vuoden 2003 työstä eläkkeelle siirtyneistä. Huipputuloisten poistaminen laskee hieman tulo-rajajoja, mutta johtopäätelmiin tällä ei ole vaikutusta. Merkittävin muutos on se, että poikkeuksellisen korkeiden bruttotulosuhteiden määrä ylimmässä tulokymmenyksessä vähenee. Mainittakoon myös, että noin neljännes huipputuloisista siirtyi eläkkeelle varhennetun vanhuuseläkkeen kautta. Kaikista työstä eläkkeelle siirtyneistä varhennetun vanhuuseläkkeen osuus on alle 10 prosenttia.

**Kuvio 19.** Työstä vuonna 2003 eläkkeelle siirtyneiden omaeläke- ja bruttotulosuhteet eläkettä edeltävän tulokymmenyksen mukaan, mediaani, ylin ja alin desiiliraja, %.



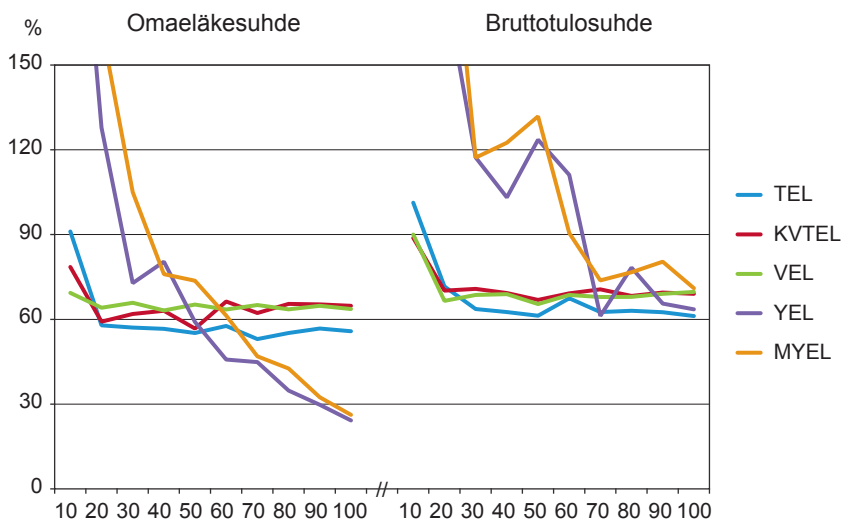
Korkeat omaeläkesuhteet ovat tyypillisiä pienituloisille. Alimmasta tulokymmenyksestä työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani on 128 prosenttia ja toisessa tulokymmenyksessä 73 prosenttia. Kolmannesta kymmenyksestä lähtien mediaani on vakaa, noin 58 prosenttia. Samalla omaeläkesuhteiden hajonta pienenee. Esimerkiksi tulojakauman puolessa välissä, viidennessä tulokymmenyksessä, 80 prosenttia omaeläkesuhteista on välillä 36–72 prosenttia. Alimmassa tulokymmenyksessä vastaava väli on 65–386 prosenttia.

Eläkettä edeltävän tulotason merkitys on samantapainen myös bruttotulosuhteita tarkasteltaessa. Alimmassa tulokymmenyksessä mediaani on korkea, mutta kolmannen kymmenyksen kohdalla se on jo lähellä keskimääräistä 70 prosentin tasoa. Omaeläkesuhteen jakaumasta bruttotulosuhteiden jakauma poikkeaa siinä, että ensin mainitun mediaani on lähellä ylimmän tulosuhdekymmenyksen, P90, ja jälkimmäisen mediaani lähellä alimman tulosuhdekymmenyksen, P10, raja-arvoa. Bruttotulosuhdetta laskettaessa henkilön tulot ennen ja jälkeen eläkkeelle siirtymisen otetaan kattavammin huomioon kuin omaeläkesuhdetta laskettaessa. Siksi korkeita tulosuhteita on bruttotulosuhteiden jakaumassa enemmän kuin omaeläkesuhteiden jakaumassa.

Kuvioista 20–22 käy ilmi, miten omaeläke- ja bruttotulosuhteet vaihtelevat eläkelain, eläkelajin ja iän mukaan, kun tarkastelut tehdään vielä erikseen kunkin ryhmän eläkettä edeltävässä tulokymmenyksessä. Havaintojen vähyyden vuoksi kaikkia ryhmiä ei esitetä. Yksinkertaisuuden vuoksi tulokset esitetään pelkästään mediaanien avulla.<sup>32</sup>

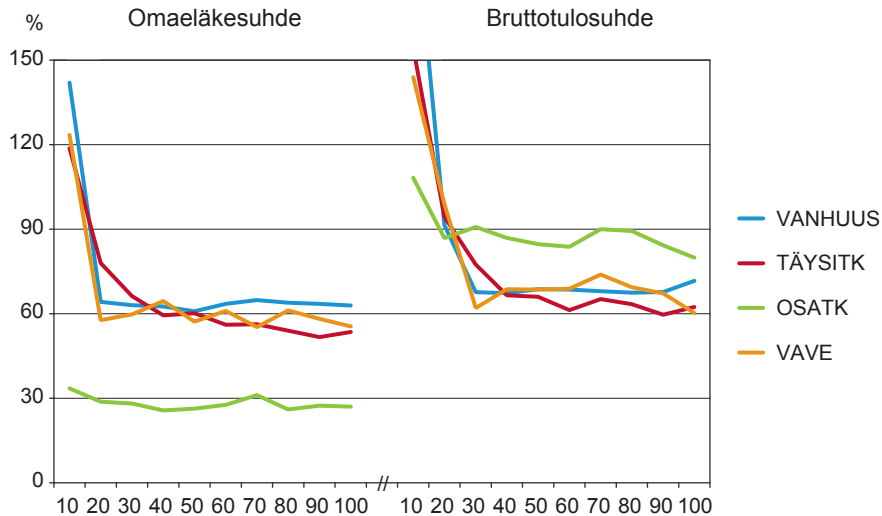
Palkansaaajat (TEL, KVTEL, VEL) erottuvat yrittäjistä ja maatalousyrittäjistä selvästi, sillä palkansaaajilla omaeläkesuhteen mediaani on alinta tulokymmenystä lukuun ottamatta 60 prosentin tuntumassa – TEL aloilla hieman tätä tasoa matalampi ja julkisella sektorilla hieman tätä tasoa korkeampi. Yrittäjillä ja maatalousyrittäjillä omaeläkesuhteen mediaanit ovat alimmassa tulokymmenyksessä noin 300 prosenttia. Tämän jälkeen ne laskevat voimakkaasti ja ovat ylimmässä tuloluokassa enää 25 prosenttia. Yrittäjien ja maatalousyrittäjien bruttotulosuhteiden korkeaa tasoa kuvaa se, että vasta kuudennen tulokymmenyksen jälkeen bruttotulosuhteen mediaani jää alle 100 prosentin. Bruttotulosuhteet ovat palkansaaajilla jonkin verran ja yrittäjillä sekä maatalousyrittäjillä selvästi korkeammat kuin omaeläkesuhteet. Myös tässä suhteessa palkansaaajat ja yrittäjät eroavat toisistaan.

**Kuvio 20.** Työstä vuonna 2003 eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteet eläkelain ja eläkettä edeltävän tulokymmenyksen mukaan, mediaani, %, (tulokymmenykset ryhmäkohtaisesti).

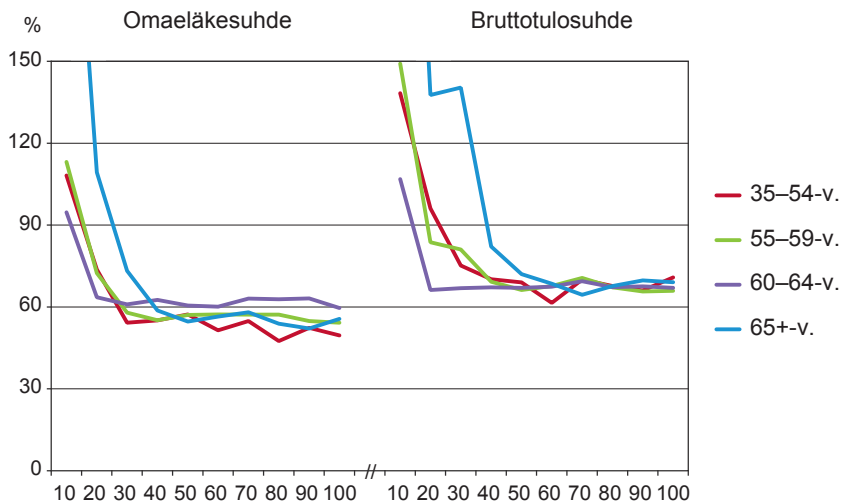


32 Taulukot 8 ja 9 antavat yleiskuvan omaeläke- ja bruttotulosuhteiden jakaumien hajonnasta kussakin ryhmässä.

**Kuvio 21.** Työstä vuonna 2003 eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteet eläkelajin ja eläkettä edeltävän tulokymmenyksen mukaan, mediaani, %, (tulokymmenykset ryhmäkohtaisesti).



**Kuvio 22.** Työstä vuonna 2003 eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteet iän ja eläkettä edeltävän tulokymmenyksen mukaan, mediaani, %, (tulokymmenykset ryhmäkohtaisesti).



Tarkastelut eläkelajin ja ikäryhmän mukaan eivät anna uutta informaatiota siihen, mitä on jo aikaisemmin havaittu. Eläkelaji- ja ikäkohtaiset tasoerot omaeläke- ja bruttotulosuhteissa näkyvät myös eläkettä edeltävän tulotason mukaan ryhmiteltynä (vrt. taulukot 8 ja 9). Odotetusti korkeita omaeläke- ja bruttotulosuhteita on eniten alimmissa tulokymmenyksissä, mutta tulotason noustessa ne laskevat omalle keskimääräiselle tasolle. Poikkeuksena ovat 65-vuotiaana eläkkeelle siirtyneet, joilla bruttotulosuhteet ovat korkeat aina kolmanteen tulokymmenykseen saakka.

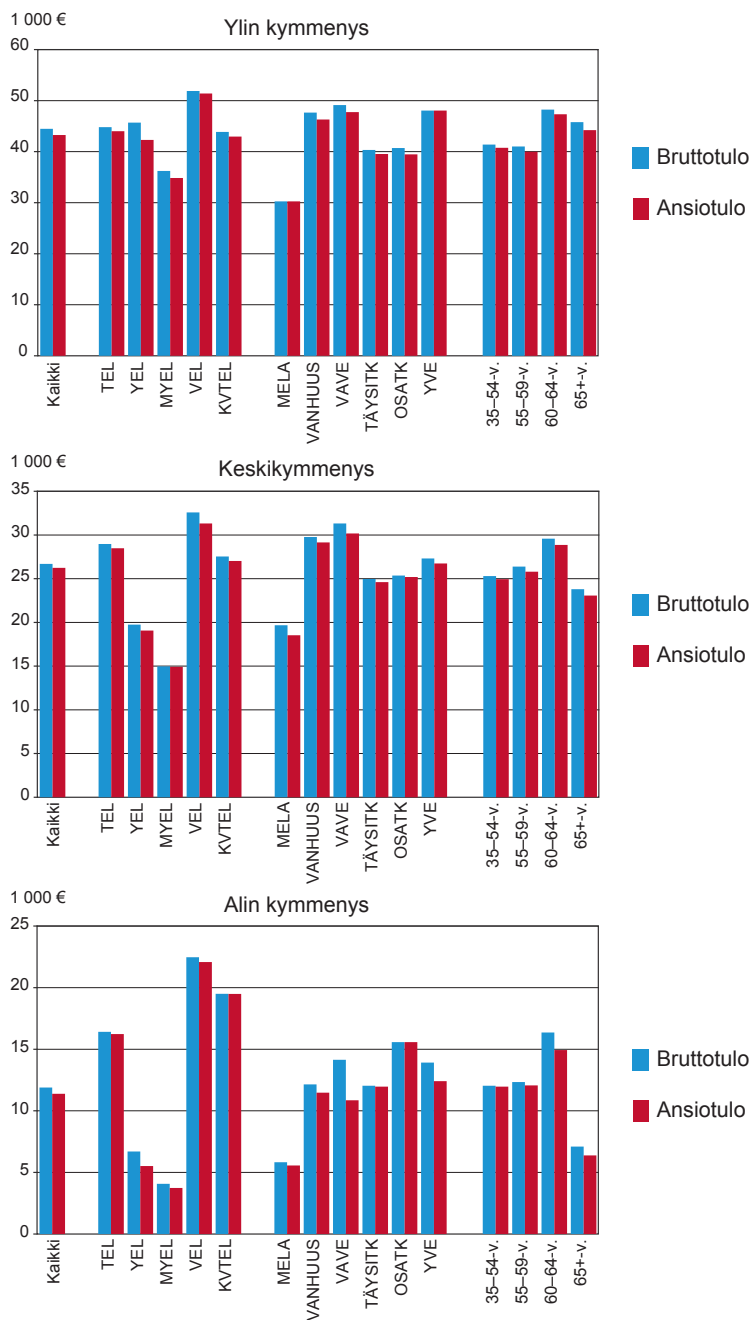
Euroissa mitattuna kuvioden 19–22 tulokymmenysten tulorajat vaihtelevat, sillä ne on määritetty erikseen kunkin ryhmän eläkettä edeltävän tulon perusteella. Tulorajat vaihtelevat myös siksi, että omaeläkesuhdetta laskettaessa eläkettä edeltävänä tulona on ansiotulojen ja tulonsiirtojen summa ja bruttotulosuhdetta laskettaessa bruttotulot. Edellä käsiteltyjen ryhmien eläkettä edeltävien tulojakaumien alimman, keskimmäisen ja ylimmän kymmenyksen euromääräiset rajat on koottu kuvioon 23. Liitteissä 6 ja 7 tulorajat on esitetty tarkemmin kaikille tulokymmenyksille.

Vuonna 2003 eläkettä edeltävien bruttotulojen mediaani oli keskimäärin vajaa 27 000 euroa vuodessa. Alimman tulokymmenyksen ylärajan kohdalla tulot olivat 12 000 euroa ja ylimmän tulokymmenyksen alarajan kohdalla 44 000 euroa vuodessa. Eläkettä edeltävien ansiotulojen ja tulonsiirtojen summan perusteella mitattuna tulorajat ovat hieman pienemmät.<sup>33</sup> Tulotasoltaan heikommassa asemassa ovat yrittäjät ja maatalousyrittäjät. Esimerkiksi maatalousyrittäjien mediaanibruttotulo on vain 15 000 euroa. Tämä on yli 1 000 euroa vähemmän kuin TEL-alojen työntekijöiden alimman tulokymmenyksen raja. Yrittäjillä ja maatalousyrittäjillä alimman tulokymmenyksen raja on noin 4 000 euroa. Alimman kymmenyksen raja on erityisen matala myös 65 vuotta täyttäneillä. Tämän ikäryhmän mediaanitulo ei kuitenkaan ole merkittävästi alle keskitason.

Yleisesti ottaen korkeat omaeläke- ja bruttotulosuhteet ovat tyypillisiä pienituloisille. Jos eläkettä edeltävät tulot ovat pienet, tulotaso eläkkeelle siirryttäessä voi laskea vain vähän tai se voi jopa nousta. Tulotason ja tulosuhteen välinen yhteys käy hyvin ilmi eri-ikäisten bruttotulosuhteita tarkasteltaessa. 60–64-vuotiaiden bruttotulosuhteet ovat keskimääräisellä noin 70 prosentin tasolla toisesta, 35–59-vuotiaiden kolmannesta ja 65 vuotta täyttäneiden neljännestä tulokymmenyksestä lähtien.

33 Pääomatulojen merkitys eläkettä edeltävänä tulolähteenä on tässä tarkastelussa todellista pienempi, koska kaikkein suurituloisimmat eivät ole tarkastelussa mukana.

**Kuvio 23.** Työstä vuonna 2003 eläkkeelle siirtyneiden eläkettä edeltävä tulo eräissä ryhmissä, ylin, keski- ja alin tulokymmenys, 1 000 €, vuoden 2008 rahassa.\*



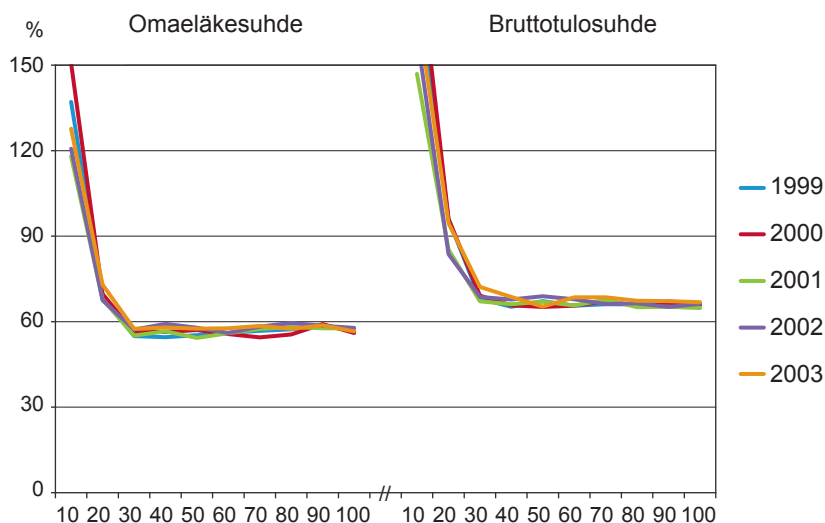
\* Osa-aika-eläkkeeltä eläkkeelle siirtyneet eivät ole mukana. Eläkettä edeltävä tulo on vuosien 1999–2001 keskitulo.

Euromääräisesti 60–64-vuotiaiden toisen, 35–59-vuotiaiden kolmannen ja 65 vuotta täyttäneiden neljännen tulokymmenyksen rajat ovat kaikki noin 2 000 euron tasolla (ks. liite 7). Kun erot tulotasoissa otetaan huomioon, ei sillä, mihin ikäryhmään eläkkeelle siirtyvä kuului ennen eläkkeelle siirtymistä, ole suurta merkitystä keskimääräisen omaeläke-, tai bruttotulosuhteen kannalta.

Eläkettä edeltävän tulotason pienuus voi johtua monesta syystä. Eläkettä edeltävät tulot lasketaan kolmen vuoden ajalta. Osan tästä ajasta henkilö on voinut olla työttömänä, sairaana, vuorotteluvapaalla tai jostain muusta syystä ansiotyön ulkopuolella. Tulojen mataluutta voi selittää myös osa-aikatyö. Osa-aikatyö saattaa selittää, miksi 65-vuotiaana eläkkeelle siirtyneiden joukossa on erityisen matalia tulotasoja. Osa-aikatyön laajuutta ei tämän tutkimusaineiston perusteella ole mahdollista selvittää. Täysin oma ryhmänsä ovat yrittäjät ja maatalousyrittäjät. Heillä viimeiset eläkkeelle siirtymistä edeltävät vuodet ovat voineen olla jopa tappiollisia, ja tulot ovat siksi moninkertaistuneet eläkkeelle siirryttäessä.

Kuviossa 24 on esitetty työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteiden ja bruttotulosuhteiden mediaanit vuosilta 1999–2003 kunkin vuoden eläkettä edeltävän tulokymmenyksen mukaan. Eläkettä edeltävän tulotason merkitys on samantapainen kaikkina vuosina sekä omaeläke- että bruttotulosuhteita tarkasteltaessa.

**Kuvio 24.** Työstä vuosina 1999–2003 eläkkeelle siirtyneiden omaeläke- ja bruttotulosuhteet kunkin vuoden edeltävän tulokymmenyksen, mediaani, %.



## 7 Lopuksi

Tutkimuksessa arvioitiin, mitä muutoksia henkilön tuloissa ja tulorakenteessa tapahtui eläkkeelle siirtymisen yhteydessä. Erityistä huomiota kiinnitettiin eläkkeen korvaussuhteeseen eli siihen, kuinka suuren osan työtulosta eläke korvasi henkilön siirtyessä työstä eläkkeelle. Korvaussuhteesta saatava tieto on mielenkiintoista siksi, että työeläkkeen tehtävänä on turvata työuran aikaisen toimeentulon säilyminen kohtuullisena eläkkeelle siirtymisen jälkeen. Korvaussuhteen rinnalla tarkastelimme, kuinka paljon ihmisten bruttotulot muuttuivat eläkkeelle siirtymisen yhteydessä.

Tutkimusaineistona oli Tilastokeskuksen väestöaineistosta poimittu noin 500 000 henkilön paneeliaineisto vuosilta 1995–2004. Varsinaisen analyysin kohteena olivat vuosina 1999–2003 työstä eläkkeelle siirtyneet henkilöt. Henkilö määriteltiin tiettyä vuonna eläkkeelle siirtyneeksi, jos hän kyseisenä ja sitä seuraavana vuonna oli eläkkeellä ja kahtena eläkettä edeltävänä vuonna ei ollut eläkkeellä. Aineisto sisältää Tilastokeskuksen tulonjaonkokonaisaineiston kaikki keskeiset tulotiedot täydennettynä Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston henkilön työmarkkina-asemaa ja eläkkeen määräytymistä kuvaavilla tiedoilla. Näin muodostettu aineisto mahdollisti ensimmäisen kerran yksityiskohtaisen analyysin työstä eläkkeelle siirtyneiden korvaussuhteista, sillä vastaavaa rekisteriaineistojen yhdistämistä ei aikaisemmin ole tehty. Vaikka aineisto onkin jo muutamia vuosia vanha, se antaa tutkittavasta ilmiöstä luotettavan kuvan, sillä korvaussuhteet eivät muutu nopeasti.

Korvaussuhdetta voidaan tutkia eri tavoin ja ratkaisevaa on mitä ja miltä ajanjaksolta mitattuja tuloja huomioidaan osoittajassa ja nimittäjässä. Korvaussuhteen empiiristä vastinetta kutsumme tässä työssä omaeläkesuhteeksi. Se saatiin, kun työstä eläkkeelle siirtyneen henkilön omaeläke suhteutettiin hänen eläkettä edeltävien ansiotulojen ja tulonsiirtojen summaan.<sup>34</sup> Ansiotulojen ohella tulonsiirrot huomioitiin osaksi eläkettä edeltävää tuloa, koska henkilöllä oli voinut olla tilapäisiä esimerkiksi työttömyyden tai sairauden aiheuttamia palkkatulojen menetyksiä ennen eläkkeelle siirtymistään. Henkilön omaeläke mitattiin eläkkeelle siirtymisvuotta seuraavalta vuodelta. Eläkettä edeltävä tulona oli eläkkeelle siirtymisvuotta edeltävien toisen, kolmannen ja neljännen vuoden tulojen keskiarvo. Eläkettä välittömästi edeltävän vuoden tuloa ei otettu huomioon, jotta työkyvyttömyyselä-

---

34 Omaeläkkeeksi luetaan kaikki lakisääteiset työ-, yrittäjä- ja kansaneläkkeet paitsi perhe-eläkkeet.



kettä yleensä edeltävä vuoden mittainen sairauspäiväraha ei vaikuttaisi tuloksiin. Omaeläkesuhdetta laskettaessa eläkettä verrataan siis muutaman vuoden takaiseen vakiintuneeseen tuloon.

Vastaavalla periaatteella määriteltiin eläkkeen bruttotulosuhde eli työstä eläkkeelle siirtyneen henkilön eläkeajan ja eläkettä edeltävän ajan bruttotulojen suhde. Koska bruttotulo sisältää kaikki henkilön saamat tulot, bruttotulosuhde mittaa tulojen kokonaismuutosta eläkkeelle siirryttäessä.

Erityistä huomiota tutkimuksessa kiinnitettiin siihen, miten työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläke- ja bruttotulosuhteet vaihtelivat työeläkkeen määräytymisen kannalta merkityksellisten seikkojen, kuten henkilön eläkettä edeltäneen työsuhteen eläkelain, eläkelajin ja iän mukaan. Yksityiskohtaisin analyysi tehtiin vuonna 2003 työstä eläkkeelle siirtyneille. Kun tuloksia verrattiin vuosina 1999–2002 eläkkeelle siirtyneisiin, eivät eri vuodet poikenneet toisistaan juuri lainkaan. Siksi seuraavassa esiteltävät vuotta 2003 koskevat tulokset vastaavat varsin tarkasti kaikkia tutkimuksessa mukana olleita vuosia.

Tutkimusaineiston mukaan vuonna 2003 eläkkeelle siirtyi yhteensä noin 54 000 henkilöä. Heistä työssä oli ennen eläkettä ollut 60 prosenttia. Työttömänä tai muusta syystä työelämän ulkopuolella oli ollut noin 40 prosenttia. Koska omaeläkesuhdetta on mielekästä arvioida työstä eläkkeelle siirtymisen yhteydessä, työttömät ja muut työelämän ulkopuolella olevat jäivät tarkastelun ulkopuolelle. Tämä raja on tärkeä pitää mielessä etenkin pienituloisuuteen liittyvien tarkastelujen yhteydessä.

Toinen omaeläkesuhteen tutkimiseen liittyvä raja koskee osa-aikaeläkkeellä olevia, jotka yleisen käytännön mukaisesti ovat (osa-aika)työllisiä. Tässä työssä osa-aikaeläkeläiset ovat mukana, kun työstä eläkkeelle siirtyneitä tarkastellaan yleisellä tasolla. Työstä eläkkeelle siirtyneitä tarkemmin analysoitaessa osa-aikaeläkkeeltä eläkkeelle siirtyneet eivät kuitenkaan ole mukana, sillä tosiasiaa eläkkeelle siirtyminen on heillä kaksivaiheinen. Ensimmäisessä vaiheessa he siirtyvät koko-aika-työstä osa-aikaeläkkeelle ja toisessa vaiheessa osa-aikaeläkkeeltä kokoaikaiselle eläkkeelle. Koska omaeläkesuhde lasketaan jälkimmäisen tapahtuman perusteella, suhteen tulkinta on ongelmallinen. Kaikista työstä eläkkeelle siirtyneistä noin joka kymmenes siirtyi eläkkeelle osa-aikaeläkkeeltä.

Omaeläkesuhteen tulkinnassa on oltava tarkka. Teoreettisissa korvaussuhdelaskelmissa eläkkeelle siirtyminen oletetaan yleensä tapahtumaksi, jossa työ

muuttuu välittömästi vanhuuseläkkeeksi. Aikajänteeseen ei siksi tarvitse kiinnittää huomiota. Todellisten, toteutuneisiin eläkkeelle siirtymisiin perustuvissa korvaussuhteissa, siis tämän työn omaeläkesuhteissa, eläkettä verrataan kuitenkin eläkettä edeltäneeseen muutaman vuoden takaiseen tuloon. Tämä on välttämätöntä, jotta erilaisista tilanteista työstä eläkkeelle siirtyneiden henkilöiden vakiintuneita tuloja ennen ja jälkeen eläkkeelle siirtymisen voidaan verrata toisiinsa yhdenmukaisella ja tulkinnallisesti mielekkäällä tavalla.

Laskentatavasta johtuen omaeläkesuhde ei myöskään ole työeläkkeen ja eläkepalkan välinen suhde. Eläkettä edeltävä tulo on eri asia kuin viimeisen työsuhteen eläkepalkka. Eläkepalkan laskentaan liittyy moninaisia säännöksiä, joiden vuoksi työuralta kertyvä eläkepalkka ja eläkettä edeltävä tulotaso eroavat toisistaan. Työeläkkeen tavoitteena on ollut turvata täyden päivätyön tehneelle noin 60 prosentin suuruinen työeläke loppupalkkaan nähden. Tässä työssä ei siis arvioida työeläkejärjestelmän 60 prosentin tavoitetason toteutumista. Sitä varten tulisi tuntea ihmisten koko työura ja eläkettä eri aikoina kartuttaneet tulot ja erilaiset eläkepalkan laskemiseen liittyvät säännöt. Omaeläkesuhteen erottaa työeläkejärjestelmän korvaussuhteesta myös se, että omaeläkesuhteessa henkilön saama eläke sisältää työeläkkeen lisäksi mahdollisen kansaneläkkeen.

### ***Eläke on noin 60 prosenttia palkansaajan muutaman vuoden takaisesta ansiotulosta***

Tutkimustulosten mukaan vuonna 2003 työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteiden mediaani oli 60 prosenttia. Yksilöllinen vaihtelu oli kuitenkin suurta, vaikkakin pieniä alle 20:n ja suuria yli 200 prosentin suhteita oli vähän. Kaikista työstä eläkkeelle siirtyneistä 80 prosentilla omaeläkesuhteet olivat 31–96 prosenttia.

Vuonna 2003 lähes koko yksityisen sektorin kattavalta TEL-alalta eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani oli 57 prosenttia.<sup>35</sup> Julkiselta sektorilta, kunnista ja valtiolta, eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen oli kuusi prosenttiyksikköä korkeampi. Tulos on looginen siinä valossa, että julkisella sektorilla eläkettä karttui TEL-aloja nopeammin.

---

35 TEL-alojen lisäksi yksityisen sektorin palkansaajiin kuuluvat rakentaminen ja satamat (LEL) sekä taiteilijaeläkelain (TaEL) mukaan vakuutetut henkilöt. Vuonna 2007 yksityisen sektorin eläkelait (TEL, LEL, TaEL) yhdistettiin TyEL:ksi.

Yrittäjillä omaeläkesuhteen mediaani oli pienempi ja maatalousyrittäjillä suurempi kuin TEL-alojen palkansaajilla. Merkittävintä oli kuitenkin omaeläkesuhteiden huomattava vaihtelu. Joka neljännellä yrittäjällä omaeläkesuhde oli vähintään 90 prosenttia, ja joka neljännellä maatalousyrittäjällä omaeläkesuhde oli vähintään 105 prosenttia. Yrittäjät ja maatalousyrittäjät ovat palkansaajia selvästi epäyhtenäisempi väestöryhmä. Tätä osaltaan kuvaa omaeläkesuhteiden suuri hajonta. Omaeläkesuhteiden hajonta oli suuri myös rakennus- ja satama-alan LEL-aloilla, joissa lyhyet työsuhteet ovat tyypillisiä.

Vuonna 2003 vanhuuseläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani oli 64 prosenttia ja varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneiden 58 prosenttia. Vanhuuseläkkeen varhentaminen pienentää eläkettä pysyvästi, ja tämä näkyi omaeläkesuhteessa. Täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani oli 60 prosenttia. Ero vanhuuseläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteeseen oli melko pieni ja selittyy osin sillä, että työkyvyttömyyseläkkeeseen sisältyy yleensä menetetystä tuloista kattunut eläke eli niin sanottu tuleva aika.

Eläkelajeista osatyökyvyttömyyseläke ja maatalouden erityiseläkkeet olivat poikkeuksellisia. Ensin mainitussa omaeläkesuhteen mediaani oli vuonna 2003 vain 28 prosenttia, ja pienimmän ja suurimman kymmenyksen välinen ero oli 17–40 prosenttia. Omaeläkesuhteet ovat matalat, koska osatyökyvyttömyyseläke on puolet täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä. Maatalouden erityiseläkkeille siirtyneiden joukossa sekä suuria että pieniä omaeläkesuhteita oli puolestaan keskimääräistä selvästi enemmän. Suurta hajontaa voi selittää se, että maatalouden erityiseläkkeet koostuvat hyvin erityyppisistä eläkkeistä.

Eri ikäryhmien omaeläkesuhteiden mediaanit olivat keskimääräisen tason tuntumassa. Alle 35 vuoden iässä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteet olivat kuitenkin keskimääräistä selvästi korkeammat, koska osa nuorista on käytännössä ollut ilman tuloja ennen eläkkeelle siirtymistään. Tulos on suuntaa antava, koska havaintojen nuorten ryhmässä oli vähän. Myös sukupuolen tai perheaseman mukaan erot omaeläkesuhteissa ovat vähäiset. Miehillä, naisilla, yksin asuvilla ja perheellisillä omaeläkesuhteen mediaani oli noin 60 prosenttia ja vaihtelu pienimmän ja suurimman tulokymmenyksen välillä oli kaikissa ryhmissä 30–100 prosentin välissä. Tulos on luonteva, sillä sukupuoli tai perheasema ei vaikuta eläkkeen määräytymiseen.

## ***Työstä eläkkeelle siirryttäessä bruttotulot laskevat keskimäärin neljänneksen***

Vuonna 2003 työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteen mediaani oli 71 prosenttia. Keskimäärin bruttotulot laskevat siis yli neljänneksen, kun vertailukohteenä ovat eläkettä edeltäneet muutaman vuoden takaiset vakiintuneet bruttotulot. Bruttotulosuhteiden hajonta on kuitenkin suuri. Kaikista työstä eläkkeelle siirtyneistä 80 prosentilla omaeläkesuhteet olivat välillä 50–150 prosenttia. Keskimäärin bruttotulosuhteet olivat noin viidenneksen omaeläkesuhteita korkeammat. Karkeasti arvioiden tämän verran omaeläkesuhteet ”liioittelivat” työstä eläkkeelle siirtyneiden tulotason keskimääräistä laskua. Eläkkeen ja sitä edeltävien ansiotulojen lisäksi eläkkeelle siirtyneillä oli myös muita tuloja ja nämä tulot tasoittivat tulojen muuttumista eläkkeelle siirryttäessä.

Palkansaajilla brutto- ja omaeläkesuhteen välinen ero oli keskimääräistä pienempi. Sen sijaan yrittäjillä ja maatalousyrittäjillä bruttotulosuhteet olivat lähes kaksi kertaa korkeammat kuin omaeläkesuhteet. Muut tulot, kuten pääomatulot ja työtulot eläkeaikana, nostavat erityisesti yrittäjien ja maatalousyrittäjien bruttotulosuhteita. Toisaalta myös hajonta oli näissä ryhmissä huomattavaa.

Vuonna 2003 työstä vanhuuseläkkeelle ja täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteiden mediaanit olivat 70 prosenttia. Osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteen mediaani oli sen sijaan 86 prosenttia. Osatyökyvyttömyyseläkkeessä eläkeaikaisen työnteon merkitys on ilmeinen, sillä tälle eläkkeelle siirtyneiden vastaava omaeläkesuhde oli vain 28 prosenttia. On kuitenkin muistettava, että kaikki osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet eivät käy työssä eläkeaikana.

Varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneillä bruttotulosuhteen mediaani, 74 prosenttia, on vanhuuseläkettä korkeampi. Omaeläkesuhteiden osalta tilanne oli päinvastainen. Vaikka vanhuuseläkkeen varhentaminen pienentää eläkettä ja tätä kautta omaeläkesuhdetta, on varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneillä keskimääräistä enemmän muita tuloja, joiden seurauksena bruttotulot laskevat eläkkeelle siirryttäessä keskimääräistä työstä eläkkeelle siirtyjää vähemmän.

Ikäryhmittäin bruttotulosuhteet olivat keskimääräistä korkeammat nuorilla, mutta myös vanhimmassa 65 vuotta täyttäneiden ikäryhmässä. Nuorten bruttotulosuhteisiin vaikutti eläkettä edeltävien ansiotulojen pienuus, kuten aikaisemmin jo todettiin. Vanhimman ikäryhmän korkeita bruttotulosuhteita selittää pitkälti se, että

yrittäjien ja maatalousyrittäjien osuus vanhimmassa ikäryhmässä oli keskimääräistä suurempi. Näissä ryhmissä bruttotulosuhteet ovat usein korkeat.

Työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteiden tarkastelu sukupuolen tai perheaseman mukaan ei muuta tilannetta aikaisempaan todettuun nähden. Erot näiden ryhmien bruttotulosuhteissa olivat vähäiset ja keskimäärin bruttotulosuhteet olivat noin 11 prosenttiyksikköä korkeammat kuin omaeläkesuhteet.

### ***Pienituloisten työllisten omaeläke- ja bruttotulosuhteet ovat korkeat***

Korkeat omaeläkesuhteet ovat tyypillisiä pienituloisille. Vuonna 2003 alimmasta tulokymmenyksestä työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani oli 128 prosenttia ja toiseksi alimmassa tulokymmenyksessä 73 prosenttia. Kolmannesta kymmenyksestä lähtien se oli vakaa, noin 58 prosenttia. Eläkettä edeltävän tulotason merkitys oli samantapainen myös bruttotulosuhteita tarkasteltaessa. Alimmassa tulokymmenyksessä bruttotulosuhteen mediaani oli noin 170 prosenttia, mutta kolmannen kymmenyksen kohdalla se oli jo keskimääräisellä 70 prosentin tasolla. Pienituloisia oli kaikissa työstä eläkkeelle siirtyneiden ryhmissä, mutta suhteellisesti eniten heitä oli yrittäjinä tai maatalousyrittäjinä olleiden joukossa.

Matala tulotaso ennen eläkettä voi johtua monesta syystä. Eläkettä edeltävät vakiintuneet tulot lasketaan tässä työssä kolmen vuoden ajalta. Osan tästä ajasta henkilö on voinut olla työttömänä, sairaana, opiskelemassa, vuorotteluvapaalla tai jostain muusta syystä ansiotyön ulkopuolella. Tulojen mataluutta voi selittää myös osa-aikatyö. Täysin oma ryhmänsä ovat yrittäjät ja maatalousyrittäjät. Heillä viimeiset eläkkeelle siirtymistä edeltävät vuodet ovat voineet olla taloudellisesti jopa tappiollisia. Tyypillistä pienituloisille oli se, että melko iso osa eläkettä edeltävästä bruttotulosta oli heillä muuta kuin ansiotuloa.

### ***Tulokset aikaisempien tutkimuksen valossa***

Tutkimuksia, joissa tulojen muuttumista eläkkeelle siirtymisen yhteydessä arvioidaan toteutuneiden havaintojen pohjalta, on vähän. Lähinnä tätä työtä on samaan aineistoon perustuva tutkimuksemme vuonna 2003 eläkkeelle siirtyneistä (Rantala ja Suoniemi 2007b). Koska työssäkäyntitilaston tietoja henkilön eläkelajista ei tuolloin ollut käytössä, eläkkeelle siirtyneet oli ryhmiteltävä tulotietojen perusteella päätulona ja osittain eläkkeelle siirtyneisiin. Muutoin osittaiset eläkkeet,

osa-aikaeläke ja osatyökyvyttömyyseläke, olisivat vääristäneet omaeläkesuhteen tulkintaa. Päätulona eläkkeelle siirtyneitä olivat ne, joiden omaeläke oli vähintään puolet bruttotuloista, joista oli ensin vähennetty pääomatulot. Muut olivat osittain eläkkeelle siirtyneitä. Kaikista vuonna 2003 eläkkeelle siirtyneistä noin 70 prosentilla eläke oli päätulona. Myös henkilön eläkettä edeltävä työmarkkina-asema ja työsuhteen eläkelaki oli pääteltävä eri tulolajien suuruuden perusteella.

Omaeläkesuhde saatiin jakamalla henkilön vuoden 2004 työ- ja kansaneläkkeet hänen vuosien 1997–2001 keskituloilla, joihin kuuluivat ansiotulot ja tulonsiirrot. Tulosten mukaan vuonna 2003 eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteet vaihtelivat suuresti. Vaihtelua oli kaikissa tuloluokissa, mutta eniten korkeita omaeläkesuhteita oli pienituloisten kuten työttömien joukossa. Palkkatyöstä päätulona eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteet olivat keskimäärin 63 prosenttia, ja vain pienellä osalla ne olivat alle 50 prosenttia. Omaeläkesuhdetta tarkasteltiin myös sukupuolen, eläkkeelle siirtymisiän, eläkettä edeltävän työmarkkina-aseman (tulonsaajaryhmän) ja tulotason mukaan.

Rantalan (2003) artikkelissa tarkasteltiin vuosina 1996–1997 eläkkeelle siirtyneitä 48–65-vuotiaita henkilöitä. Tutkimusaineistona oli työssäkäyntitilastosta poimittu 25 prosentin otos 48–65-vuotiaasta väestöstä, joista seurantatietoja oli vuosilta 1994–1998. Tutkimuksessa eläkkeelle siirtyneitä analysoitiin sekä eläkelajeittain että eläkettä edeltävän eläkelain mukaan. Aineiston tulotiedot olivat kuitenkin karkeat ja siksi vain tyypillisiä eläkkeelle siirtymisiä oli mahdollista tutkia tarkemmin. Näitä olivat pysyvästä palkkatyöstä (TEL-, KVTEL- ja VEL-alat) vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet ja työttömyydestä työttömyyseläkkeelle siirtyneet henkilöt. Työ oli pysyvää, jos se oli ollut yhtäjaksoista vuodesta 1994 alkaen. Eläkkeen korvaussuhde oli eläkkeelle siirtymisen jälkeisten eläketulojen ja ansio- ja työttömyysturvatulojen suhde. Tutkimuksen mukaan työstä eläkkeelle siirtyneiden korvaussuhteen mediaani oli 66 prosenttia. Työstä vanhuuseläkkeelle siirtyneillä se oli 67 prosenttia ja työstä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä 63 prosenttia.

Eläkkeen korvaussuhteita on laskettu myös Eläketurvakeskuksen ansiokehitysaineistolla (Salonen 2009). Ansiokehitysaineisto muodostuu viisivuotisivälein valitusta 15 syntymävuosiluokasta (1905, 1910,..., 1975), joissa kustakin on poimittu pienehkö työeläketurvaa kartuttaneen henkilön otos. Eläkkeelle siirty-

neille laskettiin korvaussuhteet erikseen sekä syntymävuoden että kalenterivuoden mukaan. Korvaussuhde (omaeläkesuhde) määriteltiin eläkkeen ja kolmen eläkettä edeltävän palkkavuoden keskiansion suhteena. Tutkimuksen mukaan korvaussuhteen mediaani oli hieman yli 60 prosenttia. Kalenteri- tai syntymävuoden mukaan huomattavia eroja ei tutkimuksessa havaittu.

Aikaisemmat tutkimustulokset ovat yhdenmukaiset tämän tutkimuksen tulosten kanssa. Tiivistäen omaeläkesuhteen mediaani on 60 prosentin tuntumassa, kun kyseessä on tyypillinen palkkatyöstä eläkkeelle siirtynyt henkilö. Pieniä alle 50 prosentin omaeläkesuhteita on melko vähän. Aikaisempia tuloksia on kuitenkin erilaisista joko henkilöjoukkoon tai tulokäsitteisiin liittyvistä rajoituksista johtuen vaikea yleistää. Tämän tutkimuksen antina voidaankin pitää sitä, että ensimmäistä kertaa työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteita on analysoitu kattavasti ja yhdenmukaisella tavalla. Keinotekoista jakoa päätulona ja osittain työstä eläkkeelle siirtyneisiin ei tarvittu, koska eläkkeelle siirtyneet eroteltiin toisistaan eläkelajin perusteella. Henkilön tulot ennen ja jälkeen eläkkeelle siirtymistä määriteltiin vakiintuneita tulokäsitteitä käyttäen ja omaeläkesuhteen lisäksi laskettiin eläkkeen bruttotulosuhde. Näin kaikki työstä eläkkeelle siirtyneet saatiin mukaan analyysin, myös ne, joille omaeläkesuhde oli tulkinnallisesti ongelmallinen. Tutkimuksen kattavuuteen liittyi myös se, että omaeläkesuhteita voitiin analysoida systemaattisesti eläkejärjestelmän kannalta kiinnostavien tekijöiden suhteen.

### ***Pohdintaa ja jatkotutkimuksen tarpeita***

Työeläkejärjestelmän yhtenä tehtävänä on turvata työuran aikaisen toimeentulon säilyminen kohtuullisena eläkkeelle siirtymisen jälkeen. Tulokset 2000-luvun alussa työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteista antavat myönteisen kuvan asetetun tavoitteen onnistumisesta ensimmäisten eläkevuosien aikana. Työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhde on noin 60 prosenttia, ja melko harvoin se on alle 50 prosenttia. Eläkkeelle siirtymisen bruttotulosuhteet olivat näitä tasoja vielä korkeammat.

Omaeläkesuhteet eivät myöskään merkittävästi vaihdelleet eri taustatekijöiden mukaan. Tässä mielessä eläkejärjestelmä on monimutkaisuudestaan huolimatta ollut suhteellisen tasapuolinen vakuutettujaan kohtaan. Kun eläkettä edeltävä tulotaso otettiin huomioon, omaeläkesuhteet olivat melko samantasoiset eläkelajin, eläkelajin,

iän, sukupuolen ja perhe-aseman mukaan. Poikkeuksena olivat pienituloisimmat työssä olleet, joilla omaeläkesuhteet olivat keskimääräistä korkeammat. Eläkkeelle siirryttäessä heidän tulotasonsa laski keskimääräistä vähemmän tai jopa nousi.

Toimeentulon tasoa tai eläkkeelle siirtyneiden välisiä tuloeroja omaeläke- tai bruttotulosuhde eivät tietenkään kuvaakaan. Tutkimuksesta kävi hyvin ilmi, kuinka toimeentulon taso määräytyy pitkälti eläkettä edeltävän tulotason perusteella. Siten eri ryhmien väliset toimeentuloerot säilyvät yleensä samankaltaisena myös eläkkeelle siirtymisen jälkeen.

Omaeläkesuhteen käyttö soveltuu parhaiten tilanteisiin, jossa kokoaikaista eläkettä verrataan sitä edeltäneeseen kokoaikaiseen ja säännölliseen ansiotuloon. Tällöin huomion kohteena ovat ensisijaisesti ne tuloerät, joihin eläkepolitiikalla vaikutetaan. Omaeläkesuhdetta ei kuitenkaan voi laskea kaikille. Työllistenkin joukossa on runsaasti henkilöitä, joille omaeläkesuhde on tulkinnallisesti vaikea. Tämä oli syy siihen, miksi omaeläkesuhteen rinnalla tarkastelimme myös bruttotulojen muuttumista eläkkeelle siirryttäessä.

Analyysia on tarpeen laajentaa siihen suuntaan, kuinka paljon eläkkeelle siirtymisen vaikuttaa henkilön toimeentuloon kokonaisuudessaan. Bruttotuloja kattavammin tätä ja samalla julkisen vallan tulonsiirtojen yhteismerkitystä toimeentuloon voidaan tarkastella kotitalouden käytettävissä olevan ekvivalentin tulon avulla, jolloin henkilön toimeentuloa arvioitaessa otetaan huomion henkilön omien tulojen lisäksi hänen perheenjäsentensä tulot ja perherakenne. Käytettävissä oleva tulo on luonteva lähtökohta myös eläkkeelle siirtymisen taloudellisen kannustavuuden arvioimiseksi.

Tämä tutkimus koski työstä eläkkeelle siirtyneitä, mutta tarkastelun kohteeksi on syytä ottaa mukaan myös työttömät ja muut työelämän ulkopuolelta eläkkeelle siirtyneet henkilöt. Koska heidän joukossaan pienituloisuutta on eniten, kyse on toimeentulon säilymisen lisäksi eläkeajan köyhyyden uhasta ja sen torjumisesta.

Vuodesta 2005 lähtien vanhuuseläkkeelle on voinut siirtyä joustavasti 62–68 vuoden iässä siten, että eläkkeelle lähdön myöhentäminen nostaa kuukausieläkettä selvästi. Käytännössä eläkkeelle lähdön myöhentäminen tarkoittaa mahdollisuutta jatkaa työntekoa. Kun kokemusta ja aineistoa tästä aikanaan karttuu, on tärkeää selvittää minkälaisia muutoksia joustava vanhuuseläkeikä aiheuttaa sekä eläkkeelle siirtymisen ajankohtaan että eläkkeiden tasoon ja eläkeläisten tulonjakoon.



Eläkeaikaisen toimeentulon lähtötaso muodostuu eläkkeelle siirtymisen yhteydessä, mutta tulot voivat muuttua myös eläkeaikana muun muassa kansan- ja työeläkeindeksoinnin, eläkkeen rinnalla tehtävän työn tai puolison kuoleman johdosta. Tulojen muuttumista eläkeaikana ei tutkimuksemme koskenut. Jatkossa on tärkeä analysoida myös, minkälaisia muutoksia eläkeläisten toimeentulossa, tulojakautumassa ja tulorakenteessa tapahtuu eläkkeelle siirtymisen jälkeen sekä verrata niitä koko väestön vastaaviin tulomuutoksiin.

## Lähteet

- Anttila S., Hietaniemi M., Risku I., Salonen J. ja Uusitalo H. (2005) Miten työ-eläkkeet kehittyvät? Laskelmia eläkkeiden pitkän aikavälin kehityksestä. Eläketurvakeskuksen raportteja 2005:4.
- The Canberra Group (2001) Expert Group on Household Income Statistics: Final Report and Recommendations. Ottawa.
- Elo K., Klaavo T., Risku I. ja Sihvonen H. (2009) Lakisääteiset eläkkeet. Pitkän aikavälin laskelmat 2009. Eläketurvakeskuksen raportteja 2009:4.
- Forma P., Kallio J., Pirttilä J. ja Uusitalo R. (2007) Kuinka hyvinvointivaltio pelastetaan? KELAN tutkimusosasto, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 89.
- Hakola T. (2002) Economic Incentives and Labour Market Transitions of the Aged Finnish Workforce. VATT-tutkimuksia 89. Helsinki.
- Hietaniemi M. ja Uusitalo H. (2006) Toimeentulon kohtuullisuus ja eläkkeiden korvausaste. Työeläkelehti 2006:2.
- Hyrkkänen R. (2009) Onko yrittäjien eläkevaluuttaminen kohdallaan? Yel-työtulon tasotarkastelua eri näkökulmista. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2009:2.
- Lassila J. ja Valkonen T. (2005) Yksityisalojen eläkeuudistuksen taloudelliset vaikutukset. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, B 211.
- Maunu T. (2007) How well can individuals approaching retirement estimate their future pension benefits? Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2007:2.
- Mäkinen T. (2003) Suomalaiseläkeläisten asema kansainvälisen vertailun valossa, teoksessa Eläkeläisten toimeentulo 1990-luvulla, (toim. Hagfors R., Hellsten K., Ilmakunnas S. ja Uusitalo H.) Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2003:1.
- OECD (2001) Aging and Income. Financial Resources and Retirement in 9 OECD Countries, OECD: Paris.
- OECD (2009) Pensions at a Glance 2009: Retirement-Income Systems in OECD Countries. OECD 2009.
- Pentikäinen T. (1997) Muisteluja ja kommentteja työeläkejärjestelmästä, teoksessa eläkepolitiikka 2000 luvulle, toimittanut Varoma P. Eläketurvakeskus ja Työ-eläkelaitosten liitto 1997.
- Polvinen A. (2001) Osa-aikaeläkeläisten työ ja tulot. Eläketurvakeskuksen monisteita 2001:35.

- Rantala J. (2003) Tulojen muuttuminen siirryttäessä eläkkeelle, teoksessa Eläkeläisten toimeentulo 1990-luvulla, (toim. Hagfors R., Hellsten K., Ilmakunnas S. ja Uusitalo H.) Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2003:1.
- Rantala J. ja Suoniemi I. (2007a) Eläkeläisten toimeentulo tulonjaon kokonaisuudessa. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2007:2 (Palkansaajien tutkimuslaitoksen tutkimuksia 105).
- Rantala J. ja Suoniemi I. (2007b) Tulojen muuttuminen eläkkeelle siirryttäessä. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2007:6 (Palkansaajien tutkimuslaitoksen työpapereita 237).
- Rantala J. (2008) Varhainen eläkkeelle siirtyminen. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2008:1.
- Ruotsalainen P. (2004) Kotitalous haastattelusta vai rekisteristä. Selvitys kotitalouskäsitteiden vaikutuksista keskeisimpiin tulonjakomittareihin. Muisto, Tilastokeskus.
- Salonen Janne (2009) Palkansaajien ansiot ja eläkkeet. Yksityisen ja julkisen sektorin palkansaajan ansiokehitys 1964–2004. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2009:3.
- Salonen J., Takala M. ja Elo K. (2010) Osa-aikaeläkkeelle siirtyneet 2005–2009, Eläketurvakeskus, tulossa.
- The Social Protection Committee (2004) Current and Prospective Pensions Replacement Rates. Indicators Sub-Group (ISG) of the Social Protection Committee.
- The Social Protection Committee (2009) Updates of Current and Prospective Theoretical Pensions Replacement Rates 2006-2046. Indicators Sub-Group (ISG) of the Social Protection Committee.
- Takala M. ja Hietaniemi M. toim. (2008) Osa-aikaeläke ja eläkeuudistuksen tavoitteet. Eläketurvakeskuksen raportteja 2008:2.
- Tela (2007) Työeläkeasenteet 2007, Helsinki.
- Tilastokeskus (2009) Tulonjakotilasto 2007. SVT, Tulot ja Kulutus.
- Valkonen T. ja Määttänen N. (2010) Varallisuus ja eläkkeelle siirtyminen. Eläketurvakeskuksen raportteja 2010:1.

## Liitteet

### Liite 1. Työmarkkinatilat kalenterivuoden lopussa (vuoden 2004 säännöin)

#### Ei-eläkkeellä:

*Työssä (TYÖSSÄ):* Henkilö on työssä avoimilla työmarkkinoilla. Jos työssä oleva henkilö on samanaikaisesti eläkkeellä, hän on eläkkeellä, ja jos hän on työtön, hän on työtön. Työllisiä ovat kuitenkin osa-aikaeläkkeellä olevat, koska he ovat samanaikaisesti osa-aikatyössä.

*Työtön (TYÖTÖN):* Henkilö on Työ- ja elinkeinoministeriön työnhakijarekisterin mukaan työtön työnhakija. Jos työtön on samanaikaisesti eläkkeellä, hän on eläkkeellä.

*Muu ei-eläkkeellä olo (MUU):* Henkilö on muualla, jos hän ei ole eläkkeellä, työssä tai työttömänä. Ryhmä sisältää lähinnä kotityötä tekevät, opiskelijat ja ”tuntemattomat” henkilöt.

*Lapset (LAPSET):* Alle 16-vuotiaat henkilöt.

#### Eläkkeellä (työ- tai kansaneläke):

*Täysi työkyvyttömyyseläke (TÄYSITK):* Henkilö saa toistaiseksi tai määräaikaiseksi myönnettyä täyttä työkyvyttömyyseläkettä tai saa kuntoutustukea. Päällekkäisten eläkelajien kohdalla täysi työkyvyttömyyseläke dominoi muita eläkkeitä.

*Osa- työkyvyttömyyseläke (OSATK):* Henkilö saa toistaiseksi tai määräaikaiseksi myönnettyä osatyökyvyttömyyseläkettä tai saa osaeläkkeen suuruista yksilöllistä varhaiseläkettä tai kuntoutustukea. Päällekkäisten eläkelajien kohdalla osatyökyvyttömyyseläke dominoi täyden työkyvyttömyyseläkkeen jälkeen.

*Yksilöllinen varhaiseläke (YVE):* Henkilö saa toistaiseksi tai määräaikaiseksi myönnettyä yksilöllistä varhaiseläkettä tai saa YVE:n kuntoutustukea. Päällekkäisten eläkelajien kohdalla YVE dominoi osatyökyvyttömyyseläkkeen jälkeen.

*Työttömyyseläke (TYÖTEL):* Henkilö on työttömyyseläkkeellä. Päällekkäisten eläkelajien kohdalla työttömyyseläke dominoi työkyvyttömyyseläkkeiden jälkeen. Työttömyyseläkettä edeltää vähintään kahden vuoden työttömyys.

*Vanhuuseläke (VANHUUS):* Henkilö on varsinaisella vanhuuseläkkeellä, jos hän saa vanhuuseläkettä. Päällekkäisten eläkelajien kohdalla vanhuuseläke dominoi varhennetun vanhuuseläkkeen jälkeen.

*Varhennettu vanhuuseläke (VAVE):* Varhennettu vanhuuseläke on erotettu vanhuuseläkkeestä omaksi eläkelajiksi. Päällekkäisten eläkelajien kohdalla eläke varhennettu vanhuuseläke dominoi osa-aikaeläkkeen jälkeen.

*Maatalouden erityiseläkkeet (MELA):* Henkilö on maatalouden erityiseläkkeellä, jos hän saa luopumis- tai sukupolvenvaihdoseläkettä, luopumiskorvausta tai luopumistukea. Päällekkäisten eläkelajien kohdalla maatalouden erityiseläke dominoi varhennetun vanhuuseläkkeen jälkeen.

*Muu eläke, tuntematon (TUNTEL):* Ryhmään kuuluvat ”muusta syystä eläkkeellä olevat”.

## Liite 2. Vuonna 2003 TEL-alan työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen jakauman tunnuslukuja eräissä ryhmissä, %

	P <sub>10</sub>	Q <sub>1</sub>	Md.	Q <sub>3</sub>	P <sub>90</sub>	Keskiarvo	Lkm. otos
Kaikki	32	48	58	66	82	60	1 108
Kaikki (pl. osa-aikaeläke)	30	46	57	63	79	59	938
Osa-aikatyö + osa-aikaeläke	45	57	66	76	85	66	170
<b>Eläkelaji*</b>							
Vanhuuseläke	40	51	58	63	74	60	202
Varhennettu vanhuuseläke	39	47	57	63	69	56	134
Täysi työkyvyttömyyseläke	40	50	57	67	90	64	422
Osatyökyvyttömyyseläke	18	23	28	31	36	28	72
Yksilöllinen varhaiseläke	42	54	58	62	73	60	79
Muut eläkkeet	16	38	47	92	110	61	22
<b>Ikä*</b>							
16–34 vuotta	58	61	70	93	184	85	17
35–54 vuotta	25	40	53	60	77	52	235
55–59 vuotta	28	39	55	65	83	57	212
60–64 vuotta	38	49	58	63	73	62	311
65+ vuotta	42	52	59	63	76	62	163
<b>Sukupuoli*</b>							
Mies	32	47	58	64	78	60	533
Nainen	27	44	56	63	80	56	405
<b>Perhe-asema*</b>							
Yksin asuva	34	50	59	67	84	61	216
2 aikuista, ei lapsia	30	46	57	63	80	60	542
Muut	28	41	52	60	69	52	180

\*) Osa-aikaeläkkeeltä eläkkeelle siirtyneet eivät mukana. Eläkelaji vuodelta 2004, eläkelaji vuodelta 2001, ikä, sukupuoli ja perhe-asema vuodelta 2003.

### Liite 3. Vuonna 2003 kunta-alan (KVTEL) työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen jakauman tunnuslukuja eräissä ryhmissä, %

	P <sub>10</sub>	Q <sub>1</sub>	Md.	Q <sub>3</sub>	P <sub>90</sub>	Keskiarvo	Lkm, otos
Kaikki	36	53	65	71	85	64	799
Kaikki (pl. osa-aikaeläke)	34	52	64	69	78	61	691
Osa-aikatyö + osa-aikaeläke	57	70	83	92	101	81	108
<b>Eläkelaji*</b>							
Vanhuuseläke	48	60	66	69	73	64	356
Varhennettu vanhuuseläke	25	39	55	64	68	50	22
Täysi työkyvyttömyyseläke	44	53	62	72	88	67	221
Osatyökyvyttömyyseläke	22	26	30	33	40	30	56
Yksilöllinen varhaiseläke	40	55	63	70	82	63	27
Muut eläkkeet	26	34	52	81	103	59	9
<b>Ikä*</b>							
16–34 vuotta	23	56	64	82	217	84	6
35–54 vuotta	26	44	57	69	84	58	121
55–59 vuotta	30	48	64	70	76	61	174
60–64 vuotta	45	56	65	68	75	62	377
65+ vuotta	44	48	66	98	138	76	13
<b>Sukupuoli*</b>							
Mies	43	59	66	69	77	66	162
Nainen	32	50	63	69	78	60	527
<b>Perhe-asema*</b>							
Yksin asuva	33	53	63	70	81	63	161
2 aikuista, ei lapsia	38	52	65	69	76	62	391
Muut	32	55	63	65	68	57	54

\*) Osa-aikaeläkkeeltä eläkkeelle siirtyneet eivät mukana. Eläkelaji vuodelta 2004, eläkelaji vuodelta 2001, ikä, sukupuoli ja perhe-asema vuodelta 2003.

#### Liite 4. Vuonna 2003 TEL-alan työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteen jakauman tunnuslukuja eräissä ryhmissä, %

	P <sub>10</sub>	Q <sub>1</sub>	Md.	Q <sub>3</sub>	P <sub>90</sub>	Keskiarvo	Lkm, otos
Kaikki	50	57	67	85	112	79	1 108
Kaikki (pl. osa-aikaeläke)	48	57	65	84	112	78	938
Osa-aikatyö + osa-aikaeläke	57	66	76	88	109	81	170
<b>Eläkelaji*</b>							
Vanhuuseläke	50	58	63	79	119	76	202
Varhennettu vanhuuseläke	48	57	67	81	111	79	134
Täysi työkyvyttömyyseläke	49	55	65	84	112	79	422
Osatyökyvyttömyyseläke	57	75	84	90	100	84	72
Yksilöllinen varhaiseläke	40	56	60	70	98	69	79
Muut eläkkeet	45	60	87	100	146	91	29
<b>Ikä*</b>							
16–34 vuotta	66	70	75	111	235	105	17
35–54 vuotta	50	56	66	88	109	77	235
55–59 vuotta	49	55	67	85	106	78	212
60–64 vuotta	45	56	64	80	117	78	311
65+ vuotta	53	58	63	79	113	78	163
<b>Sukupuoli*</b>							
Mies	48	57	64	85	119	80	533
Nainen	49	57	66	83	101	76	405
<b>Perhe-asema*</b>							
Yksin asuva	55	60	69	85	112	83	216
2 aikuista, ei lapsia	47	56	63	82	114	79	542
Muut	46	55	64	85	109	72	180

\*) Osa-aikaeläkkeeltä eläkkeelle siirtyneet eivät mukana. Eläkelaji vuodelta 2004, eläkelaki vuodelta 2001, ikä, sukupuoli ja perhe-asema vuodelta 2003.



## Liite 5. Vuonna 2003 kunta-alan (KVTEL) työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteen jakauman tunnuslukuja eräissä ryhmissä, %

	P <sub>10</sub>	Q <sub>1</sub>	Md.	Q <sub>3</sub>	P <sub>90</sub>	Keskiarvo	Lkm, otos
Kaikki	55	63	72	84	102	78	799
Kaikki (pl. osa-aikaeläke)	54	63	70	82	98	77	691
Osa-aikatyö + osa-aikaeläke	64	75	84	96	112	86	108
<b>Eläkelaji*</b>							
Vanhuuseläke	55	63	69	77	93	75	356
Varhennettu vanhuuseläke	46	60	68	80	125	76	22
Täysi työkyvyttömyyseläke	51	60	70	85	105	78	221
Osatyökyvyttömyyseläke	70	80	86	93	106	88	56
Yksilöllinen varhaiseläke	40	57	67	72	92	67	27
Muut eläkkeet	49	77	81	91	104	81	9
<b>Ikä*</b>							
16–34 vuotta	62	67	80	95	221	101	6
35–54 vuotta	53	60	75	88	105	78	121
55–59 vuotta	59	66	73	85	105	81	174
60–64 vuotta	53	62	69	78	92	73	377
65+ vuotta	65	70	98	138	217	120	13
<b>Sukupuoli*</b>							
Mies	57	64	69	82	95	79	162
Nainen	54	62	70	81	100	76	527
<b>Perhe-asema*</b>							
Yksin asuva	57	63	71	81	101	78	161
2 aikuista, ei lapsia	54	62	69	81	95	76	391
Muut	53	64	73	90	113	81	54

\*) Osa-aikaeläkkeeltä eläkkeelle siirtyneet eivät mukana. Eläkelaji vuodelta 2004, eläkelaji vuodelta 2001, ikä, sukupuoli ja perhe-asema vuodelta 2003.

**Liite 6. Vuonna 2003 työstä eläkkeelle siirtyneiden eläkettä edeltävien tulokymmenysten raja-arvot, 1 000 €, vuoden 2008 rahassa\***

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	Lkm (otos)
Kaikki	12,0	17,6	21,1	23,5	26,0	28,9	32,3	36,4	43,1	183,2	2 734
Kaikki, pl. OSE	11,4	17,4	21,2	23,7	26,2	29,1	32,3	36,5	43,3	183,2	2 396
TEL	16,2	20,4	23,5	26,1	28,5	30,9	33,8	38,1	44,0	70,0	851
YEL	5,5	8,7	11,9	15,3	19,1	23,3	29,6	36,3	42,3	183,2	214
MYEL	3,7	7,3	9,9	12,3	14,9	18,5	22,9	27,8	34,8	81,6	248
VEL	22,1	24,2	26,5	29,7	31,3	35,1	38,1	45,0	51,4	94,1	233
KVTEL	19,5	21,6	23,4	25,1	27,0	29,3	33,1	37,1	42,9	1,3	666
VANHUUS	11,5	20,2	23,5	26,5	29,2	32,3	35,5	39,8	46,3	150,9	874
VAVE	10,9	18,6	24,1	28,2	30,2	33,8	36,8	41,7	47,7	70,0	183
TÄYSITK	12,0	16,2	20,1	22,5	24,6	26,7	29,4	32,9	39,5	183,2	915
OSATK	15,6	19,4	21,3	22,9	25,2	28,4	31,1	34,3	39,5	61,4	165
YVE	12,4	18,7	21,3	23,2	26,7	29,3	32,8	37,7	48,0	63,7	127
MELA	5,6	9,1	12,0	16,8	18,5	21,3	24,9	26,5	30,2	77,1	83
OSE	16,3	18,6	20,5	22,5	24,8	27,5	31,8	35,4	40,5	76,4	338
35–54 vuotta	12,0	17,2	20,5	22,9	24,9	27,3	30,9	33,6	40,8	63,5	547
55–59 vuotta	12,1	17,7	21,4	23,7	25,8	28,4	31,0	35,1	40,0	82,8	601
60–64 vuotta	14,9	21,2	23,7	26,1	28,9	31,5	35,3	40,0	47,3	183,2	840
65+ vuotta	6,4	10,3	15,0	19,5	23,1	27,4	30,7	36,0	44,2	150,9	373

\*) Tulokymmenykset laskettu vuosien 1999–2001 ansiotulojen ja tulonsiirtojen summan keskitulosta.  
OSE = osa-aikaeläke. Muut määritelmät ks. taulukot 8 ja 9.

**Liite 7. Vuonna 2003 työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulo-suhteiden eläkettä edeltävien tulokymmenysten raja-arvot, 1 000 €, vuoden 2008 rahassa\***

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	Lkm (otos)
Kaikki	12,5	18,3	21,5	24,0	26,6	29,5	32,9	37,4	44,3	183,7	2 734
Kaikki, pl. OSE	11,9	18,0	21,6	24,1	26,7	29,8	33,0	37,5	44,5	183,7	2 396
TEL	16,4	20,6	23,8	26,4	29,0	31,2	34,5	38,7	44,8	70,0	851
YEL	6,7	10,4	14,0	16,4	19,7	24,5	31,1	38,2	45,7	183,7	214
MYEL	4,1	8,0	10,6	12,5	15,0	19,6	23,5	29,4	36,2	84,5	248
VEL	22,5	24,5	27,3	30,1	32,6	35,4	39,3	46,1	51,9	1,0	233
KVTEL	19,5	21,9	23,6	25,5	27,5	30,0	33,6	38,0	43,9	105,0	666
VANHUUS	12,1	20,5	23,9	26,7	29,8	32,9	36,2	40,5	47,7	151,4	874
VAVE	14,1	19,7	25,2	29,0	31,3	35,6	38,6	42,8	49,1	70,0	183
TÄYSITK	12,0	16,9	20,2	22,8	25,0	27,1	30,0	33,6	40,3	183,7	915
OSATK	15,6	19,5	21,7	23,1	25,4	28,9	31,6	35,0	40,7	61,4	165
YVE	13,9	18,7	21,4	23,5	27,3	29,8	32,8	37,7	48,0	64,7	127
MELA	5,8	9,4	12,6	17,0	19,7	21,9	25,1	26,6	30,2	79,0	83
OSE	16,6	18,9	20,8	22,9	25,4	28,5	32,8	37,2	44,0	78,6	338
35–54 vuotta	12,0	17,6	20,6	22,9	25,3	27,7	31,1	34,2	41,4	67,2	547
55–59 vuotta	12,3	18,6	22,0	24,1	26,4	28,8	31,6	35,8	41,0	82,8	601
60–64 vuotta	16,4	21,6	24,2	26,6	29,6	32,3	36,2	41,0	48,2	183,7	840
65+ vuotta	7,1	11,1	15,1	19,9	23,8	27,8	31,1	37,4	45,8	151,4	373

\*) Tulokymmenykset laskettu vuosien 1999–2001 bruttotulojen keskitulosta.

OSE = osa-aikaeläke. Muut määritelmät ks. taulukot 8 ja 9.





**Eläketurvakeskus** on Suomen työeläkejärjestelmän lakisääteinen keskuslaitos. Sen tutkimustoiminta koostuu pääasiassa sosiaaliturvaan ja työeläkejärjestelmiin liittyvistä aiheista. Tutkimuksissa pyritään monipuolisesti ottamaan huomioon sosiaalipoliittiset, sosiologiset ja taloudelliset näkökulmat.

**Pensionsskyddscentralen** är lagstadgat centralorgan för arbetspensionssystemet i Finland. Forskningsverksamheten koncentrerar sig i huvudsak på den sociala tryggheten och på de olika pensionssystemen. Målet för forskningsprojektet är att mångsidigt belysa aspekter inom socialpolitik, sociologi och ekonomi.

**The Finnish Centre for Pensions** is the statutory central body of the Finnish earnings-related pension scheme. Its research activities mainly cover the fields of social security and pension schemes. The studies aim to paint a comprehensive picture of the sociopolitical, sociological and financial aspects involved.

ISSN-L 1238-5948 (Eläketurvakeskus)  
ISSN 1795-2832 (Pa kansaajien tutkimuslaitos)

Eläketurvakeskus   
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

**Eläketurvakeskus**

00065 Eläketurvakeskus  
Puh. 010 7511  
Faksi (09) 148 1172

**Pensionsskyddscentralen**

00065 Pensionsskyddscentralen  
Tfn 010 7511  
Fax (09) 148 1172

**Finnish Centre for Pensions**

FI-00065 Eläketurvakeskus, Finland  
Tel. +358 10 7511  
Fax +358 9 148 1172

**[www.etk.fi](http://www.etk.fi)**